

საქართველოს

მოსახლე

1863

№ VII ივლისი

ქელიძის ბიბლიოთეკა

ტფილისი

გაბრიელ მელქიშანცის ღ. ავხარცუმ ენფიაჟიანცის სტამბაში

- I. უცხაური ნიშნობა ტფილისის საიდუმლოებისაგან ი. ბერიძისა.
- II. ლექსები.
- III. სამკვარცხანო წერილები. ჰეტრე ნაკაშიძისა.
- IV. სფირიდონისა და თადეოსის ბასი. სფირიდონ ჩიტოტყელოძისა.
- VI სხარტული გ. ჩ.
- VII. საქართველოს ისტორია თ. სულ. ბაჩათაშვილისა.
- VIII. შენიშვნა გაბრიელ სულხანაშვილისა.
- XI. საბჭალონი. მამანა ვიკტორ ჭუგოსი, თარგმ. გიორგი.
ჩიქოანისა.

საქართველოს

ქვეყნის

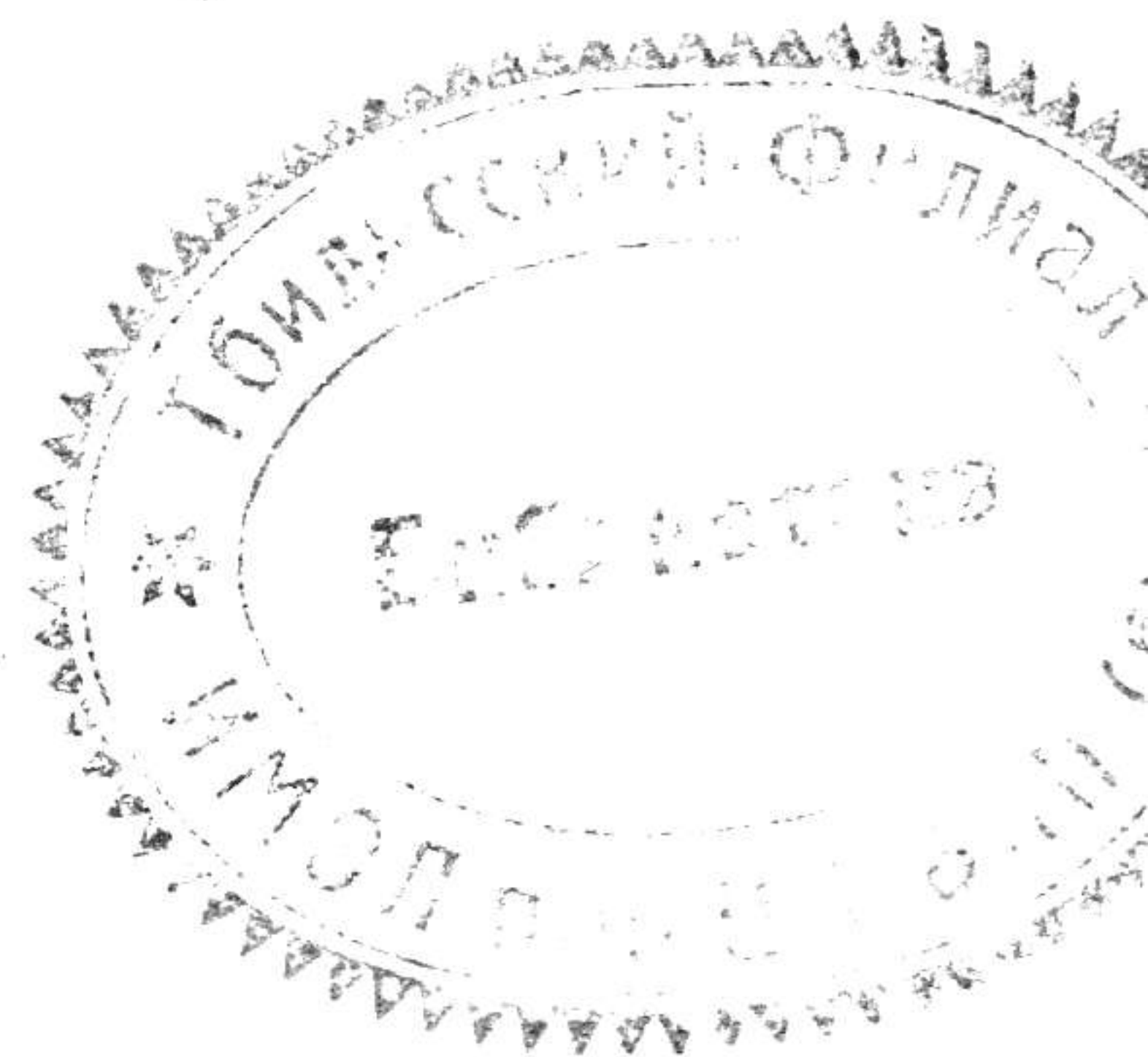
F10796

193652

ს ა ლ ი ტ ე რ ა ტ უ რ ი ზ ჟ უ რ ნ ა ლ ი

გამოცემის

ი. ჭავჭავაძისაგან

ახლო ლექვისაგან ისწავეთ იგავი ესე: რაჟამს
მგი რტონი მისნი დაჩვიან ზე გამოვალნ ფურცელნი,
უწუოდეთ, რამეთუ ახლო არს ზაფხულია.
(თავი 13, მუხ: 23. სახ: მარკოზისა).

ტომი II.

ტფილისი

გ. მელქიშინცისა და ა. ენფიანჯიანცის ტიპოგრაფიაში.

ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ი
კ ა რ ლ ა ვ ე ნ ტ ი
ე რ თ ვ ე ლ ი
ბ ი ბ ლ ი თ ე

უცნაური ნიშნობა.

ტფილისის საიდუმლოებთა გან.

ნაწილი პირველი.

თავი პირველი.

Изъ страны, страны далекой,
Съ Волги — матушки широкой,

.....
.....

Языковъ.

უძვენი სამშობლო ღიტყვას-
ტურის მოყვარეთ.

დამდეგ სექტემბერს 18... წელს, სიჩქარით გამოვიდა მედი-
ქიანთ ახანოღამ უცნობი პირი, გახვეული მოკლე კაპიშონიან ში-
ნელში, რომელსაც დაბალსაყელოზედ ეკლო მწკანე მაულის ზოლი-
და გაჭსწია დროშკით გარეთუბნისაკენ.

ბნელი ღამე, რომელიც იყო იმ უამად და რომლისა გამოც უ-
ხად ჰქონდა მოთუნილი მთელს ტფილისის ქალაქს შავი ზეწარი,
არა მცირედად აბრკოლებდა გქელ წვერიან მედროშკეს მარჯვე სია-
რულში, რადგანაც ქუჩის ფარნები როგორათაც გზა დაბნეული უ-

დაბურს ადგილში კაცი, უღონოდ ბუბუტამდენ აქა იქ და კერ გამოქსტემდენ სისუსტის გამო ჟურფანს სინათლესა.

ამ მიზეზით, და ამასთანავე რომ გამოეჩინა მედროშკეს შიგ მჯდომ პირთან თავი, რასაკვირვებლია, უფრო თავის სსსარგებლოდ, წამ და უწუმ იძახდა ის ბოხის ხმით: მარჯვნივ, მარცხნივ, წადი ბიჭო, ხაბარდა!

იქნებოდა მეცხრე საათი ღამისა, როდესაც ხსენებულმა დროშკამ რახა-რუხით ამოიარა თათრის შეიდანსკედ და დაუხვია სიონის ქუჩისაკენ, სადაც და თვით შუახანის ქუჩაშიაც, ბურბუთით ირგოდა იმ დროს სხვა და სხვა ჯურის და ყალიბის ხაფხი.

— გალისის თუ ჩე? გამოქსტამხა მიკირტუშამ გეურქალას ქარკასლის მახლობლივ პირდაპირ დუქანში მჯდომს მივიჩინა, როდესაც იმან ის იყო დაკეტა დუქანი და ჩაიღო გასაღები ჯიბეში.

— ვა? ეი! საჩხარ! . . . შეუუვირა მივიჩინა მაღლის ხმით მუღაბ, ახარ ისევე კოხშიმ ეე! . . . და ეს იყო, რომ მოისმოდა აქეთ-იქიდან დარაბების რახარუხი, ჰკეტდენ დუქნებს დიდრონის მოგძო რკინის კლიტეებით და რომლის ხსაკუნსუდაც ხშირად გაჭკრამდა ხოლმე ცნობილი დროშკის საპირის ცხენი, როგორათაც ჩანგაღზე მოდებულნი დიდი თქესი.

ხაწაწა ბიჭები, მდგომარენი ერთს იმავე ქუჩის დუქნის წინ, სადაც ამოიარა ცნობილმა დროშკამ, და სადაც იუილებოდა წმიდა სანთელი და იდგა ხშირი საკმლის სუნი, რადგანაც იყო შათვათი საღამო, მოუწევებულად გაჭკიოდნენ გაღობით: «სანთელ საკმელი, სულის მაცხარებელი» და ზოგნი კი სომხურად: ისტაკ მუმ აარ-ექქ

ამ დროს ძლივ ძლიობით დეესწია ცნობილი დროშკა სიონის ქუჩას და მიატანა ქურქების დუქნებს, რადგანაც ის მეგრელების დუქნებ წინ, არ იყო, რომ კარგახანს არ გაახერხეს პირდაპირ მომაკალო: ეკიზაყებმა, ურმებმა, ცხენოსნებმა და ქვეითმა ხაფხმა, და რომლისა გამოც მედროშკე, როგორათაც ბრახიანი ძაღლი, უღრუნდა ვეუღას აქეთ იქით გასაც კი ჰხდავდა თავის საკბილოდ და იქნევდა მრსავ მხრით ძაღლს უშკერის ღანძლით

ამან! . . . ამან! დამღერდა მადლის ხმით ბაიათს
ზურნაზედ ერთი ახალ-გაზდა ქუდ-ჩაკეცილი ქალაქის ბიჭი და მო-
დიოდა სიონისაკენ ქურქების ქუჩაზე, თან მოზღვედნენ ჯგუფად შე-
კრებული წარხლმად მუცთვი ქალაქის ბიჭებივე. მას მომღერალსა მა-
რასავით გეგმალა მარჯვენა ხელი და მიეტანა ყურთან. ამას მო-
უხტოდენ წინ მაიმუნებივით ანთებულის სანთლებით ზოგიერთნი
იმ პირთაგანი, რომელნიც სსსაცილო კლაკუნას და გრეხასთან,
საგრძნობულადც ერთმანერთს თავში ხაჩხაჩით უფახუნებდენ.

— Поди, бачо! . . . შეუძახა გაჯაკრებით ცნობილმა მედროშ-
კემ და გადაჭკრა შოლტი რამთენსამე მათგანს.

— Зачемъ бьешь а! панкрыть წნოდ შამოუტიეს
აქეთ-იქიდამ ქალაქის ბიჭებმა და მოუღერეს მუშტები.

— «შენ სორში რგორ გაჭსძლებ, წიკლო საბედლო! ჯან გუ-
ლო» . . . მომღერდა იმათ უკან კარგა მანძილზე მოშორებით
ზაწაწკუნა ბიჭი, რომელსაც ეჭარა მარჯვენა ხელში თეთრი ტი-
ლოს სალოეთკით მწკანილა და მოდიოდა შუა ბაზრიდამ სიონის
ქუჩის მხარეს და რომელიც სიბნელის გამო ცოტას გაწყდა რომ
არ გაიტანეს ხსენებულის დროშკის ცხენებმა.

— Вотъ тебѣ, проклятый, джаань! . . . შეუვირა გაჯაკ-
რებითვე მედროშკემ და გადაწნა შოლტი.

— აი! შენი მა დაიწყო ზაწაწკუნა ბიჭმა ტირილი
და დაჭსწკდა ქვას. Зачемъ бьешь а! собака, чортѣ, панкрыть
მიაყარა ზედიზედ და გამოჭკურცხლა სიონისაკენ.

— Оставь его пожолуста! (დაანებე თუ ღმერთი გწამს თავი)!
უბძანა წერომით უცნობმა პირმა მედროშკეს, რომელსაც შეატყო-
რო ის შედგა და იტქირებოდა ზატარა ბიჭისაკენ.

ცოტას ხანს უკან მიახლოვდა ცნობილი დროშკა შუაბაზრის
ბაულების დუქნებს, სადაც თითქმის ზომას გარეთ, ლაზლაზებდა იქა-
ურობა სანთლის და ჩარაღდნის შუქით და საიღამაც წამ და უწუმ
გამოჭკიოდენ მაღლას ხმათ ბაულება: Аи! продамъ, продамъ, иишь! . .
(აი! გაყუიდი, გაყუიდი, იი!) და ჩამაწკარუნებდნენ ძალზე დაზვას

ყემოდამ დაკიდებულ ჰატარა ზარს, და ზოგნი გი: ჰა! ჰა! ჰა!
ამ ბუდეშურსა ზ, იიო! . . ზ ამასთანვე დასტაღულისა წილ დაახლიდენ
რაც ძალი ზ ღონე ჰქონდათ დაზგაზედ ცარიელ სპილენძის სასწორს.

— Тпруу! окаяшые, тпруу! . . (ტპრუუ! თქვე წყეულებო, ტპრუუ!)
ეწეოდა უკან გადმონექით რაც ძალი და ღონე ჰქონდა აღვირის
გძელ ტოტებს მედროშეე, რომესაც იმისმა ნაპირის ქურანმა ცხენ-
მა ფრთხლისაგან შექნა ზომას გარეთ ზნექა და ტოკვა სანთ-
ლების შუქსედ და ბაულების ყვირილსედ.

— ტპრუუ! ტპრუუ! შე ოხერო, ტპრუუ! უძახდენ ხარხარით: „ღუქ-
ნებ წინ მღგომი ბაულები, რომელი? თაც რა შეატყეს, რომ მარტლას
საქმე ცუდათ მიდიოდა, მაშინვე მოურბინეს წინ და დააყენეს.

— Тпруу! Васька, тпруу! უუკავებდა და უსვამდა თვალებზე ხელს
გადარეულს ცხენს მედროშეე ზ თან გი აქეთ იქით მიმოხედვით ი-
ლანძლებოდა ბუტბუტით. ამისა შემდეგ მოუსვა იმან თვალებზე ხე-
ლი მეორესაც, მერე გაუწია ორსავ ცხენებს ყურები, დაჭსწია ოდ-
ნივ ქარჩებს და ბოლოს ავიდა ისეე და ღრინვით დაჯდა დროშ-
კის კოფაზედ.

— Ничего, баринъ, садитесь. (არაფერია ბატონო, დაბძანდით,)
მოახსენა ბოლოს მედროშეემ დროშეივამ გადმოსულს უცნობ პირს
რომელიც ზემო ხსენებულის მიზეზით ვეღარ ბედავდა დროშკა-
ში ჯდომას; ბოლოს ჩაჯდა ისეე დროშკაში, — დროშკა თავისაკე გზას
წავიდა. ჰატარა ხანს უკან ის ავიდა ბაზრის თავში, დაუხვია იქივამ
ავანანთ ხევისაკენ და დაჭსდგა ერთს სამ ეტაყიანის სახლის კარებ წინ.

— ტრათიმ! დაუძახა კიბიდანვე უცნობმა პირმა მოსამსახურეს,
როდესაც ის ადიოდა ზემო ატაყაში, самоваръ готовъ? (სამოკა-
რი მზათას)?

— Готовъ, баринъ, (მზათ გახლავსთ ბატონო). მოახსენა მო-
სამსახურემ კიბის თავივამ.

— Такъ подай скорѣе, а между тѣмъ отпусти извошника
теперь же. (მაშ მოიტა მალე, მაგრამ მედროშეე გი ეხლავ დაით-
ბოკე).

— Сей часъ, баринъ. (ეხლაჲ ბატონო) მიუგო მოსამსახურემ და ჩამოვიდა კიბეზედ. ამისა შემდეგ შევიდა უცნობი პირი წინა ოთახში, გაიარა სასტუმრო ოთახი და საწოლში კრავატზედ გადაესვენა. საწოლი წარმოადგენდა კვადრატულს ოთახს, ორი ფანჯარა იმისი ქუჩისაკენ გადმოიუწებოდა; ამ ფანჯრებზედ ნახევრობამდენ იყო ჩამოშვებული მწვანე ფარდები; ერთს კუთხეზედ იდგა კაკლის კრავატი, მასზედ გაშლილის ქვეშაგებით; კრავატის თავით ფანჯრის მხრივ მოჩანდა პატარა კაკლისაკე მრგვალი სტოლი, რომელზედაც ეწევნენ რამთენიამე რუსული პერიოდიული ჟურნალები; ორს მათგანზედ, რომლებიც ეწევნენ ეკლასზე სვეით და ჰქონდათ ყვითელი და ყანგაროს ფერი ქალაქდის უდები, ეწერათ უდებზედა: «Отечественныя записки, Библиотека для чтенія»; მათ გვერთ იდგა პატარა ვერცხლის შამდანი ანთებულის კართოფილის სანთლით, რომლისა სინათლე ბნელად დაეცემოდა დიდს საწერს სტოლს, მწვანე მაუდით გადაკრულს და დგომილს ფანჯრებ შუა, რომელზედაც ეწევნენ სხვა და სხვა რუკაები ნახსებები, პლანები და სხვანი, და რომლისა წინ იდგა ეკრეთვე ერთი დიდი კოლტერული კრესლაცა.

სასტუმროში გი იდგა ახალის მოდის მებედი. ეს სასტუმრო მსახურებდა იმ ყამად უცნობს პირს ფალათაც ნამეტნავად წვეულებასში, რადგანაც იმას ორის ოთახის და ერთის სამზვარეულოს მეტი არა ეჭირა რა იმ სახლში.

— Трапимъ! (ტრავიმი!) (*) ჰკითხა კვალად უცნობმა მოსამსახურეს, რომელსაც იმან მიაჩთო ჩაი ბროლის სტაქნით და გაუკრთა ჩიბუხი: - არავის უკითხვივარ?

(*) რადგანაც ბატონი და მოსამსახურე ორნივე რუსები: არიან და საუბარი მათი განგრძობდება, ამისათვის საჭიროდ დაკინახე ვალაპარაკო ისინი შემდეგისათვის ქართულს ენაზედ და ხან და ხან ბუნებითს ენაზედაც, თუ საჭიროება მოითხოვს, რომელსაც ექნება იქავე თარგმანი. ამის გამოქართულის სიტყვიერების მიხედვით ჩვენდა უნებურად შემდეგს მათს საუბარს ექნება უფრო ქართული გამოთქმა და კილო, ვისაც ეს ნაკლულყოფანებად ეჩვენოს, იმისაგან ოდნეს ვითხოვთ.

— რეგორ ანა ბატონო, კნეინა ო-ს კაცი გახლდათ.

— მე რე ?

— მე რე და მოგახსენათ, რე კნეინა გთხოვსთო გაისარჯნეთ და ხვალ ჩამოხმანდეთო, მგონი, რაღაც საქმე გაჭსჩენიათ.

— აა ! მეუფრება, ჭსთქვა უცნობმა პირმა და გამოუშვა პირიდან ბოლი, რემეფსაც სიამოვნებით კარგა ხანს ადეკნა თვალი.

— ტრათუიმ !

— რას მიბძანებთ ბატონო ?

— ერთი თუ ღმერთი გწამს სწორეთ შემატყობინე რამტენისა ხარ ?

— მე ბატონო, აკი — ამას წინათაც მოგახსენეთ — სამოცდახუთისა გახლავართ.

— ჭხმ ! ჩათუქრდა უცნობი პირი და ცოტას ხანს უკან ისევ დაუწყო კითხვა, მე რამტენისა და უნდა ვიყო, რეგორ ჭთუქრობ ?

— თქვენა ბატონო, მოიქექა მოსამსახურემ თავი: ჩემის ანართ მგონი რემ ამ პირველ ოკტომბერს ორმოცდა ექვსისა უნდა შესრულდეთ.

— უჭ ! წამოიძახა უცნობმა პირმა ისეთის ხმით, რე თითქო გველმა უკბინაო: რას ამბობ ? მაგტენისა რათ ვიქნები, შენ უთუოთ ალარ გახსოვს.

— რეგორ ანა, ბატონო. სწორეთ ისე გახლავსთ, რეგორც მოგახსენეთ.

— სტუუი, სტუუი, ჩემო ტრათუიმ, სტუუი, მე მაგტენისა ანა ვარ და ან რაზე მეტყობა ? განა ვერა მხედავ, რე ჯერ ისევ ემაწვილი კაცი ვარ ?

— მართალია, ბატონო, მაგრამ ისე კი გახლავს და.

— ეე ! აინიკებ ახლა შენც, გეუბნები ქრისტიანულად, რე ანა ვარ მეტი. კარგი, რე ჩვენის მეტი ანა ვინ არის აქა, თორემ, შენი მტერი, მაშინვე იმას ითუქრებდა, რე სწორეთ ჩემს დაბადებაში თავით მჯდარხარ.

— დიასაც ვიჯექ, დიასაც, და, გამოიჭიმა ამხარტაკნულად ტრათ-

ფიმა და დაიღო მხრებზედ ხელი; აი! მოწიები ჩემის სიმატლი-
სა, მოწიები, რომლებთაც ბევრჯელ უტარებინათ და რომლებიც
ბევრჯელ დასკულებულან თქვენის

—აა! აიხუდა კვალად უცნობმა პირმა სიამოვნებით ბატონას
ხანს უკან დაუწყო ისევ საუბარი: მაშ რაკი ეგრე ყოფილა, ჩემო
ტრიაფიმ, რომ გთხოვო, რომ კიდევ მატარე მეტეი, რას იტყვი?

—თქვენა, ბატონო! ჭკითხა თვალზე დაჭყეტით მოსამსახურემ,
რომელსაც უცებ გაუეღვა თავში ბატონის ჭკუასზედ შეშლის ან-
რმა: მე ასე მგონია, რომ თორმეტი კაციც ვერ დაგძრავსთ ახლა
და მე მოხუცებულს სადღა შემიძლიან!

—ვაი! რა ჭკუასზედ მოკლეთა ხარ, ჩემო ტრიაფიმ, მე კი არა,
შე სულელო, ჩემი შვილები მეტეი.

—როგორა, ბატონო? თქვენი შვილები! ჭკითხა ახლა უფრო
გაოცებით ბერეკაცმა: იქნება ჩემ მაღვით გამორჩიკეთ სადმე? . . .
. . . კე! ბატონო, ბატონო! გაიქნია დაღონებით თავი ტრიაფი-
მამ, არაა კარგი, თორე თქვენ იცით; განსვენებული დედა თქვენი
ნასტასია ივანოვსა, ღმერთმა კეთილად მოიხსენიოს, იმის მეტს
კი არას მიბძანებდა, რომდესაც აქეთ მოვდიოდით, აა! ტრიაფიმ, ა-
რამცა ჭარამც შვილი არ მომიკლან და ან არ გამიქსუვდეს, თორემ! . .
და ახლა კი მიბძანებთ, გამორჩიკო. ეეჭ! გაიქნია დაღრეჯითვე თა-
ვი და მიეუღა კედელს.

—ნუ სწუხარ ჩემო ტრიაფიმ, უბასუხა ბატონმა: რასაც ჭფიქ-
რობ, ეგენი სულ არც ერთი არ არი, მაგრამ

—მაგრამ რაღა?

-- მაგრამ ისა, ჩემო ტრიაფიმ, რომ ცოლს ვირთავ.

—მართლაც, ბატონო? შესტა უმაწვილივით ბერეკაცი: მაღლობა
შენთვის ღმერთო (გადიწერა პირველადი) ძლივ არ მოვტყუეთ ეშმაკს
ფეხი; ახლა კი ღვთით მგონი იმედია, რომ მაგრამ, რხ!
ამოიღხრა უცებ და დაიწყო წუწუნის: პრასკოვია, პრასკოვია, რა იქ-
ნებოდა რომ ცოტა კიდევ მოგეცადა და ასე მაღე არ გამამტლოდი
ხელიდამ; აი! ახლა ხო ერთათ წაკვირდით ბოროდაკაში და ბა-
ტონის ქორწილით გავიხარებდით; რხ! პრასკოვია, პრასკოვია!.. წუ-

წუნებდა ბერკაცი და იწმენდა თვალებს.

— აი! ბატონო, მოჭყვა ისევ თავის პრასკოვიასედ წუწუნს! მე არ გიბძანე, რომ ჩემთან ნუ მოჭყვები ხოლმე მეთქი წირვლას; ახა ერთი მითხარ, როგორ ბედამ, რომ ჩემს ბძანებას არ ასრულებ?...

— ჩაქნა, ბატონო, მიუვარდა ზე რა წყალში ჩავარდე, განა მე გი მესიამოვნება, რომ თქვენს ბძანებას გადავდივარ, მაგრამ, რა უყო, ეს დაწვეული გული რომ არ ითმენს, ნამეტნავად, როცა მე და ის თქვენს შინ არ ყოფნობაში წმინდის გულით მოვიხსენებდით ხოლმე განსვენებულს ნასტასია ივანოვნას და ნეტარ ხსენებულს დიდ-ბატონს, ღმერთმა სასუფეველი დაუმკვიდროთ, და მივახლიდით ხოლმე რუმეებს. ახა ერთი მიბძანეთ ამის მნახავმა, სამართალი და იქნება და ან ღმერთი მიყაბულებს, რომ დავივიწყო ჩემი პრასკოვია, მეჩუ იმისი ტკბილი ალექსი, რომდესაც კისერზე მოხვევით შეტყუოდა ხოლმე: ო! ჩემო ტრათიმუშკა, ო! ჩემო საუნჯეკო, ო! ჩემო სინარულო, მაიტა, მაიტა, სულოჯან, ტრათიმუშკა, დაგკოცნო ჩემს მნათობს. ოხ! პრასკოვია, პრასკოვია, ვაჟ შენს დაგკარგავს, ვაჟ! ღრიალებდა მართლაც რიგზე ბერი კაცი და ჭყრიდა ცრემლებს, რომელმაც უცებ წამოიყრანტალა შემდგომაც: მომიკლეს, ბატონო, მომიკლეს, თორე რა უჭირდა ჯერ იმას სასიკვდილო. აი! წყუული იყოს ის დღე, რა დღესაც ჩვენ აქეთ პირი ვჭქენით. აი! ღმერთმა დაჭსწეველოს ის რალაც საწამლავი, რომ შემოუღიათ, ოხ! პრასკოვია, პრასკოვია, ავი გუებნობდი, რომ ნუ სვამ მეთქი, რომ ჩემსავით ვერ აიტან მეთქი, მაგრამ არა, მაინც ვერა გაგაგონე რა; შენ ასე გეგონა, შე კურთხეულო, რომ ჭსწორეთ ბოლოდაუკის ხლებნას სვამდი, და ის გი არა თუ ჩემს საუბედუროდ, ამ გალ . . . ქართველებმა გულმუცელი გი მოგიხრუკეს. აი! ღმერთმა დაჭსწეველოს ისინიც და იმათი ეშმაკური ჭეჭის მანქანებაცა.

— გამიგონე, ჩემო საუვარელო, უთხრა წყრომით ბატონმა: როგორცა ჭსჩანს მეტი მოგსულია, და მგონი რომ უფრო ის არი მიზეზი მაგ შენი ჩვილ გულობის და ცრემლებისა. არა შე, დურაკო, შენმა ღოთიბაშმა ცოლმა, რომ არაუში თავი ჩაიჩიოს, იმითი ქარს

თუკლებს რა შეეხებათ, და ან ვინ ატანდა ძალას, რომ გინდა თუ არა
 ჭაჭისა უნდა სუამ? მითხარი ახა ვინ ატანდა? — გაფიცხდა თან და
 თან უცნობი პირი: და ან რომლის გიბძანეთ ან შენ და ან შენ ლა-
 თიბაშს ცოლს, რომ ჩემი დედამა მტკით მოიხსენეთო! ჭა! ახა
 რომლის გიბძანეთ, შე ბრეგო, შენა! მოჭყვას, ბატონო, კრუსუნს
 სულელ დედაკაცზედ. ამას იქით კარგა შეიტყე, შე ვინო, რომ მე
 სწორედ ცოლს ვირთამ, და ვირთამ რუსეთში ვი არა, აქ საქარ-
 თველში, ტფილისში, და არც რუსის ქალსა, წმინდა ქართველის
 სისხლის კნიაუნას, ისიც შეიტყე, რომ შენ კვლავ ინახულებ სოფელს
 ბორცვას რომოც შენ უყრებს. გაეორივე, შე ოურაყო, შენა,
 დაუბრავუნა ფეხები.

ამის შემდგომ წამოდგა უცნობი პირი კრამტიდამ და დაიწყო
 გულმოსულობით საწოლს ოთახში წინ და უკან სიარული.

უცნობი პირი, რომელიც ასე გულმოსულობით დადიოდა იყო
 ორმოცდა ექვსის წლისა, ტანათ წამოსადექი, მხარ-ბეჭიანი, თეთრ-
 ყინშინი, ღაბაბ დაშვებული, ცხვირ ლურსა, ჭროდა თვალებიანი ჭ
 მელატი. მის ქერა ულვაშებს და ეკეთსავე ბაკეშხარებს და კეფა-
 ზედ უყრებს გადასწვრივ ქერა თმას, რიგზე შეჭვარყოდათ ჭაღარა,
 პტყელ ფოთილიანი თირქალამის ხალათი, წელზედ შემოჭირე-
 ბულის ფოხებიანის ფოხით, სრულად ჭეჭარამდა შავი ყანაფის
 ახალუხს და მაუდის შალვარს წკრილის მწკანე ფოთითა ხოლო
 დიდი პტყელ თავიანი, ჯერეთ ისევე ამოუჭრელი ოქროს ბეჭედი
 ვი უვითლად ელვარებდა სანთლის შუქზედ მის მარჯვენა ხელის სა-
 ლოკე თითზედ.

— ჭხმ! პირუტყვი ესა, ტუტუნებდა ცხვირ წინ უცნობი პირი
 ჭ დადიოდა აჩქარებით: ამისთანა საქმე იქნება, რომ ეს მე მიშვრება;
 აქა ჭ მხრით გატარეო, ლამის არი თავზე წამომავდეს; რა კქნათ რომ
 მატარა, მაშ ბატონს სამსახური არ უნდა? მიდღეში უმამ ბატონ-
 ნი მხრით უნდა ატაროს, მაშ? . . . ქვეყანა ასე დაარსებულა და ეს-
 ლა მაგისათვის ხო დებულებას ვერავინ მოშლის. კვსთქვით, რომ

სულ მართალია, რომ მხრითაც მატარა, რომ მოხუცებულნიც არის და
 რომ პატივისცემაც ეკადრება, მაგრამ მეტის მეტია და!.. რამდენი
 მაგასე უფრო ბერი-კაცები ემსახურებიან თავის მუხატონებს, მაგ-
 რამ უდილობის წრეს ვი არა ვინ გადადის. განა ის ვი საკმაო არ
 არი, რომ გვერთით მოვიყენებ ხოლმე და ვასმევ, ახა რომელი მე-
 ბატონე უშვრება ამ გვარად თავის ყმას? მხეცი ესა

სწორეთ ამ დროს, რომდესაც ხსენებული უცნობი პირი იყო
 ამ გვარად გართული, საწყალობელი ბერი-კაცი ტრაფიმა იჯდა სამ-
 უკარეულაში უბრალოს ხის სტოლის წინ, რომელზედაც ერთი თით-
 ბრის შამდნით ქონის სანთელი და ტირიდა ცხარის ცრემლით ი-
 დაუკებდა დაუდებელი.

თოვლივით თეთრი თმა, თეთრისავე უღვასებით გარმონიუ-
 ლად აშკენებდა მის ხელებს, მაგრამ საამუროს შავგვრემანს პირის
 სახეს.

ლოყებზედ და თვით უღვასებზედაც ღაზა ღუპით ჩამოსდიო-
 დენ ცრემლები, რომლითაც დაჭსკელებოდა გძელი ცხვირის ნეს-
 ტობიც.

— ოხ! პრასკოვიას, პრასკოვიას, მოჭსთქმიდა ტირილით ტრა-
 ფიმა: ნეტა გესმის ეს ჩემი უბედურება? . . . მეტი ისიც ვისგან?..
 ჩემი გა ხდილი ღლაპისაგან, რომლისაგანაც ჟერეც ისეუ გადაღლეტილი
 მაქვს მხრები და პერანგი დამპალი. შემართლება მე და ჩემს ღმერ-
 თმა, შემართლება. ახია ჩემო თავო შესწუდ, ახია! ახა რატო თა-
 ვი არ დაუხებე, რომ ძაღლივით ჩამხრჩვალყო ბოროდაკის ტბაში;
 მეტი რა? ის ხო აღარა ვინ გამოიძია, რომ მეც წინაღამ შიგ და-
 ვირჩე მაგის გამოთრეკასზედ. აი! შე ასეთო, აი! შე ისეთო, წა-
 მისუეს, წამომისუეს, ხან ყბებში და ხან კისერში და ისეუ მე ვი გა-
 მამტეუნეს. შენა ხარო, შენა, შე ვირო, დამნაშავე, რომ ყმა-
 წვილს კარგა არ უკლებ ყურსაო. აი! ყურიც დაუდგეს მაგასა და
 თვალიცა, რა კაი, რამ ბატონი ეგ გაჩნდა ჩემთვის.

— ჭხმ! ვირო, პირუტყვო, თითონ შენ ვირო და პირ-
 უტყვო, ახლა ვარ პირუტყვო და ვირო განა, როცა გაგწარ-

დე და რატა მაგ შენ უწყალო სამსახურში წელი და გული მო-
ვიწყებოდა ცოლმაცა და ქმარმაც? ვაი! . . . დაიკრა ხელი გულსედ
და ამოუშო ისევ ტირილი: ოხ! პრასკოვია, პრასკოვია, გაიგონე
ერთი და, ერთი ამოიხედე სათვალავიდან რა ამბავია ამ ჯოჯოხეთ-
ში და! ღოთებათაც დაგვხადა. ნეტა ის მაინც მოიგონოს ამ პარ-
შავმა, თუ რანი ვიყავით ამისათვის, თუ რა ნაირათ ამის დღეგბე-
ლობას და დაცოლშვილიანებას ვინატროდით.

თ ა ვ ი მ ე რ ე

II.

ეს უცნობ. პირი გახლდათ რუსი, პენსენის გუბერნიდამ იმავე
სახელის უეზდის სოფლიდამ, რომელსაც ერქვა ბოროდაკა. იყო
ერთი ღარიბის მებატონის გუსინინის შვილი. ამის მამას ემსახურ-
ნა კაკასიაში და შტაბს-კაპიტნის ჩინით ოსტაკაში გამოსულიყო.
ეს კი მტირე წლოვანი ინჟინერის კორპუსში გაეგზავნა და რაკი
კურსი დაასრულა საქართველოში დანიშნეს სამსახურისათვის. დი-
დის გლოვით და ტირილით გამოისტუმრა დედამ თავისი ახალ-
გახდა შვილი ნიკიტა მაკარიჩი, თან გამოაყოლა—ნიკიტას ღალა
ტრაფიმი დიდის დაჩიგებითა და გაბთხილებით.

—ჰეი! დაიძახა კარგა ხანს უკან საწოლიდამ ნიკიტა მაკარიჩმა.

—რას მიბძანებთ, ბატონო? მოახსენა თვალების წმედ :თ და მწუ-
ხარების ხმით სამზვარეულოდამ შემოსულმა ტრაფიმამ.

—არა გავქს რა? მშიან.

—დილანდელა კარტოფილით მომწვარი გახლავთ, ბატონო.

—მაშ მალე და ჩანხალაც თან, გეუურება? . . .

—მესმის, ბატონო, მიუგო მოსამსახურემ და გამოვიდა ისევ
სამზვარეულოში შეწუხებულის სახით.

პატარა ხანს უკან ძალზე იღუემებოდა ხუთის დღის დამშეუ-
ლივით გუსინინი, რომელსაც არ იყო რა, საკვირვლად შეეწია მა-

დის გახსნაში მოთხოვილი ჩანჩაღაც.

— ერთი მითხარ, უთხარა გუსინინმა ცოტას ხანს უკან ტრათიმას ალერსით: რას აუუღებულხარ თაკ პირ ჩამოშვებული და შეჭირ-ხლეული წამთრის ნაძვივით, თითქო პრასკოვია გუშინ დაგემარხოს. მოდი აქა, ჩემო ტრათიმ!

— რას მიბძანებთ, ბატონო, წადგა წინ ბერიკაცი კრძალვით.

— პირველათ ამას, ჩემო ტრათიმ, რა ჩემგან არა თუჩი არ უნდა რა გეწინოს ხოლმე, რადგან შენ თითონ ამტკიცებ, რა შენ მხრებზედ გავიზარდე ბ მეორეთ ამას, რა უნდა ადღეგრძელო ჩემი საცოლო, რამეღსედაც, თუმცა საქმე ჯერ არ არი გადაწყვეტილი, მაგრამ, მგონი რა ხვალ უთუოთ დაბოლოვდეს და ნიშანიც მივცე, მიაწოდს ამდროს არაერთ საკსე მოზდილი რუმკა.

— ღმერთმა კი ადღეგრძელოს, მაგრამ

— მაგრამ რა, ჩემო ტრათიმ, ჭსთქვი, ჭსთქვი, გაბედვით ჭსთ-ქვი.

— მაგრამ ისა, ბატონო, რა არ ჭსჯობია სამშობლო ქვეყნის დატეკება და დედ მამის სათლავის შორს ყოფნა. ვინ იცის რა გულისა იქნება, და ღმერთმა იცის ველირსებით და როდისმე ბო-როდაკის ნახვას, თუ არა? . . და ესეცა, ბატონო, სად რუსის ნარ-ნარი და თაქიზად გაზდილი, გონიერი და განათლებული ქალი, ბ სად აქაური უზღელი და გაუნათლებელი !!!

— მესმის, ჩემო ტრათიმ, მესმის, მაგრამ

— მაგრამ რადა, ბატონო, ერთი ბაშეორთი და ჩვენი ჯანი. სამ კვირასზედ კიდევ ამოყოფთ თავს ბოროდაკაში. მე მოგახსენებთ, ცოტანი განლდებიან ბოროდაკაში? ხუთი მებატონე მეტია, თი-თოს რა რა რა ჭყავდეს, ათი საცოლო აგიხნდებათ; მეჩე მივჭ-უკეთ და რამეღიც მოგვეწონოს, ის აუარხიოთ.

— ეგ ხო მეც ვიცი, ჩემო ტრათიმ, მაგრამ რუსის ქალებს რა ისეთი ბედი არა აქვთ, რეგორც ქართველისას; ახა ამისას რადას იტყვი? აი! ხო მხედამ ღამის არი დაკბერდე პორუჩიკობაში, თუმ-ცა კი ვერ ვიტყვი, წაიტუტუნა იაკვისთვის: რა მრავალ გზის არ

გამეტარებინოს დათუული ამ უამად ღამში გემი კლდეთა ნაპირ-
ლებ შუა დიდს ქარიშხალში. არა, ჩემო ტრაფიმ, არა, დაიწყო ხმ^ა
მადლივ: დათუულ გემს, თუ არ შემწეობა, სხვა ველარა უშველის
რ, — მეტადრე თუ შავი ღრუბლებიც დაჭსტქერინან ზემოდამ.

— ეე! ბატონო, ბატონო, სიცოცხლე ინატრეთ, თორე ბედი
თავისით მოგუნახავს ბოროდაკაშიაც. ჯერ ღვთის მადლით ჩინი ჭ
ოზღენები არ გაკლიათ, და შემდეგისათვისაც თითონ ღმერთი იზ-
რუნავს, და ესეცა, ბატონო, რომ ვინიცობაა არც ბედი მოჭყვეს და
შავი უამი კი თავზე მოგვეხვიოს, მაშინ რაღას ბძანებთ? . . .

— მაშინ! მაშინ! შეიჭმუქა წარბები და დათვიქრდა, მაშინ? . .
და მაშინ ისე, როგორც შენ წელანა ჭსთიქვი.

— როგორ, ბატონო, სასაცილოდ აქედამ იქ უნდა წავიუვანოთ!!!
ხო თითით საჩვენებელი გაკჭნდებით!!! . . .

— ვინ გეუბნება რომ წავიუვანოთ, ერთი ბნელი ღამე და ი-
მისი ჯანი, მე გეტყვი გზა აგვერევა მე და შენ

— უა! წამოიძახა უცებ მხიარულებით ტრაფიმამ: აბა ახლა გეტ-
ყობათ, რომ ჩემი გაზდილი ბძანდებით აი! ჰა! ჰა! ჰა! აბა მა-
შინ დაგვაფასებენ აი! მეტადრე თუ ჩვენი ანდაზაც გაიგეს: Не
зная броду, не суйся въ воду, (თუ კი ფონი არ იცი, ნუ მიეთრე-
ვი წყალში). აბა მაშინ იქნება საქმე აი! მერე, თუ ბოროდაკის
«კრასავიცასაც» გადავაჯექით, და ან კი ვინ საიღამ რას მოვას აზრს,
მერე სამსახურიღამაც გამოსულები — ეა! გაიქნია ჭყერში ხელი, თით-
ქო ეძახის ვისმეო და მიიტანა ტუჩებთან ღიმილით საკსე რუმკა.

— უუუუ! გაიქნია დაღრეჯით თავი ტრაფიმამ გადაათურითხა და
დადგა სტოლზედ რუმკა: უჭ! ბატონო, ბატონო, მოგონებაც ხო
კარგი გახლდათ, მაგრამ თქმა აღარ უნდა, რომ ცტკაც კი კარგი
გხლებიათ.

— მითომ, მე კი არაფრად მეჩვენა და, აბა ერთი კიდევ გავშ. ნჯო,
და გადუსო ხელ ახლა. ჭო! არი რაღა, თითქმის რომ თავის უა-
რესს ესა ჭსჯობია. მიკვირ ან შენ რათ მოგწონს აგრე ნაირათ; ან

იქნება მე პირი უგემური მქონდეს და იმიტომ ვერ ვატყობდე, ახა ერთი კარგა გაეშინჯო, და ამ სიტყვასთან გადაგდო კიდევ ერთ ყლუბათ უდაბურისაკენ.

— შენ სწორეთ პირში გემო გქონია, ჩემო ტრათიმიშკა, ჭეშმარიტად ცოდო არ იქნება, რომ გიწოდონ მეორე ნიუტონად. აა! ძამო, აა! დალიე ერთი კიდევ ეს ზეციური ნექტარი გამოცნობასათვის, და მიაწოდა კვალად სავსე რუმკა.

— ერთი მითხარ თუ ღმერთი გწამს, ჰკითხა კვალად გუსინინმა აქეთ იქით გადახეხ გადმოხეხით: რა მიზეზია, ე რომ აგრე ნაიწათ გეჯავრება ქართული ოტკა, განა აგეთი ცუდია?

— რა ბძანებაა, ბატონო, მე ისე ხუმრობით მოგახსენეთ, თორემ ქართულ ოტკას რა შეედრება, ნამდვილი მეუფა მთელი ქვეყნის ოტკებისა. არა, ბატონო, არა, ცოდვას, ძალიან დიდი ცოდვას, თითქმის მომაკვდინებელი, იმაზე ცუდის თქმა.

— მართლა, ტრათიმიშკა, მაშ რატო აქამდინ არ გამაცან, მაგრამ მგონი რომ ჩვენი ბოროდაკვისაც მაგტენს აღარას ჩამოუფა, არა ტრათიმიშკა? ოხ! ბოროდაკაკ, ბოროდაკაკ! ამოიოხრა უცებ გუსინინმა! გულმტკივნეულათ და დაიწყო: ნეტა როდის შედრება შენი ნახვა, ნეტა ვიქნებილა ისეთი ბედნიერი, რომ ეს დაძწვარი გული მოვიგრილო მდულარეს ცრემლით ჩემი საყვარელი მშობლების საფლავზედ.

— ოხ! ჩემო კარგო მამაკ, ოხ! ჩემო კეთილშობილო დედაკ; ფუ ცრუო სოფელო, რომო რწამართვი ასე მოულოდნელად იმათი საყვარელი თავი, რომელთაც აქეთ გამოსაგზავნელათაც არ ვეშეტებოდი; მე კი, მე, ვაი ჩემო თავო, მე კი ვერც ერთი ვერა ვნახე სიკვდილის დღეს. ვაი! ჩემს თავს, ვაი! შემოიკრა უცებ თავში და დაიწყო ქვითქვითით ტირილი.

რასაკვირველია, რომ ტრათიმას აღარ დაჰსჭირდა თხოვნა, რომ შენც იტირეო; რა ნახა, რომ ბატონი ტირიდა, მომართა იმანაც ფიცხლავ ტირილის გუდა ჭ მიაყოლა სტვირივით ბატონს შემდგომის

სიტყვებით: **ოხ! ბატონო, ბატონო!** რაღა სიტყვებია — ჩვენი სიტყვებია? არა ჭსჯობია, რომ ზესეურად საფლავში ჩავიდეთ, რაკი იმისთანა კაი ბატონებს მოვაკლდით და ჩემს საუკარელს ვრასკოვიასაც. **ოხ! ოხ!** თქვენს უკან მერაღათ უნდა ვტყეპნიდე დედა-მიწას, რაღა ხელი მაყრია, ბარემ მეც თან წამიუვანეთ; ვრასკოვია, **ოხ!** ვრასკოვია! ტირიდა ამ სახით მოხანედ ტრაფიმატ, რომელმაც ცოტას ხანს უკან შეხედა რა ნამტირალეკის თვალებით ბატონს, მოაჭრეს ნა გულმტკივნეულად: გაწეეს ბატონო, გაწეეს მაგტენი მწუხარება, ან კი რაღას მოუმატებთ ბევრას ტირილით, ისეკ შენდობა ბატონო, შენდობა უბძანეთ, რომ აგებ იმითიც არი რამ ვასიამოვნოთ იმ საბრალეებს.

— მართალს ამბობ, ჩემო ტრაფიმი, მართალს! . . . უბასუხა, გუსინიმა: კალი გვაქვს, დიდი კალი, რომ არ დავივიწყეთ; **ოხ! ოხ!** ჭამსო კვალად რუმკა, რომელიც აიღო რა ხელში და შეხედა ცრემლიანის თვალებით ტრაფიმას, უთხრა: ტრაფიმი, ჩემო ტრაფიმი, ღმერთმა შეუნდოს ჩემს კარგს დედ მამას და შენს ვრასკოვიასაც, **ოხ! ოხ!** კაი დედა-კაცი იყო, მაგრამ მეტად მაღე წამართვა იმისი თავიც იმ დალოცვილმა ღმერთმა

— ამინ! წამოიძახა ტრაფიმამ და გაიწოდა ახლა ამან რუმკისაკენ ხელი, რაკი მოდგა იმაზედ რიგი.

— აა! ჩემო ტრაფიმი, აა! შენდობა უთხარ შენც, შენდობა! შენხედაც დიდი ამაგი მიუძღვით, შვილივით გაგზარდეს, **ოხ! ოხ!** — **ფუ!** ცრუო სოფელა!

ამისა შემდეგ ბატონმა და უმამ მოუხშირეს შენდობას, ჯერ განმეორებით იმათვისვე და მერე ახლოს და შორეულის დახორცილი ნათესავების იქამდინ, მანამ სუ ძირამდინ არ დაიუვანეს ვეება შტოთვი.

— **ო — ო — ოჰ!** ჩვე ე ნი ბოლო რა დაკ კა, ტრაა ფი მუ შკა. ო ო ოჰ! ამოიღუღლულა ნიკიტა მაკარინმა თვალების მოპრუწით, რომლებიც გამოიჭერეტდენ ზიზილაკებივით, და დაჭკიდა

თავი ძინს.—დი . . . ი . . . ახ! . . . ბა . . . ა . . . ტო . . . ნო,
 დი . . . ი . . . ახ! ზრას . . . ა . . . სკო . . . ვი . . . ა . . . რ . . .
 რ . . . რჳ! მიაყოლას დასტალუღათ რჩაფიმაძაც, რომლისა შემ-
 დებ ბატონმა და უმამ, რომლებიც იდგნენ იმ დროს ფეხზედ, გა-
 დადეს ერთმანეთს მხრებზედ ჩერქეზული ცხენებივით თავები და
 იწყეს გულ ამოჯდომით ტირილი თავის გადაცვალებულზედ, მე-
 რე მოჭყენენ ქერუვიმის გალობას. ესე იცის ზოგმა რაცა დაით-
 ვრება მამინ მოაგონდება ღმერთი ხოლმე

შემდეგ ჩამოტენისამე წამისა დაუახლოვდენ ისინი ამ მდგო-
 მიაჩუობით კრატს, რომელზედაც უ. გუსინინი უცებ გადაიქცა შე-
 კრული ძნის კონასავით და ამოუშო მალღის ხმით ხვრინვა თით-
 ქო დათვი ბუტბუტებსო; ხოლო ტრათიმა კი, როგორათაც იმისი
 მეთვალყურე, წავიდა კარებისაკენ ცოცვით, რადგანაც უკნებ დგო-
 მის ილაჯი აღარა ჰქონდა, და მიეშვა შიგ კარებში გარდიგარდ-
 მო

თ ა ვ ი მ ე ს ა მ ე . .

რასა ვას ეძებთ, რას აქნევთ, ბედია მაყივნებელი

რუსთაველი.

ხელ ხელა ეფარებოდა ხელ ახლა დაწყებული შემოდგომის
 ესე მთაწმიდის გორას.

მისი საგრძნობელი სიტხე, რომელსაც ვერ აგრილებენ მანამდე
 ვერც მტკვრის სიო და ვერც თუ მარადყამ თუთრათ მოსილი ყა-

ზაბეგის მთა თავის ცივის ალერსით, უცებ განელდა მთაწმიდის კალთებში და რამდენსამე შუა ტფილისის ქალაქის ქუჩებშიაც, რომელთაც წამოადგა იმ დროს ჩრდილი.

თითქო ეხლა გამოიღვიძარა ქალაქის ხალხმა ლეტარლიის მიღიდავ, ისე უცებ შეიქნა ყოვლის მხრიდან გულის მასიამოვნებელი მოძრაობა და უღრიაშული, ნამეტნავად, რომდესაც იმათ იგრძნეს ზეფიერთა ჭყეროვანის ფეთქებით ცელქობა და მიმოქროლაც.

რას არ შეიძლებოდა ენახა იმ დროს ქალაქში კაცს და დამტკბარ იყო.

მაშინ დანახავდით, თუ კვლევად და წითელ ყვითლად დართულ ქალაქის ქალებს, რომელთაგან ზოგნი იცქირებოდნენ ქუჩებისაკენ სიამოვნებით და ზოგნი კი ქარვის კრიალფსნის თამაშობით ამოდ დასეირნობდნენ ქალაქის მიწის ბანებზედ. თუ რამდენსამე წვნიკ და მოზდილ ბავშვებს, რომელნიც იდგნენ რა ბანებზედვე, შეჭსცქეროდნენ თვალების დატყუებით და სულის განახვით ლურჯსცას, სადაც მათი საკვარელი ჭრელი და მოშავო მტრედები ხალისით განახობდნენ რამდენსამე წრეთ ჭყერს და ბოლფს წამოვიდოდნენ ხოლმე თავივე ტრიალით.

მაშინ დაჭსტკებოდით, თუ საყვარელის და გულის შემაფეთქებელის ზურჩის ხმით, რომელსაც განაკეთილებდა თავის კილოზეცემაც, თუ გულის მასიამოვნებელის ბაიათებით, რომელსაც სხვათა შორის დამღეროდნენ დაბლის ხმით მდგომი იმ ჟამად კედლებზედ სზარსეთის კალატოშებიც. რაღა ვჭსთქვათ იმათზედ, რომელნიც იმ დროს ალფასავით ერტუნენ გარს რჩ მოზდილ ცხოველს და წაქეშებით ეძახდნენ «გურ ჭა ! . . . », რომლასა შემდეგ ეს რჩი ცხოველი გაქანდებოდნენ ხოლმე ერთმანერთისაკენ და დეკვასებოდნენ ისეთის ძალით, რომ თითქო ყუმბარა გაჭსქდაო.

ან იმათზედ, რომელნიც დამკლავებულნი და იმ გვარადვე ალფად შემოკრულნი აქეშებდნენ სხვათ რჩთა ცხოველთა, რომელნიც შემდეგ «გურ ჭა ! » მიაფრინდებოდნენ ხოლმე ბოლფ ამოწაუჭე-

საქართველოს
პარლამენტის
მართვა-მყოფელი
ბიბლიოთეკა

ბულები ფრთებ გაშლით ერთმანეთს და აგლეჯდნენ წაღ ძალი ბ ღონე ქონდათ ბიბილყებს.

ქსწორეთ ამ დროს, რომდესაც თითქმის წმ უოკელ ქალაქის გუთხეში იყო ამ გვარნი განცხრომა, რიგი მიდიოდა წეროებივით გაბმული ქალი, თუ კაცი წმინდა დავითისაკენ, და რიგი მოდიოდა, წადგანაც იყო ხუთშაბათი საღამო.

— მოიცა ქა, ლეკებმა ხო არ მოგდეკენ უკან, დაუძახა დაწინაურებულ მანტილ მოსხმულ ქალს უკან დარჩომილმა დაბალი ტანის გათქვირულმა დედა-კაცმა, რომელიც ძლივ ძლიობითლა მიბაჯბაჯებდა მუცელ დაშვებული ბატვიით მთაწმიდის აღმართზედ, და რომელსაც მოწსდეკდა უკან პატარა ბიჭიც ქალის ქოლგით და მკლავზე გადაგდებული თეთრი ქირმანის შალით.

— ერთი კაცმა გვითხროთ, გამოელაპარაკა გულმოსულობით ცნობილს პირს, შავ-გლოკიანა დროული თუქშიშეკლა მანდილოსანი: რაზე იჭირებთ საქმეს, თუ მე მბაძავთ, მე ქვრივ ოხერი ვარ და ღარიბი, მეჩუ ეს ამოდენა—მიუშვირს დაწინაურებულ ქალზე ხელი, - გასათხროვარი ქალიც კისერზე მწვეს, რომელსაც აკება მოხედოს მოწყალების თვალთ წმინდა დავითსა და გაუხსნას ბედი, და აბათქვენ რა გიჭირთ საამისო; შეძლება არა გაქვსთ ჩემ სავით, რომ ქალი გაისტუმროთ, თუ რა არი, მე მოგახსენებთ დაგუბიდებათ ვინმე, მეჩუ თქვენი სიმდიდრის პატრონს.

— ვა! ინხე ასუმ ეს კნიკ (რას ამბობს ეს დედა-კაცი) მითომ მე რაღა ნაკლები ნაღველი მაქვს შენზედ; ერთი რომ ქალმა, მეცა მაქვს გასათხროვარი და მეორეც რომ, ამ ღამით ძილმა სულ არა მაქ, რომ რა არი იმ წყუული წარათუები თულები არ შემიჭამონ და გუნკრუსმა არ გამიხადონ მეოქი.

— ჭო! აბა მეც მაგასა ვჩივი, ჩემო ბატონო, აი! უზასუნს შავ-გლოკიანმა: რომ ტუუალათ აწუხებთ ღმერთსაც და წმიდა დავითსაც, რომელთაც კიდევ მოუხდათ თქვენთან თავიანთი ვალი, და ჩვენთანკი, ოხ! ღმერთო, ღმერთო! ამოიოხრა შავ-გლოკიანმა: დაილოცოს შენი წმიდა სამართალი... მე დალოცვილო, განა ჩვენ კი

შენი განხილვები არა ვართ? რა დავაშავეთ ისეთი, რომ სუ სომხები და სომხები; ფულა სადმე, სომხებსა, სასამართლო სადმე, სომხებსა, ქონებას სადმე, სომხებსა, და ჩვენ კი, ჩვენ, ვაი ჩვენი ბრალი, ვერვივართ ისე უმარწყალოდ, რომ ჩვენთვის არც სად ფულა და არც.

—ვა! გუგოლე ეს კნიკ! (გაგიუებულა ეს დედა-კაცი), ახარ ღმერთი რა ქნას, რომ ქართველები რაც მოიგოთ, სულ ერთიანათ მუცელში ქნათ; ახარ ჩვენ რომ გვაქვს, განა რომ გორა გვაქვს, სულ ცარიელი ჰური და ყველი გჭამთ და იმიტომა გვაქვს; ახა თქვენაც ისე ქნათ, თუ ფულებმა არ მოგივლენ. ჭხმ! ღმერთიო ასუმი, ახარ ღმერთი რა გიერთ, თუ კი ესტი ჩი ილი (აქ არ იქნება), მიიშვირა თითი თავსედ.

დასასრულ მიატანეს რა ამ გვარის საუბრით მოხსენებულთ პირთ წმინდა დავითის ეკლესიას, ფიცხლავ გვერდენ სხვას უცნობ ქალებში, რომლებიც იმ დროს ხან შედიოდნენ ფუტკარივით საყდრის პატარა კარებში და ხან გამოდიოდნენ.

ამ ქალებთან ზოგნი უვლიდნენ საყდარს გარს და ეკედრებოდნენ გულმხურვალედ შემწეობას, ზოგნი ეკრდნენ კედლებს და ჩურჩულდნენ ერთმანეთში და ზოგნი კი ხელ მკლავ გაგდებულნი გადმოიტქარებოდნენ აქა იქ საყდრის ეზოდამ ქალაქისაკენ, რომელიც მოხანდა იქიდან ხელის გულივით.

—ვი! ქა! ვერ მივაკარ! . . . უთხრა ამ დროს ჩუმათ ერთმა გასათხოვარმა ქალმა მეორეს, რომდესაც ისინი ძალდატანებით ცდილობდნენ, რომ მიეკრათ რომ გორამე მოგძო წვრილი კლდის ნამტვრევები ეკლესიის გარეთი კედლისათვის.

—აი! აი! ქა! შეხედე, უთხრა მეორემ სიხარულათ, ჩემი მიიკრა, ვიმ გულთ, დაიკრა ხელი გულზე და შეხედა ამხანავ ქალს სიამოვნებით.

—ოხ! ნეტავი შენ, ნატო, ნეტავი, რომ მალე გათხოვდები, უზასუსხა გულმტკივნეულად სოფიკომ, რა ნახა, რომ მისი ყოველი მცადინეობა ქვის მიკვრავსედ დარჩა ამაოდ.

— რა ვქნა გენაცვალეთ, განაგძო მანვე, თითქო აუსრულე შეი-
დუელი ფეხშიშველს ფეხით და ახლა რაღას ითხოვს, რა არ ვიცი.
ნეტავი სიზმარში მანც შემატყობინოს; ვაი! გული, მიშველე ნა-
ტოვან, გული მიწუხდება, ოხ! ნატო, ნატო, ნეტავი შენ, ნეტა-
ვი, რა მალე გათხოვდები, ოხ! ოხ!

თ ა ვ ი მ ე ო თ ხ ე

IV.

— დუნია!

— ბატონო!

— რათა ტირის უმაწვილი?

— რამოგახსენათ, . . . მიე უმაწვილო, ვერა ხედავ ქალბა-
ტონი ჯავრობს, წასტაცა ამ დროს ოთხი წლის ვაჟს ხელიდამ
თოთხმეტი წლის შავშუკრემანმა გოგომ კრენდილი და მიჭსტა მო-
ტირალს ხელების ფარხხვით ორი წლის ქალს, რომელსაც ასმეუ-
და ის საწოლს ოთახში ჩაის.

— ჩემია! ვა! დედაა!

— ვააა! დაიწყო ახლა ხსენებულმა უმაწვილმა ხელების
და ფეხების ქნევით ტირილი, რომელთა ხმაზედ იფიქრებდა კაცი
რო სწორეთ სოფლმ გომოწი იქცევაო, რადგანაც ორთა უმაწვილთ
ხმა შაღლა, სხვა და სხვა კიდეზედ ჩხაუილით, თითქმის რომ ყურ-
თა ხმა აღარ ისმოდა.

— აი! გაგიწყდეთ ეგ ხმა, გაგიწყდეთ, რა კარგი რამ თქვენ
გაჭსხნდით ჩემთვის! შემოიძახა მუორეს ოთახის კარებიდამ გულ-
მოსულობით თაღხად მოსილმა მალაღი ტანის ქალმა და მიუარდა
აფთარავით ჯერ ნიკოლინკას, რომელსაც წამოუწვივა ხელით თეთ-
რი ნიუხავი და მერე გაბღელს, რომელსაც წაუსვა ორიოდუ კისერში:

ბოლოს დაჰსწვდა და აიტაცა, როგორათაც ძეგამ წიწილა, ჰაწაწა
ნიცა და გააქანა იმ ოთახისაკენ, საიდანაც შემოვიდა და რომელიც
მსახურებდა მას სსსტუმროდ და ზალათ.

— ალა ! ჩემი ნიცა, ალა ! ავი შენა კაი ქალი, ჩემი ნიცა, სუ
გენაცვალე, სუ, აი ! ხვალა ზიზი კაბა გიკიდი, ჰატალა ბაოსაც გი-
კიდი, სუ ჩემი ნიცა, სუ ! . . .

— ოჰ ! ოჰ ! ოჰ ! ზიზი მამა ! ამოიტიტინა სლოკინით ჰაწაწა
ნიცამ, რომელსაც ჯერ ისეკ მარგალიტებივით ეყარნენ ღოყებზედ
ცრემლები და ჰსთროოდენ ზოგა ერთი მათგანი დილის ნამივით
წამწამებზედაც.

— ჰო ! ჩემი ნიცა, ჰო ! : . . .

— სალომეჯან, შინა ბძახლები ?

— ვუი ! ჩემს თვალებს, მობძანდით კნეინავ, ვუი ! ვუი ! სუ კი
ამ გომბიომ მიუო, აქეთ გენაცვალეთ, აი ! აქეთ მობძანდით. დუ-
ნია ! წაიყვანე უმაწვილი. დაბძანდით გენაცვალეთ.

— კარგათ გახლავართ სალომეს მზემ, ნუ ჰსწუხდებით.

— დუნიას ! ჩაი კნეინას, მალე.

— არა გეთაყვანეთ გხლებივართ, სალომეს მზემ გხლებივართ

— ერთი სტაქანი მაინც, გენაცვალეთ.

— ახარ გხლებივართ მეტქი სალომეს მზემ, ნუ ჰსწუხდები. ოხ !
სალომეჯან, რალა ჩაისა მცხელა, ნეტა იცოდე, თუ რა უბედური
კარ, ქვამაც კი ვერ მივაკარ, კაი ! კაი ! . . .

— როგორ კნეინავ წმინდა დაკითში ბძანდებოდით, ჰო ! მარ-
თლა დღეს ხო ხუთშაბათია, მაგრამ მიკვირს კნეინავ, რათა ჰსწუ-
ხართ აგრე ნაირათ, განა შეიძლება გამოვიდეს რამე იქიდან ?

— ვუი ! იმ აჭკინ, (ვუი ჩემ თვალებს), ახარ მთელი ქალაქი
სულ იმითი ათხოვებენ თავისი ქალები და მას არა გამოვა . . .

— უ უ უ ! აიწია მხრები ტუჩების გრეხით სალომემ და უ-
ჰასრუხა, არ ვიცი კნეინავ სხვა როგორა თუქრობს მაგ საგანზედ, ჭ
თუ მე მკითხამს ვინმე, სწორეთ მოგახსენოთ, მე სწულებით არა
მჯერამს.

— ვა! ინხე ასუმ ეს კნიკ! სასწაულია სალომეს მზემ, სასწაულია; აბა ესაა სალომეჯან, რომეშინიან და, რომ ვაი თუ, სალომეჯან, შენც კარგი რამე არ გქნას ჩემთვის! . . .

— უ უ უმ! აიწია კვალად მხრები ტუჩების გრენით სალომემ და უზასუხა, არ ვიცი, თქვენმა მზემ კნეინავ, როგორ მოგახსენოთ? მგონი, რომ უფრო ავია, ვიდრე კარგი, დადგან

— ვაი! სირტს, რტკეცქმ გენაცვალეთ, სირტს გნუმე (მიშკელო გული მიძდის) ვაი! ჩემ თავს, ვაი! ეს რა მითხრა გენაცვალეთ, იცემდა უცნობი სტუძარი მუხლებში ხელებს და რხამდა, რომელმაც ბოლოს შეხედარა მწუხარების სახით, ჭკითხა: მაშ, სალომეჯან, იმედი სულ არაა? . . .

— მოისმინეთ, რა მოგახსენოთ, კნეინავ, უზასუხა სალომემ: ამას წინათ თქვენის დიდის ჰატივის ცემისათვის, ისე შორიდა მგაუტარე სიტუკა და იცით რა მითხრა? მიკვირს რომ მაგას მიბძახებთ, განა ჩემი გვარის კაცი და ჩემი სიძლიდრის ჰატრონი საქართველოში შეირთავს ცოლსაო, მერე ისიც აქაურსაო, გთხოვ რომ კვლავ აღარა მიბძახოთ რა ამ საგანსედაო. დიახ, კნეინავ, დიახ მდიდარია, ძალიან მდიდარი, ჯერ ათასი სული უმა ჭყავსო, საკუთარს მამულს და ზაკოდებს გარდაო და ნახევარ მილიონი ფულიც ბანკში აქესო. რხ! კნეინავ! ძნელია, ძნელი, თუმცა კი სულთ ჭკულთ მინდა თქვენი ჰატივი'რ ცემა. —

— ვაი! ქუ რქუნ მეწნიმ (შენი სულის ჭიჩი მე) სალომეჯან, ცოტა კიდევ, ცოტა უაირათი; აი! სალომეჯან! აი! ჯერ აღა ამ თავით, და მიაწოდა აბრაშუმის ქისით რამტენიმე ბაჯალლუ რქრო, და მერე, ხო იცი, სალომეჯან, რაც მითქვამს, სუ უკვლა აგოსრულებ, ერთ ყალამათ, სალომეჯან, შენი ყურმეჭრილი გავხდები, ხო კარგა მიცნობ, სალომეჯან! . . .

— ვუი! დამიდგეს თვალები, რათ ინებებთ, კნეინავ, განა მე მოქრთამეთაც მიცნობთ?

— არა ფერი სალომეს მზემ, არა ფერი! . . .

— არა კნეინავ, არა, მე მაგას ვერ ვიკადრებ.

— არა ფერია მეთქი სალომეს მხემ და წვრილ შვილი ხარ მეთქი, აჭა!

— მაშ კარგი, კნეინავ, რახან არ იშლით, მივიღებ, მაგრამ ეს კი იცოდეთ, რომ, თუ გბედავ ამ უწყსო საქმეს, ისევე დიდის თქვენის ჰატვიისტემისათვის, რადგან, . . . და გაიწოდა სიამოვნების დიმილით ქისისაკენ ხელი, რომელიც ფიტხლავ დამალა კაბის კობეში

— ჭო! მეთქი, ჭო! სალომე ჯან, ჭო!

— კარგი კნეინავ, რადგან აღარ, დაიშალეთ, მაშ ერთი ისეთი მახე უნდა დაუკოთ იმ ჩვენ რქროს ფთებისან ფრინველს, რომ უთუოთ გეებას.

— გაი! ქუ რქუნ მეჩნიმ, სალომეჯან, ქუ, ეგაა სალომეჯან და, რომ შენი დიდი იმედმა მაქვს, აბა სალომეჯან აბა, ერთი შენებურად კაი ფიქრი ქენი, რხ! ტერ-ასტვან!

— აი, კნეინავ, ჩემი აზრი რა განლაგვსთ, თქვენი კნაწი ხო წაქათალაშია, განა?

— დიახ! სალომე ჯან, დიახ!

— ეგრე მაღე მოვა განა?

— დიახ! სალომე ჯან დიახ! . . .

— მაშ აი კნეინავ, რეგორ უნდა მოიქცეთ: ამ კვირისათვის რამდენიმე ქალი და ვაჟი მოიზატვიუთ, მაგრამ ჩუმად კი, რომ აზრს რავინ მიგიხუდეთ, მეჩე, რაკი ის თქვენს სახლში ვიზიტად დაიხრება, ერთი ბიჭიც იმას გაუგოსკენეთ და შეუთქალეთ, რომ ძალიან საჭირო საქმე მაქვს და ნუ დამზარდებითქო, ხო გესმისთ კნეინავ?

— დიახ! გენატვალე დიახ! . . .

— რეცა მოვიდეს, იცით რას ეტყვით?

— არა გენატვალე, არ ვიცი!

— აი! რასა: ჩემი კნაწი მწერამსთქო, რომ სოფელში საზაფხულო ქვითვირის სახლი ააშენე ჩემს მოსულამდინათქო, და სმეტას და ჰლანს მწერს თუ თქვენ შემადგენთქო, და ნუ დამზარ-

დებითქო, ხო კარგათ გაიგონეთ კნეინავ? . .

— დიახ! გენაცვალე, დიახ! . .

— რა ცა ის სმეტის და ჰლანის თადარიკს შეუდგება, სადი-
ლობაც მოატანს, და ნულარ გაუშვებთ, გესმისთ, კნეინავ?

— მესმის გენაცვალე, მესმის.

— მე რე რა ცა სადილზედ დაკსნდებით, ემაწვილები გავახერ-
ხეთ, რა დააღვიინონ; ამასთან მოართული ქალიც პირდაპირ და-
უსვათ და რა ცა შექეიფიანდება, იქნება რა ბელგაც დაკტუეთ, ზ
რა ცა ჩამოკართმევთ, საქმეც გათავდა, ხო მიხვდით, კნეინავ?

— იო! იო! იო! რა კარგია და, აი! შენკი გენაცვალე სალომე
ჯან მაგ ჯანში, რომ ეგეთი ჭკვიანი ხარ; იცი სალომე ჯან რა არი
მე რა ერთი წელიწადი თქი შექნა და, ვერ ვიქმოდით, ზ ხედავ,
სალომეჯან, შენ რა მაღე ქენი. აი შენ კი გენაცვალე მაგ ჯანში,
შენ! იო! იო! იო! რა რინია და! . . ახა ახლაც მითხრას ჩემი მუ-
ლი აი! თავადი გურთს მივცეთ, ბეკრი პური აქვს, ღვინოც ბეკ-
რი უნე; უუუმ! მიაყარა ქოქოლა რაი ხელით კარების მხრივ
ცარიელ ჭკეს: იმისი გურტი კნიაზები ძალიან დიდი რამე ჭკო-
ნია; უუუმ. . . .

— მაშ, სალომე ჯან, თადარიკი ვქნა რაღა?

— დიახ! კნეინავ, დიახ! თუ შეიძლებოდეს ეხლავ შეუდექით,
რადგან, თუ არ ამ გვარის ღონის-ძიებით, სხვა თერიკ იმას, ჩვენ
ვერ საიღამ ვერ მოუვლით.

— მაშ მშვიდობით, სალომე ჯან, ბეკრი საქმეები მაქვს. ნუ
რას უკაცრავად, იო! რა კარგია და! აი შენ ჯანს კი გენაცვალე, სა-
ლომე ჯან, შენს ჯანს, რა ეგერი კარგი ხარ, იო! იო! ზ
ამ სიტყვით გამოვიდა კარეთ, სადაც დახვდა პატარა ბიჭიც ქალის
ქოლგით და მკლავზე გადაგდებულის თეთრის ქირმანის შალით.

თ ა კ ი მ ე კ ს უ თ ე

V.

— უუუუ! მეხი კი დაგაყარე მაგ შანჭრავა თაკვე, მიაყარა ჩუ-
შათ ქოქოლა სალომე მისი სახლიდამ გამოსულს გნეინას, როდეს-
საც ის კარგა მანძილზე გაჭსტილდა მის სახლს; თანხებითაც რომ
ტყუებდა: «ჩემ სახლში დაგაყენებ, შვილებ დაგიზღვი, პენტის გა-
გიჩენ»; უუუუ! მოგაგდე ხელში თუ ვერა; ჭე! წადი ახლა, საცა
შენი დაიკვებო, ჩემი იქა თქვი. მგონი კი, რომ კვირამდინ ძილი
აღარ მოგივიდეს; ხუმრობას, ათასი სული ყმა, ნახევარ მილიონი
ფული, ხა! ხა! ხა! რა ოინია და. აბა შენისთანა ძუნწს სომეხს
ეგრე უსამენ აი! ის შენი პენტია და სახლები, შენვე განლდეს, მე
ჯერ ხანობით ესეც შეუოფა, ჭ შემდეგისათვის ეგ მე ვიცი. ა-
სე დაუხლართო გზები იმ შენ ტყუილ კნიაყნას და ამოგწუნო წურ-
ბელასავით მიქმალული სანდუკში ოქროები, რომ შენცა თქვა, თუ
ეს რა დამეძაძართა, რომ წმიდა დავითმაც კა კვლარა გიშველოსო,
საოდეები, მილიონები, ხა! ხა! ხა!

— საღამო კარგა ყოფნისა, სალომე იაგოროვანა, ხო არას და-
გაბრკოლებო?

— აა! — აბა ახლა ეს გაკვირებო, წაიტუტუნა ცხვირ წინ სა-
ლომემ: მობძანდით, ბატონო, მობძანდით. სრულიად არას ფერს,
მობძანდით კარგია, ვაყ-ბატონო მოგგონებივართ ჭ წამობძანებულ-
ხართ ჩვენს გასაბედნიერებლად; უთუოთ წმიდა დავითში იქნებოდით
გრებოდოვის საფლავის სანახავათ.

— არა თქვენმა მხემ, სალომე იაგოროვანა, ფიქრათაც არ მო-
მსკლია; მხოლოდ კარგმა საღ მომ გამომიტყუა გარეთუბნისაკენ,
და რაკი აქეთ მხარეს განლდით, ცოდვით შევრაცხე, რომ არ გხლე-
ბოდით და ჩემი განსკვნებული «ხუმლიაკის» მუდლესათვის თავი არ
დამეყარა.

— მამა! გმადლობთ, ბატონო, მაგისტანს კომპლიმენტისათვის, თუმცა კი, მგონი წინ უფრო სხვა მიზეზი გეწოდებოდა აქეთ.

— ეგ ხო წასაკვირველია, წინ უმაგისობა არ გახლდათ, უზანუნს ჭარხალივით გაწითლებულმა უცნობმა პირმა: მაგრამ კი უნდა მოგახსენებოთ გულ-წრფელობით, წინ უფრო თქვენმა პატრივის ცემამ მოწვია, ჩადგანატ. . . .

— ვიტყვით, ბატონო, ვიტყვით, საიღამაც უბეწამს ქარი.

— მაშ რაკი აღარ იშლით, და უთუოთ გნებავთ წინ ძალათ გამოემტყნებოთ, ბარემ ისიც მიბძანეთ, არის რამე წარმატება ჩემის თხროვისა, თუ არა?

— ეა! თქვენ მართლაც აღარ იშლით; წინ იტყვიან, წინ მონქარეს მოუგვიანდესო, ჭსწორეთ თქვენი საქმეც იმასა ჭკავს. არა თუ ღმერთი გწამთ, სად გაგიგონიათ ეგეთი აჩქარება, და ან ერთი მიბძანეთ, რა აზრში მოსასულია, წინ თქვენ იმით დაგიმთხვრონ; დიდი თავადი შვილი, მზეთ უნახავი კნიაყნა, დიდი ყმისა და მამულისა პატრონი, წინ საქართველოში ცალი არა ჭკავს, და დიდი მისდევარ მოსდევარის მეუღლე, — და თქვენ კი, ერთი საწყალი აზნაურშვილი, სამსახურში უკან დარჩენილი და მცირედი ჩინის პატრონი. ახა ახლაც თქვენ თითონ იფიქრეთ დიდი სიკრტვას თქვენსა და იმათში, თუ არა?

— ჭეშმარიტსა ბძანებთ, სალომე იაგოროვანა, ჭეშმარიტს, მაგრამ ხო მოგესხენებათ, წინ ცდა ბედის მონახევრეო, უკეთუ თქვენ თავს გამოიდებთ და ეცდებით თქვენი განსვენებული ქმრის მეგობრისათვის, მგონი წინ ყოველი ძნელი საქმე გადავილდეს.

— რა ვქნა, ჩემო ბატონო, ჩემს ხელთ რა არი, ღმერთმა ხო იცის, წინ, რაც კი ჩემის მხრით შეიძლებოდა, ყველა დავასრულე, წინ თითქმის აღარც დამჩენია რა, მაგრამ თქმულია კედელს შუბლით ვერ გააძღვეო. თუ კი არ გაძღვევენ, მე რა ძალა შემიძლიან? და ან თქვენგან რა დახიუყებაა, ხო კარგათ მოგესხენებათ, წინ ბევრი ჩატიება, კარგს არას დაბადებს, ნამეტნავად ჩემისთანა საწყალი ქვრივისათვის; ვინ იცის რა საქმე დამახწიონ თავს? კე-

რა გენატყავით, ვერა, ჩემის ხელით ვერ გამოგჭრი ჩემ საწყის მ-
ბლებს ეელს, გთხოვთ უმეჩილესად განმათავისუფლოთ მაგ მონ-
დობილებისაგან, რადგანაც საკუთრად ჩემის თავისათვის კარგს გე-
რასს ვხედავ; რა ვიცი, ყმაწვილო, ქართულები არიან, იმათ ცოტა
ეწეინებათ, და ერთიც ვნახეთ. . . .

—ეგ განლაგსთ თქვენი უკანასკნელი სიტყვა, რხ! ღმერთო
ჩემო, ტყუილად კი არ არი ნათქვამი, რომ უბედურ კაცს ქვა აღ-
მაწთვე შეეწევაო, რომელ მოვიფიქრებდი, რომ თქვენ ჩემთვის
თავს არ დაჭსდებდით. ეჭ! რაღა გეაწეობა, მომხდარიყო კარ-
გი იქნებოდა, და რახან არ მოხდა რა გეაწეობა? დეე იმდენ
ჩემს უბედურებას, ეს უბედურებაც ზედ დეერთოს. რხ! ღმერთო!
მეჩე რა განზრახვით წამოვიდე, და ხედავ რა მოხდა, მეტი ღო-
ნე არ არი უკანვე უნდა შეუბრუნო, ამოიღო ამ ღმელს დაღონე-
ბულმა ჯიბილამ რჩი ჰატარა კოლოფი.

—როგორა ყმაწვილო? რასა ბძანებთ? ბა! ბრასლეტი, რი-
სა, აბა ერთი გავშინჯოთ, დაატყვა კოლოფებს საღამე იაკო-
რანამ მშიერი მგელავით თვალები.

—იუ! იუ! რა უცხო რამ არი და, მეჩე სუ ჰიტალო რქ-
რო, შიგა და შიგ მინანქრით, კარგათაც რომ მომივიდა! აი! დიდება
შენთვის ღმერთო, თითქო განგებ ჩემთვის იუოს გაკეთებულაო—

—ეს რაღა, აღმასის ბეჭედი, დიდება შენთვის ღმერთო, ე-
სეც რომ გამომადგა; არ გიკვირსთ ყმაწვილო, აი! დიდება შენთვის
ღმერთო, თითქო მართლად ჩემთვის იყვნენ გაკეთებულები.

—რაკი მოგწონსთ, მითონ თქვენზე უკეთესს ვის მივარმთმე-
დი, ჰგთხოვთ ინებოთ ჩემს სახსლოვრად, რადგანაც. . . .

—როგორ შეიძლება, ყმაწვილო, ვინ რას იფიქრებს.

—მითომ ვის რას შეეუბნები, და ან რა შორეული მე გან-
ლაგართ, რომ მაგასა ბძანებთ.

—მეძნელება კი ჩემი შეილების სიტყვასლემ, მაგრამ უარში რო-
გორ გითხრათ, ვიცი, უარის თქმა და თქვენი შემოწმებმა ერთი

იქნება, რა გაეწყობა მივიღებ, მაგრამ აი! შე კუდიანო, ამითი განდა მამატყუო განა? ააი! დაუქნია თითი.

— არა თქვენმა ვინა, სალამე იაგორონა, ჩემ ფიქრში კვსრულებით არა ყოფილა, მაგრამ რადგან თქვენთვის სამსჯელო არა არი რა, თუ შეიძლებოდა. . . .

— აგი ვთქვი, აი შე კუდიანო, შენა, გერა ხედა მამამა?! რადა გეწყობა, რაგი გავები თქვენ მახეში, მეტი ღონე არა არი, ისევ თავში ქვა უნდა ვიტყ და შეუდგე საქმეს.

— ოხ! კეთილო გვამო, ოხ! მხსნელო ჩემო, ოხ! მაცნობ-ხლებელო ჩემო, ნეტა რა ენით უნდა მოგახსენოთ ჩემი უგული-თადესი მადლობა, უგონიდა ამ დროს უცნობი პირი სალამე იაგორონას ხელებს და ეაჯერებოდა.

— კარგი, კარგი, შე ქარიანო, კარგი, კეტლები, კეტლები ყოფ-ლის ღონის-ძიებით, მაგრამ იცით რას მოგახსენებთ?

— ყურს გიგდებთ დიდის მოწიწებით.

— აი რა; ამ ორი კვირის წინათ კნეინა ო. . . შემომჩინა-და, რე კნიაზი მწერსო, რე ჩემს მოსულამდე ერთი კვირით-კვირის სახლი ააშენეო სოფელში საზატუხელოთ, და არ ვიცოთ თუ სმეტა და ან ზღანი ვის დავახატვინო; ხო თქვენც იცით, რე ის ცოტა ძვირი ქალა, და ფულების დახარჯვა აგრე რიგათ არ უყვარს?

— დიას! კნეინავ, მაგ თვისებას არც იმისი ქმარი ჭმალავს, თუმცა კი ჩემის მხრით ცუდს არასა ვჭხედავ.

— დღეს რა არი? . . . ჭო! ხუთშაბათი; აი რა მოგახსენოთ, ხვალ კი გერ მოვიტლი, რადგანაც სხვაგანა ვარ მიწვეული, ჭ შა-თათს საღამოს კი პირდაპირ სიონიდავ კნეინა ო. . . ს დაუკრამ თავს, და იცით რას ვეტყვი?

— ჯერ არა, და ეხლა კი იმედი მაქვს რე შევიტყო.

— აი, შე კუდიანო, დაუქნია კვალად სალამემ თითი, მაგ შენ ფულიკონტურ სიტუაციებს მაინც თავს არ ახეებ?

—ველი დაბოლოებას მოუთმენელობით, უპასუხა უცნობმა პირ-
მა ღიმილით.

—ჩას ვამბობდი! ჭო! დიან, რეცა მივალ, მე კიტი კიდეკ ჩა-
მომიგდებს თავის სახლის აშენების ამბავს და აი, ჩას ვეტყვი, რა
საჭიროა გნეინავ, რე ტუუილათ ფულები გაღაყაერთ მეტი, რე
არც ფულები დაგუნაჭებათ, და ვერც არავინ იმასუდ კარგათ და-
ხატავს, რა გენაღვლებათ იმასა ჭსთხორეთ მეტი, და თქვენსუდ
კი მოუშვერ ხელს, მიხვდით?

—ძალიან კარგად, მაგრამ, რე არ დაგეთანხმოსთ, და ან კი-
დეც რე დაგეთანხმოსთ, მითომ რა შეუდგება იმას? . . .

—აი! რა ჩემო ბატონო, რეცა მოგიწვევთ, მეც ხო უთუოთ
იქ ვიქნები, და ჩადგან თქვენგან დაკალებული ვარ, ვეტლები, რე
დაუწყო განმეორებით თქვენსუდ ლაპარაკი და იმისი ამაყი გული,
როგორმე მოკარბილო, მაგრამ არამცა და არამც თავი არ აიბუ-
ჩაოთ, და არც რე სტაქანსუდ მეტი ღვინო დალიოთ; გესმისთ?
ერთის სიტყვით ისეთის ამპარტავნულის და მდიდრულის სახით
უნდა ეჩვენოთ, რე ვინც შემოგხედოსთ, ჭსწორეთ თქვას რე ძა-
ლიან დიდი შეძლების პატრონია და მაღალი ტონისაო, და დანა-
რჩენი ჩემსუდ მოაგდეთ, ხომ კარგა გაიგონეთ? . .

—უკეთესად აღარ შეიძლება!

—მას ახლა კი ბოდიშს ვითხოვ, რე ცოტას ხნობით თავს
განებებთ, ჩადგანაც სოფიას ნიკოლაევიჩამ მთხოვა მოსალაპარაკებ-
ლად ერთს საიდუმლო საგანსუდ. მინამ მე დაგბრუნდებოდე შეგი-
ძლიანთ ნიკოლინკასთან და პატარა ნიცასთან გაატაროთ დრო. ხო
არ დაგავიწყდებათ, რაც მოგახსენეთ, იქნება რე ამ კვირისათვი-
საც მიგიწვიონ, გესმით?

—მეუურება, სალომე იაგოროვანა, და მაღლობსაც გიძღვნიოთ
დაწიგებისათვის. ახლა ნახვით შევიძლებ დიდი და მდიდარი კა-
ცის რელოს წარმოდგენას თუ არა, მგონი რე მოგეწონოთ.

—უცხო და პატიოსანი, მას ახრე, მეც ეხლავე დაგბრუნდები.

—არა, სალომე იაგოროვანა, რაკი თქვენ მიბძანდებით, ბარემ

მეც ნება მიბოძეთ, წყა გიანდლოთ, წადგანაც ცოტა საქმეცა მაქვს
სამ სახურისგამო.

— თქვენი ნებაა, მაშ მშვიდობით, მაგრამ წაღ გითხარით, ის
კი ან დაივიწყეთ.

— თქვენი ნუ გაქვსთ, ჩემო გამაბედნიერებელო, მეორეს ნახვამდე,
უთხრა ცნობილმა მკითხველთაგან ნიკიტა შაკაჩის გუსანინმა სა-
ლომე იაგოროვნას, ქვერის კოლლეჯის ასესორის უმატროვისას,
რომელიც იყო ბუნებითად რუსი, მაგრამ შობილი საქართველოში
და კარგათ მცოდნე ქართულის ენის და ეტიკეტისა, ზე გამოვიდა
გარეთ.

თ ა გ ი მ ე ე ქ ვ ს ე

VI.

Въ минуту жизни трудную,
Тѣснитъ ль въ сѣрдцѣ грусть
Одну молитву чудную
Тверму я паизусть.

Лермонтовъ.

ერთს ვიწრო ქუჩას, მდებარეს კლდის უბნისაკენ, რომელზე-
დაც ჭსდგრტვინაკდა თითქმის მთელი ტფილისის ხალხი აუარებე-
ლის ტალახებისა გამო, ნამეტნაკად აკრიანობაში, მწკრივად გად-
მოჭსტქელოდენ ათი ქვემო ატაყის მინის ფანჯარა გადმოვიდებუ-
ლის მათ ზემო ფიცრის მოაჯრით.

როგორათაც ხსენებულ ფანჯრებს, ეგრეთვე საწდათვის ფანჯრებ-
საც, რომელზედაც იდგა სახლი, და რომელიც მეტის სიდაბლო-
ბით, თითქმის წყა ან იანგარიშებოდა მესამე ატაყათ, მკვიდრათ
ჭქონდათ გაკეთებულ კარვამ რკინის ჩარჩოები. წადგანაც
ეჭვი ან იყო, წყა უიმათოთ ქურდს და ავანაკს კაცს ყოველთვის

შექდლო, უკეთუ იზოვიდა შარვეუ დროს, შესულიყო სიდახლოებით
სახლში, ანუ სახლათში და გვექურდა სახლის პატრონი დაუსჯე-
ლად.

ამ სახლში შექდლო კაცს შესულიყო ქუჩიდან ორის მხრით:
ერთი, ალყათვის კარებიდან, რომელსაც ჰქონდა შეკრული ოცმო-
დამ თურადი აგურის თალი, და რომელიც შევიდოდა შიგ კსოში,
სადაც იყო გადმოკიდებული გძელი მუაჯარაც, და მეორე, კარე-
ბიდან, რომელსაც ეთარა პატარა თუნუქის ქოლგა, შეღებილი მწკა-
ნის წამლით.

ამ კარების გაღებისაკე უმაღ დაგვიდებოდათ პატარა სასტუმ-
რო კიბე, შეღებილი წითლის წამლით, რომელიც მივიძვებოდათ
პირდაპირ შესაკლში.

შესაკლიდან შებძანდებოდათ ოცლში, ოცლიდან სასტუმროში
და სასტუმროდან კაბინეტში, საწოლში და სამოახლოში.

საწოლი ამ სახლისა, თუმცა მაჭთლად მსახურებდა სახლის პატ-
რონთა საწოლად, მაგრამ ნუ იფიქრებთ, რომ იმას ჰქონოდას სწო-
რეთ ისეთი მოართულობა, როგორათაც ევროპიის სახლების საწო-
ლებს. არა! იქ ნახავდათ მხოლოდ ცალ მხარეზე კედლიდან კედ-
ლამდე გძელ ქართულ კრატს, დგომილს ფანჯრების მხრივ და
დაფენილს ქეხებით და ორხეობით, რომელზედაც თავსა და ბო-
ლოს ეწევნენ ფარხის მუთაქებიც და მეორეს მხრივ ხუთიოდე ძვე-
ლი ფასონის სკამებს, ერთს ძველს ლომბერნი სტოლს და რამ-
დენსამე წვილ ზარზირის სხვა და სხვა რუსეთის სამხედროს გმირთ
პორტრეტებს, ჩასხმულებს მინებში და დაკიდებულებს აქა იქ კედ-
ლებზედ.

ამ გვარად მოართულ საწოლში ერთს კუთხეზედ იჯდა ქართუ-
ლად მოკეტილი ქეჩაზედ თექვსმეტის წლის უმაწვილი ქალი და
ჰქერამდა ქარგას უგულათ, რადგანაც ფიქრი მისი იყო იმ უამად
სხვაგან და მეორეს მხრივ ორნი მანდილოსანნი ქალნი, მოკეტილ-
ნივე ქართულათ, რომელნიც თითქო შემოჭსწეროდიანო ერთმანეთს,

ქსწორეთ ისე იყვნენ გატურნულები და ქქსოვდენ ჩათუქრებულები თუთრ ჩუღქებს.

ამ უკანასკნელ ქალებთან, ერთი იყო თაღხებით და მეორე მხიარულის ტანისამოსით, თუმცა კი სახის მეტყველება ამ უკანასკნელისა ცხადათ გამოაჩენდა ხნიერებას, როგორათაც პირველისას.

— არა? ჩემო რძალო არა! უთხრა ბოლოს თაღხად მოსილ-მა მხიარულად მოსილს, როდესაც დაინახა, რომ ქალი გავიდა სამაახლოში: მე იმაში გველობის მეტს ვერასა ვხედავ; მეწმუნეთ, რომ სახეირო რომ რამ იყოს, ფიტხლავ გული შემიტყობდა, მაგრამ ამ საქმეში კი, ღმერთო შენ დამითარე, ქსწორეთ გული მიგვდება.

— ნუ! ჩემო რძალო ნუ! განაგრძო მანვე, ტყუილათ ნუ აჭყლინებოთ იმის ცბიერს ლაპარაკს; ვინ იცის რა განზრახვით გიჩივოსთ? ქსჯობს, ჩემო რძალო, ქსჯობს, რომ თავი დაანებოთ და როგორმე მოიშორეთ თავი დამ.

— ვუი! იმ აჭკინ, (ვუი! ჩემ თვალებს), ახარ იმან ტყუილი როგორ იტყვის; მთელი ქალაქმას და იმან; არა, მულოჯან, არა! იმან ძალიან კაი რამე შერება ჩემთვინა, მეტათ კაი გენმეა; ახარ იმას რომ გარგა არ ვიტნობდე, განა გიყები მჭირს თავში, არა! მულოჯან, არა! სუ სხვა ვინმეა.

— თქვენი ნებაა ჩემო რძალო, მაგრამ მაინც და მაინც კი ამას მოგახსენებთ, რომ ის ჩვენს მიწა წყლის შვილთან ვერ მოვა, და ან რით ამჯობინებთ? გაუკაცობით, თუ თვალტანადობით? და რა იცა შეეხება სიმდიდრეს, ეგ ღვთისა ჯერ ისეკ ღრმა საიდუმლოა, და არა ვინ იცის რით დასრულდება, და ან რით დამარწმუნებთ, რომ სუ სიტყვით არ მოქმედებდეს? მე მოგახსენებთ ცოტა მაგალითები გვიძვეს წინა და ეგ ხო

— ვა! რასა ბძანებ, ჩემო მულო? ახარ იმან როგორ იკადრებს მაგასა, მეჩე იმისთანა ნასწავლმა, მდიდარმა და ისიც ინჯ ინერმა არა! მულოჯან, არა! ძალიან მდიდარიან, და მდიდარიც რომ არ იყოს და, იმას ისეთი ჩინი აქვს, რომ ბოლოს იმანაც ჩემი თვა-

ჯვარსკვლავით მდიდარი განდობა; ოხ! თუაღაჯან, ქუ ოქუმ მეწინი, კურდის იმი (შენი სულის ჭიჭიმი, სადა ხარ ახლა), დაიკრა ხელი გულზედ: აქამდინ ხო მილიონები ექნებოდა ჩემთვის, მაგრამ, ვაი! იმ გლხინ, ვაი! (ჩემს თავს:) მალე, მულაჯან, მალე ინქარინ, ბრწყინ. (ის უყუეს, დაიჭირეს).

— ჭოო! ახა მეც იმისათვის მოგახსენებთ აი, რომ ამას ჩვენა მიწა წყლის შვილი ჭსჯობია მეტი; ემანდა თქვენ თითონ არა ბძანებთ, რომ თქვენი პირველი ქმარი, სამსახურის კაცი ყოფილა და ბევრიც შეუძინია, მაგრამ, რა გამოვიდა, ბოლოს კი ისეც ციბირში დაუღეკია სული. საქართველოს შვილი კი, ჩემო რძალო, საქართველოს შვილი, თავისათვის ბინადრათა ზის თავის უმასა და მამულში, რომელთაც, თუმც ძალიან დიდი სიმდიდრე არა აქვსთ რა, მაგრამ არც თუ ძალიან ღარიბნი არიან. ჯერ ღვთის მაღლით მაგალითი არ მომხდარა, რომ საქართველის თავადიშვილი მშიერი მომკვდარიყო, და ან მაგისტრანა მოულოდნელი უბედურების გრიგალი იმათაც ჭსცემოდეთ, მაგრამ რუსებისაკი, ჩემო რძალო, ანგარიში არ არი; ვინ იცის რამდენი თქვენი ქმრისთანა დაუბედურებულან რუსის სამსახურში და დახოცილან ციბირში.

— ოხ! მართალი, მულაჯან, მართალი, მაგრამ იმან ახარ სუსხვას ვინმეს და ძალიან ჭკვიანია, ახარ იმან რომელი იქს ისრე, და თუ იქს და, ჯანიმც გავარდეს, თულები ხო ბევრი გაუშვებს ჩემი თუადისავით, განა მაშინ კი ვერ გავაკეთებ ვნეინომ; მითომ რა მიჭირს, რომ ადრე რუსის ცოლი ვიყავი, იმიტომ თუ ვნეინა ვერ გავხდი, გამოიჭიმა ამჰარტაკუნულად.

— ქაღბატონო, მოახსენა შემოსულმა იმ დროს საწოლში მზვარეულმა: - სოლომანა ბიჭმა მოგახსენათ, რომ შინ არ განხლდათო.

— ვუი! იმ აჭკინ, მაშ სადა ქნილა, ბიჭო?

— ახანოში გხლებიათო.

— მაშ არ მოაო?

— რომო არ, აქაღბატონო, იმის ბიჭს უთქვამს, რომ რამწამს მოგა, მაშინვე მოგახსენებო და ხვალ გაიხლებათო.

— ჰო! ჯაკ, ხისტ ჯაკ. (კარგი, ძალიან კარგი).

— მე რაღას მიბძანებთ, ქალბატონო, ხვალასათვის ბუდინი გავაკეთო თუ ანა?

— მაშა, სულელი, მაშა, მაგრამ, სიმონიჯან, ვინძელი რა შინაიანათ კი, ხომ იცო სტუმრებიც გვექნებიან.

— გეტყვით, ქალბატონო, მაგრამ სოსიკა ბიჭისა ცო უბძანოთ, რა მომეხმაროს, ძალიან კარგი განსაზღვრათ, რადგანაც მარტო ვერ აუაღ იმეტიან საჭმელებს.

— მაშა, სულელი, მაშა, უთხარი ეს ჯაკ, ქალბატონმა თქო უთხარი, გიბძანა თქო უთხარი, გესმის? კნენამ თქო უთხარი, გუყურება?

— დიან, ქალბატონო, გავიგონე.

— მაშ აბა მაღე, მაგრამ შინაიანათ კი.

— ეს ჯაკ, ქალბატონო

თ ა კ ი მ ე შ კ ი ღ ე .

VII.

აააუ! აააუ! აააუ! უძახდა ამ ხმით ერთი ცხენოსანი ბიჭი მეძებრებს, რომელსაც წვრილის თოკებით ეჭირა აქეთ იქიდან რა რა ტყავის საყელთან მწკვარი და რომელსაც, რომელითაც მწკვრები, ეგრეთვე მეძებრებიც, უბეჭდენ წინ და უკან სიხარულით ჭეუეფდენ წებუტუნით.

— იტ! ტრეზორ, იტ! მანდარი ნუ გეშინიან, იტ! რა რა! ტრეზორ, რა რა! იტ! აქეზებდა ამ ხმით ცხენოსანი ბიჭი მეძებრებს, რომელსაც ისინი ჩამოვიდენ სოფლიდან დეღეში, სადაც ხსენებული მეძებრები შეეღვნენ რა მაშინათვე ბუჩქების ძირებს, ჭებებოდენ აქა იქ და ეძებდენ კურდღლის კვალს თავდაღუნულები კუდის ცანცარით.

აწ იყო, რომ ყოველი ამ გვარის წამაქმნებელი ცხენოსანის ბიჭის ხმა, ნამეტნავად, რომდესაც ის სხვათა შორის დაჭსძახებდა ხომე შემდგომსაც: «ჰააი! ჰააი!» უფრო და უფრო აფიცებდა მეძებრებს, რომლებიც ხან შედგებოდნენ ხომე ჩამდენსამე წამს და შემოხედვიდნენ მეპატრონეს, და ხან ისევ გადაფრინდებოდნენ სიფიცხით ერთის მხრიდან მეორეს და უსვამდნენ დედა მიწას ტუჩს, მაგრამ მწევრებიც, ყოველს ამ გვარს დამახებაზედ ყელყელაობდნენ მოდაჯერ წეროსავით და იტყობოდნენ აქეთ იქით ყურებ დაღურსულები დიდის ყურადღებით.

ავ! ავ! მოუყეფა ამ დროს შორი ახლო პატარა შავმა მეძებარმა და გამოიგდო მინდურისაკენ ერთი მოზდილი კურდღელი ყუფით, რომელსაც ფიცხლავ გეგვიდნენ ტუორცილი ისარვიით მწევრები და მეძებრებიც.

- აჭაი! აჭაი! დაჭვიულა უცებ უმაწვილმა კაცმა, მჯდომარემ ხაკერდის ქულაჯით ქურან ულაყ ცხენზედ, რომდესაც იმან შეასწრო გამოგდებულს მინდურათ კურდღელს თვალი და გაქუსლა მისკენ ცხენი.

გადმოიჩინა რა უმაწვილმა კაცმა კვილით შარა გზა, უცებ შეეფეთა მომაკალს მასზედ ერთს მცნობს პირს, რომელიც მიეჩქარებოდა სოფლისაკენ, მაგრამ აწა თუ აწ მიჭსცა ნადირობის სურვილმა უმაწვილს კაცს დრო მასთან სალაზარაკოდ, აწამედ როგორკათაც გრიგალი, უნებურად გაიტაცა კურდღლისაკენ, რომელიც გამართ მიიძახებოდა პირადმა ფერდაზედ და რომელსაც მიჭსდეკდა სამ ოთხ საყენზედ მოთეთრო მწევარიც.

აწ გაუვლია შვიდ წამს, რა რომ გამოიჩინა კვილითვე მასლობლად იმა გზისა ცხენოსანმა ბიჭმაც, რომელსაც, აწ იყო რომ რიგზე ახრხოდა გვერდზე მოქცეული ნაბდის თასმა, და რომელიც მეტის სიჩქარით, უბრაგუნებდა რაც ძალი და ღონე ჭქონდა საწყალ ცხენს ფერდებში ქალამნიან ფეხებს.

— რა ამბავი, გიგოლი, ჭკითხა ქულაჯიანმა უმაწვილმა კაცმა მცნობს პირს, რომდესაც ის იყო რომ, მიაჭენა ამასთან იმანაც ცხენი და რომ-

დესაც უმაწვილმა კაცმა გამოართვა გულმუცელი საწყალობელ კურდ-
ღელს და მიუყარა ძაღლებს.

—მშვიდობა ბატონო, მოახსენა ნაცნობმა პირმა და მიაწოდა
მასთანაკუ უბიღამ ამოღებული დაბეჭდილი წიგნი.

—როგორ დედიდა! დაიძახა უცებ უმაწვილმა, რა რომ დახე-
და წიგნს და ახსნა სიხქარით.

თითქო წაფრანა შეასხესო პირის სახესედა, ისე ეცებ გაუკითლ-
და უმაწვილი კაცი, რა რომ ჩაკვლო თვალი წიგნს და დაბარბა-
და წასაქცევად.

იფიქრებდა კაცი, რომ ჭსწორეთ ღამისა სიბნელემ დაჭყარათ
ყოველივე მის გარემო, რადგანაც ის სრულიად ვეღარასა ხედავ—
და და აჩტ თუ ახსომდა სად, ანუ ჩისტვის იყო ის იმ უამად.

უგონოდ იცქირებოდა საბრალბელი უმაწვილი კაცი აქეთ იქით
თავში დაკრულივით და მცირე და უკვდა ჭკუასე შეშლას, უკეთუ
დროით არ მიშეულებოდენ ბიჭები, რომელთა ხელის შეხებასედა, არ
იყო რომ მოვიდა ისეც ცნობასედა.

ბოლოს გამეკრკვიარა ამ საშინელს მდგომარეობას, გადისუ-
თვალბესე ხელი მწუხარებით, და წავიდა ცხენისაკენ, რომელსაც
მოახტა საჩქაროდ და დაუშვა თავიკე ჭენებით.

გაუთხილებლივ მოაჭენებდა ის გზა და გზა ქურჩან ცხენს,
რადგანაც ყოველი მისი გრძნობა იყო ჩანთქმული იმ უამად ერთის
საგნისაკენ, რომელიც უბნელებდა იმას გონებას.

ამ დროს უცრივ გადააფრინდენ სედა თავსე რამდენიმე ფრინ-
ველი ჩხავილით, რომელთა ხმამ არ იყო რომ უფრო გაუხეთქა გუ-
ლი საცოდავს უმაწვილ-კაცს და დააკვნესა.

—ბიჭო! ნინიაკ, ვინაა კაცო, ის რხერი, დაუძახა ერთმა მე-
ურძემ მეორეს, რომლებიც მოდიოდენ ქალაქიღამ შინისკენ: რატო
ისე გიყვიით მააჭენებს, ცხენიც არი აღარ ებრადება იმ რხერს.

—ცხენი კი არა, კაცო, ჩამოართო მეორემ, თავი არ მომიკვ-
დავს, ეგ უთუოდ ჭკუასე შემცდარი იქნება.

— ჭკუა კი ანა, კაცო, დაიწყო მესამემ, უთუოდ თული კაცუ-
ბისაგან იქნება გამომდებელი.

— ბიჭო, მართლა ეე! დაიძახა მეოთხემ: მეჩე, იარაღიც აუხსნიათ.
აი მამე

— დედა ვაცხონე იმათი, დაიწყო ისევ პირველმა, მაგათთანას
ეგრე უნდა, ჩვენზე რა გამარჯვებულები არიან და ფიცხლავ ხმალს
გვიჭირებენ ხოლმე, აბა ხმალი ეგეთი უნდა აი, დედა ვაცხონე
იმათი!

— მამაკ გიუკარდა ურქემი არაალოო, არაალოო, ჰეი! დაჯსძახა
სულ ხოლოს მეურმემ და გაატკაცუნა შოლტი.

თ ა კ ი მ ე რ კ ე

VIII.

ღვთიშობლის ხატს, რომელიც ესვენა ერთს ტფილისის სახ-
ლის კაბინეტში, და რომელსაც ერთი კანდელი, პირქვე დამხობით
ეკედრებოდა ერთი ემაწვილი ქალი, რომელსაც ღაპა ღუპით ჩამო-
სდიოდენ თეთრ წითურ ლოყებზედ მარგალიტივით ცრემლები.

შავი ყოჩნის თრთათაებრ კაკები, რომელნიც სინანულით მო-
შორებოდენ თავის ადგილს, თითქო იგრძნობენო მეპატრონის მწუ-
ხარებას, ისე მოშლილად და უგულოდ იუვენ დაკიდებულები ძირს
დაღვრიმილის სახით.

— ოხ! ღვთიშობელო დედა, ამოიღაპარაკა ემაწვილმა ქალმა
ჩემის ტირილით და წამოჰდა ზეზედ, რომელმაც ოდნივ დაიკრი-
ფა პატარა თეთრი ხელები გულზე: ავი მხადეო ჭირთა შინა, ავი გი-
ლხენტო ყოველთა შეწუხებულთა...ნუ თუ ცოდვანი ჩემნი დამძიმ-
დენ, ვაი! ჩემს ბედს, ვაი! ვის მიკმართო, თუ არ შენ, ვინაა ნუ-
გეში ჩემი, თუ არ შენ, ოხ! დედოფალო, — დაიკრა ხელი გულზე:
ნუ მიმცემ საბრალოსა ამას კაცთა მზაკვარებისა მსხვერპლად, შენ
ივარ ჰყავ მოსრული ჩემზედ განსაცდელი, შენ განმარინე მისის
შემწველის ცუცხლისაგან, როგორათაც ყრმანი ბაბილონისანი, შენ,

მხ! დედოფალა, — დაიკრა განმეორებით ხელი გულზე და წყო
გულ ამოჯდომით ხმა მაღლა ტირილი.

— შენი კი დაგეტა შაკ ოინბას თაკზე, შენი, საიღამ რა ჩა-
მოგვიკარდა შენი ჭირიძე, რა უნდათ ამ საწყალი ქალისაგან? მაი-
ცადე, მაიცადე, შენ ფეხ დავიკრავ, თუ მე შენ ეგ შეგარჩინო; ჯერ
ჩემი ძმა მოვიდეს; მაშინ გიჩვენებ რაღაც სალომე ბძანდები, შე გად-
მოვარდნილის შვილო, შენა, აი! და გწყევლოს ღმერთმა, საიღამ რა
გაკვირნდა შენი ჭირიძე!.. თავათ რა იყო, და ამ წყუელმა ხო სულ
უფრო გადაჩია ის ჩემი სულელი რძალი. აი დიდება შენთვის
ღმერთო, რომ იტყვიან რომ ჭირი შეუდგათ სახლშიაო, ჭსწოროთ
იმასა ჭკავს ჩვენი საქმეც, მოტუტუნებდა ამ სახით ფრიად განჩის-
ხებულნი ცნობილი მკითხველთაღმი თაღხად მოსილი ქალი საწო-
ლიღამ და შემოვიდა კაბინეთში ჰირჯკრის დასაწყრად ღვთიშობ-
ლის ხატზედ, რადგანაც იყო შათათი საღამო და მერვე საათი ღა-
მისა.

— ქა! აქა ხარ თვალის ჩინო, კუი შენ კი გენაცვალოს ნ. . . ა.
ეგრე შვილო, ეგრე, შეეკედრე, შეეკედრე, იქნება რომ მაგისმა ძალმა
დაუცაროს იმ ღვთის მტერებს გრა, დამაცადოს იმ რუს ს შვილ-
მა, დამაცადოს, ჩემს თავს დაკვდებ და იმას კი არ გაკვამარჯვები-
ნებ. ნუ ტირი შვილო. ნუ, შენ გენაცვალოს ნ. . . ა, რაღა დროს
შენი ტირილია, უაღერსებდა ამ სიტყვებით თაღხად მოსილი ყმა-
წვილს ქალს, რომელიც შემოსვლისავე ყამს ჩეკრას იმას გულში
და ჭსტიროდა მწარედ

— სუ! შენ გენაცვალე, სუ! ნათქომია, რომ რეგორცა ქუხს
ისე არა წვიმსო, ფიქრი ნუ გაქეს, მე აქა გეეკარ. დამაცადოს იმ
ოინბასმა, დამაცადოს, სუ იმისი მოლექნილის ენისაგანა გეჭირს
ეს ცეტხლი. სუ! შვილო, სუ! მგონი, რომ ღვთით ხვალ უთუოდ
გაჩნდეს და მერე მე ვიცი საითაც გაგაფრენ, სუ! შენ გენაცვალე
სუ, დამაცადოს მე იმ.

ი. ბერიძე.

განგრძელება შემდეგში.

ლოცვა აჩრდილისა

(აჩრდილოდგან).

«დედაკ ღვთისაო! ეს ქვეყანა შენი მხვედრია, —
შენს მეოხებას ნუ მოაკლებ ამ ტანჯულ ხალხსა!
სამღთოდ მიიღე სისხლი, რაიც ამ ხალხს უღვრია,
ღმერთო ძლიერო! ნუ აჩილებ მოწყალე თვალსა!

«რაც უტანჯნია ამ ხალხსა ტანჯვად ეყოფა,
მოეცი ძალა დაგრდომილსა კვლავ აღდგომისა!
სახელოვანი განუახლე წარსულთ დღეთ ეყოფა,
მამა ჰაზურნი ძარღვი, ძალა გადმოეცე შეილსა.

«ძლიერო ღმერთო! შენთვის ბრძოდენ ქართველთა ძენი
დასახამითვე არ იტყვიან, რა არს მშვიდობა?!
იმყოფე სამღთოდ მათ ჰატყენი და სისხლის ძღვენი,
თუ რამ შეგტოდეს, მათ ისუიღეს ტანჯვით შენდობა.

«მოეცე ქართველსა ქართველის ნდობა და სიყვარული
გული გაუხსენ, რომ უყვარდეს თვისი მამული! . . .
ჭრი სახიერო, ცისარტყელა განავლე ცასა,
რათა წარღვნისა მოლოდინი განუფთხო ხალხსა! . . .»

მუის გადმოეშო ცისა ლაყვარდსა
შვიდ ფერხანი სარტყელი ცისა
და მოეფინა ჩემს ქვეყანასა
მახარებულად ტკბილ იმედისა . . .

აღმერთო გული გრძნობითა ცეტხლებრ,
ერთს ფიქრს მიეცა გულისთქმა უკელა,
და მაშინ ვიტან, რომ მშვენი მისებრ
მე არ მენახა ჯერ ცისარტყელა.

გ. აბხ. . .

ღმერთო! . . აკურთხე ამ ყრმისა ძალნი,
ხალხთ სამსახურად მიეცი ღონე;
აღუხსენ ხედვად მშიშარნი თვალნი,
ტანჯვის ნუგეში მას შთააგონე.

ღმერთო! . . მოჭმადლე მადლი ზეცისა,
შთაჭბერე მაგას ძლიერი სული,
ჩათა შეიქმნეს თავის ერისა
მოძმე ერთგული და მოყვარული.

ღმერთო! . . თან ზღუკდე უსუსურს ბაშკსა,
რომ დღენი მაგას არ დაეზინდოს,
ვიდრემდი ტანჯვის ცრემლი თვის ხალხსა
ცოტათი მანც მანც არ მოჭსწმინდოს! . .

სამკვარცხრო წერილები.

წიგნი პირველი.

შოშილოცე, ძმაო, ცხოვრების გამოცვლას: მე ტურისტი შე-
ჯიქენი. პოლშიდგან ვაპირებ გერმანიას გავიარო და პარიზში მივი-
დუ: აქედან შუახმელეთის ზღვით იტალიაში შევივლი, ვინაჲს სტამ-
ბოლს, მერე შავის ზღვით—ჩემს გურიასაც, —მოკალ ტფილისში,
და გეტყვი: chez nous à Paris!.. მაგრამ სანამ მე შენ ამას გეტ-
ყოდე, მინდა ჩემი მიმოგზავრობას შენს «მოამბეს» ვუთხრო, თუ კი
მის მოსასმენლად ექნება მას დრო და ადგილი.

27 მარტს საღამოზედ პეტერბურგს მძიმედ თავი დაუუკარი და
გავსწიე ვარშავის რკინის გზის ვაკონდისაკენ; გული რაღაცა სია-
მოვნებას ჰკრძნობდა, პირი რამ ეჭოვანისაკენ დაუჭირე. სანამ ვა-
კონდის მივიდოდი, თურამეტო მღვდელი შემხვდა გზაში! შენ კარ-
გად იცი, მე ამოდ მოწმუნე არა ვარ, მაგრამ თურამეტო მღვდელ-
მა კი ცოტა დამაფიქრა ძლივს ერთი ჩემთვისაც დმერთ-
მან სიკეთე მოინდომა, ვამბობდი ერთ კაცსავით, და ვაი, თუ ე-
გეტ ჩამემწაროს, მეტქი! ვაკონალი სულ ერთიანად გატყდილი იყო
ჯარით, რომელიც მიდიოდა პოლშაში. ავიღე ბილეთი, და შეველ
ვაკონში. ცოტა ხანს შემდეგ ლოკომოტივმა იწიულა თავისებურად
და კიდევ დაიძრა ჩვენი ვაკონი; ხალხმა პირველი გადიწირა.

რძიანობის მიზეზი იყო, თუ სხვა რასამე ჩემი შესობლები
ისეთი დადონებულები იყვნენ, თითქოს, მკვდაჩს ატილებდნენ სა-

საოჯახოდ. ჩემს მარცხნივ ისხდნენ ხუთიოდე უმაწვილი კაცები, — ერთ-ორ სიტყვას თუ წარმოსთქმიდნენ რუსულად, თორემ სულ ჩემად ისხდნენ ერთად კუთხეში. არ შეიძლებოდა კი, იმ ერთ-ორ სიტყვაშიც არ შეემჩნია კაცს პოლშური კილო (აკცენტი). უკველას, ეგენი პოლშელები არიან, მაგრამ რუსულად რად ლაპარაკობენ! მეტი, ჩემ იაკვს კვითხავდი ძლიერ გაკვირვებული, პირველი ნახვას იყო ჩემგან, რომ პოლშელები ერთმანეთში თავიანთს ენას არა ხმარობდნენ. მათ მახლობლად ისხდნენ რამდენიმე ჩინოვნიკები სამხედრო თუ სამოქალაქო სამსახურისანი. მთელი მარჯვენა მხარე კი სალდათებს ეჭირათ, და იმათ უშვერ სიტყვებს, ლანძვას და გინებას არა ჰქონდათ ბოლო. უარესი გამჟანა ალარ შეიძლება.

დავაპირე შემოხსენებულ უმაწვილკაცებთან ლაპარაკი დამეწყო, მაგრამ კარგად რომ მოვიფიქრე — სირიუმი ვიჩინე: ვინ იცის რა გვარ კაცად მიმიღებენ, მეტი. ეჭვი და დაუნდობლობა მშვიდობიან დროსაც კი ჩვეულებრივი საქმეა ამ ქვეყანას, აღრეულობაში ხომ რაღა კითხვა უნდა. მე კი ისეთი ხასიათი მჭირს და, ვფიქრობ, სხვებიც ეგრეთვე მნისა უნდა იყვნენ, — უცნობი კაცისა ძრეულ შეჩივება, სწორედ ვიტყვი — მეშინიან.

ფრთხილ შესაძლებელია, მაგალითად, რომ ვილაცა გულმტკიცე უფალი უცნობი, რომელსაც უნდა თავის ტკივილისაგან მოკერხინე, შემოიყვანდა ვაგზლის ცალკე ოთახში და გამოემკითხამდა მამაშვილურად სად გამსახურობ და სად მივდივარ, — ძლიერ შესაძლებელია რომ მეორე უცნობიც და შესამეტ — პატრონისანი და კეთილ მოხურნე ხალხი იყოს, მაგრამ ვინ იცის? აბა «ეგ ვინ იცის» ეგ ეჭვი და კაცობედ არ მინდობა, დაუმდებლობა აცხედ კარს მიზეზი, რომ ჩვენ მუდამ მტრების ბანაკში ვგვრძობთ ჩვენს თავს და, რასაკვირველია, ვხმარობთ ყოველ ღონისძიებას, ცბიერობას და ათას გვარ ეშმაკობას, რომ არავის გვეტყვიან. ჩემი ამოჩხეული და საუკარელო იარაღი ამ შემთხვევისათვის უახლეს — სირიუმი. დაჯდები ჩემთვის და ვარ ჩემად, როგორც ფიხხული. ყველა ჭკვიანი კაციც

აკრე იქცევა. დიდმა საბერძნეთის ფილოსოფოსმა — ზენონმა განგებ მოიკვნიტა ენა, რომ ლაზარაკი არ შექსძლებოდა ერთის სიტყვით, — სიხუმე, ფიხხულობა დიდი რამ სასარგებლო ნიჭი და ტალანტი არის . . . მაგრამ ჩემი მკითხველი, ვატყობ, რომ გორღაც კეთილ-გულობით იღიბება და ფიქრობს: «ბიჭო, შენ სხვა თქვი რამე, თორემ რაც ფიხხულობას და ენა კვნიტობას შეეხება, შენი მოძღვარი ჩემი შაგირდი იყო.»

ბოდიშს ვიხდი, მაგრამ თავსაც ვიმაჩთლებ იმიტომ რომ ის ადგილი, რომელიც მე გამოვიარე რითიმე უნდა ამენიშნა; სხვა შესანიშნავი არა იყო რა, და ჩემი ბრალი არ არის თუ ფიხხულობაზედ ლაზარაკი ჩამოვარდა. რა კი რომ ლიტვასში შეკედით, ჩვენს ვაგონს ზოღშელები თან და თან ემატებოდნენ, ასე რომ ჩამდენიმე ხანს შემდეგ ზოღშურმა ელემენტმა ცხადათ აიღო უპირატესობა იმ პატარა სამეფოში, რომელშიაც ერთი მოქალაქეთაგანი იყო შენ. უმარხიელსი მონა. გაახეს ზოღშურ ენაზედ ლაზარაკი და დავი დარბა. ჩვენს ვაგონს სიტყვებზე მოემატა, ასე რომ ჩემი მუხობელი — რეინის ფიხხულიც კი გახალისდა და მოინდომა ჩემთან ლაზარაკი, მაგრამ, რადგან იმან რუსული ენა ძრეულ ცუდად იცოდა და მე ნემეცური — უარესად, მთელი ჩვენი მუსაითობა იმითი დაიწყო და გათავდა, რომ იმან მკითხა რუსულად: ნემეცურად ხომ არ თამაშობ, და მე ჩემი მწუხარება გამოუცხადე, რომ არა ვთამაშობ. შემოხსენებული ყმაწვილი კაცებიც აჭიკჭიკდნენ, ახლა კი ზოღშურ ენაზედ. ერთმა მათგანმა საათი ამოიღო გასაშინჯავად, მეც გაკშინვე ჩემი. — ჩამდენი საათის თქვენსაში, მკითხა. მე უთხარი ჩამდენიც იყო; ჩემი საათი ხარკოკელია, განაგრძელა ყმაწვილმა კაცმა: და ცოტა წინაობსო. ამაზედ მე კვკითხე ცოტა რამ ხარკოკეზედ, და ლაზარაკი გაიმაჩთა. გამოდგა, რომ ეგ ყმაწვილი კაცები არიან ზოღშელი სტუდენტები, ვინ ხარკოკისა და ვინ მოსკოვის უნაგურსიტეტებიდგან.

სხვათა შორის ეს გაგიგე მისგან. რომ ხარკოკეში ერთს სტუ-

საქართველოს შიშვე.

დენტს — რუსს საშინლად გვეკლანძღოთ მასკარადში ჩვენ ქართველები. «ქართველები ბრევეები არიან», წამოიძრა თურქმა. კარგი, რომ ერთს ამ დროს იქ მეოთხეს ახალ-გაზდა ქართველს უური მოეკრა ამ ამბებისათვის და ძრიელ ენერგიულად წამოგვსარჩლებოდა, თორემ ამ გვარის სირცხვილის ჭამა მუქდად ჩაიკლიდა. ამან დაუმტკიცა, თურქმა ერთი თქვენი მოწონებული პრისტავული სოლით სტუდენტს, რომ ის ძრიელ შემცდარს ქართველებზედ. ამასვე ერთი დაკვირვება მომხდარყო, ჩვენს მოსარჩელეს დაუპირეს თურქმა მასკარადიდან გამოგდება, მაგრამ, შენ არ მომიკვდე, ვერცა თუ გამოეყვანეს, ბევრი ბოდიშიც მოახდევინა თურქმა იმავე სტუდენტს დიდი ლეკი რომ ბიჭი ყოფილა!

ლიტვანში ცხადად გრძნობს კაცია, რომ სამხრეთისაკენ არის. აქ თოვლი სრულებით დამდნარყო და თფილი შუქი ჩამავალ მზის მხიარულად მოჭყენდა ცოცხალი კიდევ ამწკანებულ მინდვრებს და ფაქიზად დამუშავებულ ყანებს. შორს გორიზონ ტყვედ მოჩანდნენ მთები და გაუვალი ტყეები.

«როგორ მოგწონს ჩვენი მამული, მკითხავდა ჩემი კამპანიონი: თქვენს კავასს, რასაკვირველია, არ შეეღარება, მაგრამ ამასაც თავისდა გვარის მშვენიერება აქვს».

— ქვეყანა ძრიელ კარგია, ვუბასუხე მე, მაგრამ ხალხი კი საცოდავია, რომ ასეთ უბედურებაში ჩავარდა ამ უკანასკნელ დროს, მეტქი.

— რა უბედურებაშია?

— ამდენი სისხლის ღვრა და კაცის ულეტა მამ რაა თუ არ უბედურება და ღვთის წყრომა!

— ალბათ, ხალხი არა რაცხს მაგას უბედურებად, თუ ასე არა ზოგავს სიტყვებს სავუთარის თავისუფლებისათვის მომიგო იმან... განა არის ქვეყანაზედ იმისთანა ხალხი ან კაცი, რომელსაც არა მსურდეს კეთილ ცხოვრება? უკვლასა მსურს. მაგრამ ხალხიცა არის და ხალხიც, ზოგის სურვილი ისეთივე სუსტია და დამჭუნარი, როგორც თვითონ ხალხის გათელილი და წელ-მოწყვეტილი, ზოგს

კი იმოდენად შეჩენია კაცობრიული გრძნობა, რომ მისთვის სიტყვებზე და კეთილ-ცხოვრება გაუყოფელია, ერთი უმეორედ იმისთვის მითამ არც კი ყოფილა, იმისთანა ხალხი კი სულ მუდამა დულს, ან გულის წადილს აისრულებს, ან არა და იმ წადილსა ზედ შეაკვდება. ამისთანა ხალხს ვერათვრით ვერ შეაყენებს! შიშველას ხელით ზარბაზნებს შოულობს; «ვისაც აქვს ხელები, ამბობენ ინსურგენტები, ჯობს იშოვნოს, ჯობით — თოფსა და თოფით — ზარბაზანსა». ისტორია და კაცობრიუობა მარტო ამისთანა ხალხს უურადლებას აძლევს და მკვლარ ხალხს კი უშვებს «დაფვლად თვისთა მკვლართა». ვაკონი შედგა და მოისმა კონდუქტორის ხმა «ვილნო!» ხარკოველი სტუდენტი თავის ამხანაგებით აჩქარებით გავიდა გარეთ. «მშვიდობითო, მითხრა მან, როცა მეც კარში გამოველ; თქვენთვის მსურს კეთილი მეცნიერობა და ჩემთვის კი სიტყვებზე კეთილ ცხოვრებინი, ან სიკვდილი ვაჟ-გაცურია».

—სად მიდიხარ? ჩკითხე მე გაკვირვებით.

—«დო ლიასუ», წარმოხატვა ყმაწვილმა დაბლის ხმით და მსწრაფლ გაქრა ღამის სიბნელეში. მეცე გავიგე, რომ «დო ლიასუ» ჩვეულებრივად ნიშნავს ტყეში შესვლას, მაგრამ ახლანდელ დროში კი აღჩეულობაში გარეკის მნიშვნელობა აქვს თურმე. ძრიელ მებრალუბოდა უგუნური ყმაწვილი კაცი, მაგრამ ჩაღა დროს იყო! საკვირველია, რომ მთავრობა ამისთანა დროს სტუდენტებს ჰოლშიაში წასვლის ნებას აძლევს!

ვაკვალში რომ შეველ, ერთი საშინელი აყალ მაყალი დამხვდა; შუა ზალაში იდგა ურია, რომელსაც შეუბრალეზლად ჰსტემდენ სალდათები და ჰსთოკავდენ. გამოდგა, რომ ამ ურიას სამასი თოფი წამოელ. პეტერბურლიდგან ინსურგენტებისათვის ვილნოში. ის იყო თუქრობდა უბედური, — ეს არი გადაკრჩიო, და კიდეც ჰსტატეს ხელი. ურიები მაინც ჩაღამ გააკიყა მეოქი, ვოვიქრობდი ჩემ თავად.

ვილნოდგან ვარშავამდის ინსურგენტებმა ჩამდენჯერმე აკვიზსხეს წინ რელსები, მაგრამ ჩვენი კისრების საბედნიეროდ დროზედ გტეობულობდით ხოლმე. ჭირს კი მაინც ვერ გადაკურჩიო, — ლაპის

სტანციაში (კარმაკიდეგან ასს კერსტზედ) კელარ მოვასწარ შესვლა ჩემს ვაკონში, ისე გამიფრინდა წყეული თვალ წინ. მეტი გზა არ იყო უნდა მომეტადნა მთელი 24 საათი. ლაპის სტანცია ერთი იმ უდაბურ ადგილებთაგანია, რომლის ნახვა ჩამდენიმე მინუტით ვაკონის თანჯრებიდგან, არ ვიტყვი, არ იყოს ცოტაოდენ სასიამოვნო და, თუ გინდა პოეტიკურად, მაგრამ ღმერთმა დაიფაროს ცუდად რთხი საათით იქ დარჩემა! ერთი ადამიანი არ იყო, ხმა გასმეტა. კონდუქტორები და მაშინისტები, რომელნიც შეადგენდნენ ესლანდელს ჩემს საზოგადოებას—უკელანი პოლშელები იყვნენ და არც რუსული ენა იცოდნენ და ამას გარდა როგორღაც ისე გვერდულათა ც მიუჩრებდნენ, ჩადგან რუსი ვეგონე, რომ მე თვითონ არ მინდოდა მათთან ლაპარაკი. დიდ ხანს ვიყავ ფინხულივით, სანამ ერთი კონდუქტორი რუსი არ გამომიჩნდა. ამან შემომჩივლა თავის უკმაყოფილოება პოლშაში ცხოვრებაზედ და დიდის სიამოვნებით იგონებდა საქართველოს, სადაც ყოფილიყო ჩამდენიმე წლის წინათ. ამასზედ მე განუცხადე ჩემი ქართველ-შვილობა, და, უნდა გენახა, რა ნაირად ესიამოვნა მას და იმავე დროს რა ნაირად უკვირდა ჩემი ნახვა. ჩამდენიმე მინუტში მთელმა საზოგადოებამ გაიგო ჩემი ვინაობა და მაშინ კი სულ სხვა თვალებით დამიწყეს ცქერა. ყუჩადლებას და პატრივის ცემას, რაც შეეძლოთ, არ მაკლებდნენ: მიშოკნეს ერთი წმინდა რთხი სუფთა ქვეშაგებითა, რომელიც მაშინ ჩემთვის დაუფასებელი ნივთი იყო.

«ცუდი ხალხია პოლშელებიო, მეუბნებოდა ჩემი რუსი: ამათანა ბოროტს და დაუმორჩილებელს ხალხს სხვას ვერ ნახავ,— დიდი და პატარა—უკელა ტყეში მიიწყეს. რა უჭირდათ, მაგალითად, მაშინისტებს ტყეში წასასვლელი? უფრო ბევრი ნაწილი მათგანი პოლკოვნიკის და ლენერლის ჯამაგირს იღებდა, არა, დაჭკრეს ბატონო ფეხი და სულ ერთიანად ტყეში შეცვივდნენ. მხოლოდ ეს კი არი იმათში საკვირველი, რომ ერთმანერთში დიდი ერთპირიანობა და სიყვარული აქვთ. . . . აქაური მებატონეები უკელანი მუხანათობენ მთავრობის წინაშე, ცხადად უჭირავთ ინსურგენტების მხა-

რე და აძლევენ შემწეობას, ვისაც როგორ შეუძლია: დაფიცებული მანც არ იყვნენ! ამბობდა გულ მტკივნეულად ჩემი რუსი: ამას წინეთ ერთს აქაურ მეზობელ შლიახტიჩს თავის საუთარს სახლში დაემალა ჩამდენიმე ინსურგენტები; ჩვენმა კაპიტანმა წაიყვანა ჯარი და დაეცა მას თავს. თვითონ სახლის პატრონი ავად ყოფილიყო, დედა-კაცმა კი უარი უთხრა ინსურგენტების გამოჩენას; ამასევე ამათ ძალა დაატანეს; ქალმა რეკოლეკრს ხელი გაისკა. რაღა კითხვას უნდა, სალდათებმა შტიკებით ასწიეს გიჟი დედა-კაცი და არც საკვირველია, თუ ისე გასისხიანდნენ, რომ აღარაფერ დაინდეს ბ სულ ერთიანად ამოსწევიტეს, ვინც კი სახლში იზოვნეს. ყველასე უფრო გასაოცარი აქაური ღვდლები არიან; ჩამდენს მათგანს იჭერენ და ემუქრებიან, მაგრამ ისინი თავიანთს მანც არ იშლიან, — დადიან სოფლიდგან სოფელში და ჰქადაგობენ ომს და თავის უფლებას. . . . » ჩემი შემუსარივე მეტად სიტუვის მოყვარული კაცი იყო, და არ ვიცი, რომ არ დამძინებოდა, როდის გაათავებდა თავის «არა მკითხე მოამბეობას».

მეორეს დღეს დიდის სიამოვნებით გამოვეთხოვე ლაპის სტანციას. ახალი ჩემი კამპანია შესდგებოდა სულ აფიცრებისაგან. ის იყო, გადესდნათ ჩამდენიმე ომი პოლშელებთან. ერთს მათგანში ბევრი ინსურგენტები დაეხრათ, სხვათა შორის, მათი უფროსი — რილსკი, რომელიც იყო აღზრდილი პარიზის საარტილერიო სკოლაში და რომლის ნიჭს და ვაჟ-კაცობას ძრეულ აქებდნენ. მეორე პარტიის უფროსი — როგოვსკი ტუვედ შეეპურათ. ეს ყოფილიყო სულ ემაწვილი 20 წლის კაცი, მაგრამ ფრიად განვითარებული სამარ ხელოვნებაში (გარბალდის ადიუტანტობის დროს), ნიჭიანი, ვაჟ-კაცი და ამასთანავე გასაოცარ მშენიერების პატრონი. «ჩემს დღეში არ მინახავს კაცი ასე სრულად შემკული ყოველივე კეთილის ნიჭით, ამბობდა ერთი აფიცერი, ცოდვა კია, რომ მაგისტანს კაცმა სახრჩობელაში უნდა გაჭყოს თავიო »

სისხლი ბევრი იღვრება, გამარჯვება სულ რუსებს რჩებათ; მაგრამ აღრეულობა კი პოლშაში არ კლებულობს პირველთაგანი

შიშვენი ამის ის არის, რომ ინსურგენტების ძალა პატარ-პატარა პარტიებად გაჭოტანტულია მთელს მხარეში, რომლის ადგილ მდებარეობა იმათ ძრეულ კარგად იცინან და რომლის ვრცელ ტყეებში მდებარეს ადვილად ემალებიან. ამის ერიდებიან, თუ არ აუცილებელ შემთხვევაში, რომც წასასვლელი გზა აღარ დაუჩივებთ ხოლმე; მაშინ კი იბრძვიან თავი გადადებით. ხან და ხან თვითონაც დაეცემიან ხოლმე რუსებს, თუ კი თავის საკბილად შეხვდნენ სადმე და თუ გამარჯვების იმედია. ამ გვარსი რძი ვითომც იმისთვის ამოეჩინათ იმათ, რომ ელიან თურმე მთელი მხარის ადგომას, მეტადრე თოთუების შოვნას, რომლის ქონება პოლშაში აკრძალული იყო და რომლის სამაგიეროდ ახლა თითქმის ცულებს და ცულებს ხმარობენ. მაგრამ რაც უნდა მოჭხდეს, დაწმუნებული უნდა იყო, რომ პოლშის საქმე წასულია ხელიდან. რუსების ძალა აუარებელია, და მტრებს დაუსჯელად არ გაუშვებს. . . .

ვარშავის ერთს უკანასკნელსაგან სტანციაში დამხვდა ერთი მშვენიერი პოლშელი ქალი რესტორანის პატრონი. მისს თავისუფალი ლაპარაკს, ყოფა-ქცევას, ემაწვილური სიმხიარულებს არ შეიძლება და არ გუქხლისებინა კაცი მგზავრობაში ლამაზი ქალის ნახვას სულ სხვა სიამოვნება აქვს, ასე რომ ერთმა ჩვენთან მომგზავრმა 'ათიცრმა ისე შეტოვა პოლშელი ქალის ეშხში, რომ ცოტა გაწედა ხელი არ სთხოვა სამუდამოდ მე თუმც ხელი არ ვსთხოვე, მაგრამ სამაგიეროდ ერთი დიდი სტაქანი პივა დაკლიე მის სადღეგრძელოდ. კსწუხვარ კი, რომ ქალმა არ იცოდა, თუ რა დიდი სხვერული იყო ეგ ჩემგან, რადგან მე პივო ძრეულ მძულს და თუ არ დიდის ეშხის გამოსაცხადებლად, და ტრფობის აღტაცებისაგან ვერც შემიძლიან დაკლიო. ამ დროს ვარკეთიან მოისმა ერთ რადაც ხმაურობა «დაიჭირეთ, შეუკარით ხელებიო», ბრძანებდა ვილაცა. ვაკვლ კარში; ერთი ემაწვილი თუთხმეტოდუ წლის კაცი კჭირათ სალდათებს და უკრავდნენ მხრებს. მზისაგან დამწვარი, მაგრამ ლამაზი და თამამი სახე, რომელზედაც ეტყობოდა ძლივს შესანიშნავი ღიმილი, და თითქმის კოხტური ტანისამოსი მისი ახირებუ-

ლად ვინამდეგებოდა იმ ყოფას, რომელშიაც იყო ჩაკარდნილი უმაწვილი კაცია. ვინ არის მეტი, ვკითხე. ვინ იცის, პაშპორტი არა აქვს და ალბათ ინსურგენტებთანგანი უნდა იყოს, მითხრა ვილაცამ. ამასვედ მე ჯიბეებს ხელი გავისვი პაშპორტის მოსაძებნად... სანამ ვიპოვნიდი, მწუნარების ოფლმა დაზაყარა შუბლზედ.

პაშპორტი! გესმის, ეს რა სიტუაცია, მკითხველო, გესმის მთელი არა მხოლოდ ერთის სიტუაცია? შენი არ ვიცა, და მე კი კარგად მესმის! მე ჯერ სულ პატარა ვიყავ — პანტიონერი, რომელსაც ხატვიით დამქონდა ხოლმე ეგა გულზედ ზევიდგან მესამე და მეოთხე დილებს შუა გარჭობილი, და ახლა, რასაკვირველია, უფრო მესმის მისი ფასი და სარგებლობა. ვინ მოსთვლის, რამდენ ჭირისაგან მე მაგას დაუხსნივარ! მე ვერ წარმომიდგენია, თუ რა საბრალე იქნებოდა ჩვენი ცხოვრება, ღმერთს რომ პაშპორტი არ გაეჩინა! ამბობენ ვითომც ანგლიაში, ამერიკაში, შვეიცარიაში, ბელგიაში, შვეიცარიაში და უკანასკნელ დროს ისპანიაშიაც უპაშპორტოდ ცხოვრებდნენ კაცები; მაგრამ მე მაგას არას ოდეს არ დავიჯერებ; უთუოდ აქ რამ ფოკუსი უნდა იყოს, — ხომ მოგესხება, თუ რა ფოკუსნიკები არიან შემოხსენებულები? ახა უპაშპორტოდ ცხოვრება გაგონილა სადმე თუ არ იმ შემოხსენებულ უჭოლოების ჭკუენებში!

ძრავლ მებრალბოდა საწყალა უპაშპორტო ტყე; ისმეტად უმაწვილა იყო იმ საქმისათვის, რომელსაც მას ჭრწამობდნენ; მაგრამ ესეც კი უნდა თქვას კაცმა, რომ აქაური ხალხისაგან სულ ყველაფერი მოსალოდნელია. ამას წინათ ერთი ცხრისა თუ ათის წლის უმაწვილი იდგა ჩემ წინ ვაგონში და დიდის ყურადღებით ჭმინჯავდა გარეშემო ტყეებს.

— ტყეში ხომ არ ავირებ წასვლას? ვკითხე.

— დედა არ მიშეებს, მითხრა მან.

— თუნდაც რომ გაგაშვას, განა წახვალ? მეტი.

— ა იაკუე! (*) წარმოხსთქვა უმაწვალმა ისეთის სახით, რომ აღარ ვიცოდი რაღა მეუბიქნა.

(*) მამ არა?

ღრმა მწუხარების ფერი ადევს ვარშავას, მთელი ქალაქი — დიდგან ჰატარამდის გლავასშია და შავებში. აქ კაცის სახესეოდ ღიმილს ვერ დაინახავ; თეატრი და სხვა და სხვა შესაქცევები, რომლების დიდი მოყვარულნი იყვნენ უწინ პოლშელები, ახლა აღარ ირსებობენ. უმაწვილ კაცობა ვარშავაში აღარ მოიძუვა; ერთს ორს ახალ გაზდა კაცს თუ შეხვდები სადმე, ისინიც, ისე დამწვარნი აჩიან მზისაგან და ისე ეხვევიან და ჭკოცნიან თავიანთ ნაცნობებს, რომ უკრო ტყიურ სტუმრებს ჭკვანან, ვინამ ვარშაველ მცხოვრებსა.

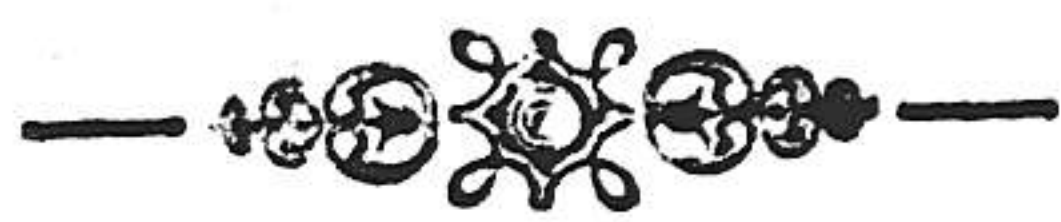
31 მარტისათვის, ამბობდნენ, ვარშავაში პოლშელები წველელუციას აპირებნო, და დიდი მზადებაც იყო მთავრობის მხრიდან, მაგრამ ამისთანა ამბების დაჯერება ძირილ ძნელია იმ დროს, როდესაც სასკვა ქალაქი ჯარით და ამას გარდა ზედ თავს დაჭყურებს საშიშარი ციტადელი, რომელსაც რამდენიმე საათში შეუძლია მტკრად წაიღოს მთელი ქალაქი.

პეტრე ნაკაშიძე.

ვარშავა.

სფირიდონის და თადეოზის

ბაასი.

(1861 წ. 12 კათათვისა)

ვიდრე ცისკრის ყურნალს წაგიკითხამდე, ჩემო თადეოზ, მი-
ბოძეთ ნება მოგახსენოთ რაოდენ სიტყვა მთარგმნელზედა და სტა-
ტიის ამოწმებაზე. მთარგმნელს უნდა ჰქონდეს შემდგომი ღირსე-
ბა. პირველად, იმან უნდა იცოდეს ზედ მიწეკნით რაი ენა; ერთი
ისა, რომელიდანაა თარგმნის და მეორე ისა, რომელზედაა თარ-
გმნის; მეორედ, უნდა ჰქონდეს გაწმენდილი გემო და განათლებუ-
ლი გონება. მთარგმნელი არის თავისუფალი კაცი სტატიის ამოწ-
მებაში: რომელიც უნდა, რომელი სტატიაც მოეწონება — იმას მოჭ-
კიდებს ხელსა და გადმოთარგმნის იმისათვის, რომა რაც თვითონ
წაიკითხა კარგი ზე მშვენიერი სხვა ენაზედა, სურს, რომა თავისს მოყ-
ვასსაც შეატყობინოს იმისი აზრი. გადმოთარგმნის შემდგომ მი-
იტანს რედაქტორთან და მისცემს დასაბეჭდავად. რედაქტორსაც,
რასაკვირველია, უნდა ჰქონდეს ისევ ის ღირსება, რაც მივაწერეთ
კარგს მთარგმნელსა. არ არის საეჭვო, რომა რედაქტორიცა თავ-
ისუფალია სტატიების დაბეჭდაში. ის წაიკითხამს სტატიასა, თუ
მოეწონება დაბეჭდავს თუ არა და დაუბრუნებს მთხზველსა ან მთარ-
გმნელსა, რომელთაც არ უნდა მიიღონ საწყენად ესა, რადგანაც
სტატიის დაბეჭდავი ვალდებულია ხელის მომწერელებთა წინაშე, რომ
დაუბეჭდოს სასარგებლო ამბავი და არა თავის უკერავო და გამოუ-
საყენი. სტატიის ამოწმება გადმოსადებით არის პირველი და უწარ-
ჩინებულესი საქმე; უაზრო სტატია თუ გინდ ჩინებულათაც იუკეს
გადმოთარგმნილი მაინც არ ექმნება ღირსება და ვერაფერს შეჭმა-
ტებს ღირსებას; ვერაფერს შესძინებს ამისათვის, რომა წამ-
კითხველებს აუტრუებს გულსა, ასე რომა ვანც გულ-ფიცხი არის

იქნება, ერთი ცუდის სტატის მიზეზითა, დანარჩენიც აღარ წაიკითხოს, და უპატრონოდ მოექცეს უურნაღსა ე. ი. აიღოს და გადაადგდოს იქითა. რომელსაც მთარგმნელი წამოიღვენს, რომა აქვს ღონე თარგმნისა, ან თუ გინდ ესეც არ წამოიღვინოს ისე მოუა სურვილი თარგმნისა, ან მოინდომებს თავისი სახელის გამოჩენასა, მაშინ შეუდგება არჩევანსა და ჩასაკვირველია ამოარჩევს იმას, რომელიც მოეწონება. აი ესთქვით შევიდა მთარგმნელი ბიბლიოტეკაში, სადაც აწევია მრავლისაგან უმრავლესი წიგნი; ჩასაკვირვლის უკულა წიგნი არ იქმნება ერთის დიწსებისა; უეჭველია იხს სცდილობს კარგის ამოჩვენასა. გადაიკითხა ერთი, მეორე, მესამე, მეოთხე, და არც ერთი მათგანი არ მოეწონა; შემდგომ ჩამოიღო ერთი პატარა წიგნი, გადაშალა, ზედ აწერია: «მილორდ-გიორგი» თხზულება კამარავისა. ჩაიკითხა თავით ბოლომდინ. რომცა გაათავა დათუქრდა: ვინ იცის რა სურათები არ წამოუდგებოდნა, სად არ უკლია მილორდსა, რომელ კარალევას არ შეჭყვარების მილორდი, რომდენს ქალს თურმე უძგერდა იმისათვის გულა

— ეგ რომელ მილორდ გიორგიზედ ამბობ, სთვარიდონ, «მილორდიანს», რომ ეძახიან იმაზე ხომ არა? მე წამიკითხამს ისა ჩინებული ამბავი არის.

— დიაღ, სწორეთ, იმ მილორდიანზე მოგახსენებ, რომელსაც ისეთის სიამოვნებით კითხულობენ ხოლმე ზოგიერთნი; და რომდენს ჯათვასა სწევინ ხოლმე იმის გადაწერასუდა, რადგანაც დაბეჭდილი არ არის ქართულ ენასუდა ერთის სიტყვით—მოეწონა მთარგმნელსა ამ უფალი მილორდ-გიორგის თავ-გადასავალი და გადმოთარგმნა. ამას შემდგომ შეგვიძლიან ვითუქროთ, რომა იქნება ისეთი გემოვნების მქონებელი მთარგმნელიც აღმოჩნდეს, რომ მოეწონოს და გადმოთარგმნოს: «არუსლან ღაზარეკანი», «ბაბა-იალა» და «კნიაზ მურომსკი» და ვინცის რომდენი ამისთანა ზღაპრები არის რუსულ ენასუდ დაწერილი. და შეიძლება ესეც ვითუქროთ, რომა იქმნება ისეთი მესტამბეც აღმოჩნდეს, რომა კიდევ დაბეჭდოს ამისთანა სტატიები აი კიდევ აღმოჩენილან და დაუბეჭდიათ

ვიდეცა რუსეთში «მილორდიანი». ერთი ეს მიბრძანეთ, ჩემო თადეოს, ის არა სჯობია, რომა ამისიანა ზღაპრების თარგმნასა და ბეჭედასა, თუ მოცალეობა, შეძლება, ხალისი და მოხერხება აქვს კაცსა, მოაგროგოს ჩვენი ქართული ზღაპრები და დაბეჭდოს? მე მგონია, ეს უფრო სასარგებლო იყოს და ამ გვარსი შრომა უფრო ღირსებული იქნება, ვიდრე თხუთმეტი გამარჯვის თხზულებისთანეების გადმოთარგმნა.

— მე, ჩემო სოფრიდონ, ცისკრის ყურნალის წაკითხვა გთხოვთ და თქვენ კი ძალიან შორს მოუარეთ, მგონია, როგორცაა.

— დიად დამნაშავე გახლავარ მაგაში, მაგრამ რა ვქმნა. ერთი შეცდომა მომივიდა მე: ვიდრე თქვენთან მოვიდოდი, გულმა ვერ გამიძლო და როგორც მამივიდა მაშინვე წაკითხე ეს ნომერი, და მასუკან კი ვინანე ამისათვის, რომა ისეთ სტატიას ვერ შევხვდი, რომ გაერთო ჩემი გონება და მეორეთა წამეკითხა თქვენთვისა ხალისითა. ჯერ კარგი სტატიის ორჯულ წაკითხვა რა ძნელია, და მე რე ამისთანეებისა, რომელიც აქა ვნახე. მაგრამ თქვენი ბრძანება უნდა ავასრულო, ბიძაჩემო, მხოლოდ ჩემის მხრითაც ამასა გთხოვთ, რომა დამჯერდით იმასა რასაც მე გამოვიკრებ ამ სტატიებიდანა და მოკლეთ მოგახსენებთ. ერთის სიტყვით ამ სტატიებს მოვხდი ნალებსა. მეორე სტატია ამ ყურნალში გახლავსთ: «მხეცური შურის გება».

— ეგ უთუოთ ოსებზე იქნება ნათქვამი ან ხეცურებზე? იმათ იცინა საშინელი ჩამომტეობა კაცისა. მივხვდი თუ არა?

— ვერ მივხვდით. ეს მომხდარა იტალიაში. აი როგორ გვაუწყებს ეს თხზულება, რომელიც ისე მოსწონებისა მთარგმნელსა და გადმოთარგმნამს: ყოფილა ერთი აკტრისა სახელად ჯორჯინა, განთქმული მთელს იტალიაში, ლამაზი და კარგი

— აკტრისა, მგონია, იმ ქალებსა ჰქვიანთ, სოფრიდონ, რომელიც თრიათში თამაშობენ ხოლმე?

— დიად, სწორეთ ისინი გახლავან; მხოლოდ ჯორჯინა ყოფილა მომღერალი. იმ ჯორჯინას, არ ვიცი როგორ, რის მიზე-

ზით, ეს არ არის გამოცხადებული ამ თხზულებაში, მიუცია პირობა ერთი მხატვრისათვის, რომ უნდა შეერთო ქმრად. მხოლოდ ჯორჯინას ლაზარაკში ეტყობა, რომ ის მხატვარი არა ჰყვარებია. ამ პირობის მიტყემის შემდგომ ჯორჯინას შეყვარებია კაპიტანი ჭენჩი და რადგანაც მხატვარი ყოფილა საშინელი ეჭვიანი შეუმჩნეველი ჯორჯინასათვის ღალატი, იმას განუზრახავს გულში თავისი მიჯნურისა დასჯა. და სწორეთ იმ დღეს, როდესაც ჯორჯინას უნდა ემღერნა თეატრში, და ყოფილა დიდს მომზადებაში თიატრს წინათ, მისულა იმასთან მხატვარი, რომელსაც ჯორჯინა დახვდა სატიატროთ ჩაცმული, გაბრწყინვალებული და დაშვენებული. როდესაც მომზადებულა თიატრში წასასვლელად, სადაც ელოდა იმასა მრავლისაგან უმრავლესი ხალხი, ჩამსხდარან ერთად კარეტაში ჯორჯინა ბჟულიო (მხატვარი) და თიატრის მაგიერად, ჟულიოს ძალად წაუყვანია თავისს სამხატვროში, სადაც ჟულიოს უჩვენებია თავისი მიჯნურისათვის ერთი ჯერ არ გათავებული სურათი. ის სურათი ყოფილა სურათი ავანსკებისა, რომელნიც დახვედროდნენ მკვარებსა: კაცები სულ დახორცათ და დარჩენილიყო მხოლოდ ერთი ქალი ცოცხალი; ამ ქალსა ავანსკები სხვლუტდნენ ხანჯლის წვერებითა და აწვალებდნენ მისთვის, რომ ეთქმევინებიათ სადა ჭქონდათ შენახული თვალ-მარგალიტი.

— ეგ რა ზასუხია? ავანსკებმა კაცები დახორცეს გზასე, და თუ ჭქონდათ რამე სულ იქ არ იქნებოდა; რადას თქმა უნდოდა, თუ იყო რამე სულ თან წაიღებდნენ ერთიანათა, თვალიც თან გაჭეკებოდათ და მარგალიტიცა; მაგისათვის ქალს რადათ აწვალებდნენ?

— ეგ თუ გინდ აგრე იუკეს; საქმე ეს არის, რომა მხატვარს ავანსკებიც დახატული ჭქონდა, მკვდარი კაცებიცა და კვლარ გამოყვანა მხატვრობაში სურათი წვალებაში მკოფის ქალისა და უნდოდა თვალ წინ ჭქონოდა მაგალითი ანუ დედანი; და, არ ვიცი, ამის მიზეზითა თუ თავისი მიჯნურის დასასჯელად, ერთის სიტყვით ჯორჯინა, საცოდავი და საბრალე, აიყვანა და მიაკრა ბოძსედა, დაუყო ჩხვლუტა ხანჯლებითა და მიჭყო ხელი სურათის ხატვასა; შემ-

დღომ წოდესაც მოკვდა. წაიღო და გადაადო ზღვაში.

— ეგ არის მხეცური ამბავი? მაგითი თავდება?

— არა, ჩემო თადეოზ, მხეცური ამბავი არ განლავთ, ეს არის «მხეცური შურის გება» და არც ამითი თავდება. მე ამას აღარ გი-
 ამბობთ, წოგორ და რა გვარად მოკლა მხეცმა მხატვარმა ჯული-
 მთ თავისა წაუიფი კაპიტანი ჭენჩინი, ამისათვის რომა გულის აღ-
 მაშფოთებელია ამისთანა ამბავი. მაგრამ ეს არის გასაოცარი რომა
 მთარგმნელს მოსწონებია; და ისე ძრეულ მოსწონებია, რომა მოს-
 ვლია სურვილი ამისი გადმოთარგმნისა. მე გი ამას ვთვიქრობ, რომ-
 მა ამისთანა ამბავი იტალიაშიაც მოსწონდათ მგონია, და აღარა
 გიოხულობენ ამისთანა საშუალო საუკუნოების თავ-რეტრიანობის ამ-
 ბავსა. ან გი რა უნდა მოგკეწონოს ამ მოთხრობაში? ჯულიო
 მხატვარის უოხალობა ხომ არ უნდა მოგკეწონოს, რომელმაც თა-
 ვისი მიჯნური ხანჯლებით დახსულიცა; ან იმისი მხატვრობის ხე-
 ლოვნება ხომ არ უნდა მოვიწონოთ, რომა წამებელი ქალის სურათის
 გადმოსახატავად, მართლა და ცოცხალი ქალი სტანჯა; ან რა გმ. რი
 არის უფალი კაპიტანი ჭენჩინი, რომელიცა დადიოდა და უვიროდა
 ქვეყანაში, რომა ჯოჯოხინას ის უუვარდა და იმის დასამტკიცებელ
 საბუთად ჯოჯოხინას მოცემული ბეჭედი ეელზე ეკიდა და ნაცნობსა
 და უცნობს უჩვენებდა; რა კარგი სამაგალითო ქთავ-დაცული კაცი
 უოფილა! რა ზნობითი სწავლა უნდა გამოიყვანოს წამკითხველმა
 ამისთანა მხეცური ამბავიდანა. ღმერთმა ნუ ჭქმნას და ისეთმა თავ-
 რეტრიანმა კაცმა, რომა წაიკითხოს რომელსაც უოგვი დაბეჭდილი
 სიტყვა დიდ ჭიშმარტებად მიამჩნია, ხომ გადუქტევეს კარგი გზიდ-
 გან. ვინ იცის, რა ცუდ გამოურკვეველს ბურჯანში შეიყვანოს ის კე-
 თილი კაცი, თუ მომატებული გამსჯელობა არა აქვს. მაგრამა მაღ-
 ლობა ღმერთსა, ჩვენში ისეთი არავინ არ არის, ე. ი. უურჩაღის
 მკითხველთა შორის, რომა იმისთანა ძველებური ზღაპარი, და ა-
 სეთი ცუდის ენითა და კილოთი ნაამბობი მოიწონოს. რომელი
 ქართული ზღაპარი არის უამასე მდარე; თუ მეტადრე კარგი მო-
 ღაპარკეც ამბობს, ისე მოგტაცებს გონებასა, რომა სულაც რა არ

გინდოდეს უურის გდება მაინც გაგახამს მახეში; დაუგდებ უურს და ელი რა მამხდარა ამა და ამ საქმის შემდგომ. ეს «მხეცური შურის გება» კი სწორეთ მოგახსენო ჰნელი წასაკითხავია. — ის სტატია არის კარგი რომელშიაცა ძვეს რომელიმე აზრი, აქვს რამე საგანი. თუ ესეც არ არის, სულ უკანასკნელი, ერთი ის ღირსება მაინც უნდა ჰქონდეს, რომა კარგად იყოს მოწყობილი და სასიამოვნო ენა ჰქონდეს, ლაზარაკი იყოს კარგად მოხერხებული, შნობიანად.

— ეკვლა თავისებურათა სჯის, ჩემო სთვირიდონ, როგორ უნდა დააკმაყოფილოს კაცმა ეკვლანი; ერთს მოსწონს, მეორეს არ მოსწონს; ზოგი უწინდელ დროებას ემდურება, ზოგი ახლანდელსა, ვინ იცის რას ლაზარაკობენ და რას არა. შენ აგრე ამბობ მაგ სტატიაზედა და აბა ახლა სხვასა ჰკითხე, რა ქება გითხრას; ერთის სიტყვით თქვენსას კაცი გეჩაფერს გაიგებს.

— ეს უეჭველად ასე უნდა იყოს, რომ ეკვლამ თავისებურად უნდა განსჯოს საგანი ე. ი. ისე როგორც ესმის უნდა წარმოჭსთქვას აზრი. ეს კია რომ კაცს ყოველთვის ეოლება შემოწმებელი: ისე უთქვამს ის აზრი, როგორც უნდა თქმულიყო, თუ არა; და ის აზრი უთქვამს, რაც შეჭფერის საგანს, თუ შემტდარა. ჩვენ ვიცით, რომ რაც კი რამ არის დაარსებული ქვეყანაზედ — ყოველის თერს აქვს თავისი კანონი და მიზეზი; უკანონოდ და უმიზეზოდ არა თერი არც გაჩენილა და არც გაჩნდება. ჩვენი აზრიც მაგ კანონების და მიზეზების ცნობილად შედგება. მაგ კანონების და მიზეზების ცნობაზედ ტრიალებს მეცნიერებაცა, სწავლა და განათლება. აი ადამილამ დღევანდლამდე კაცი სულ მაგათ გამოკვლევის ცდაში ატარებს დღესა და რაც დღევანდლამდე გამოუკვლეკია ის ერთად შეგროვილი და რიგზედ დაწყობილი კაცობრიობის ცოდნას შეადგენს. ჩვენი ცდა რაში უნდა მდგომარეობდეს? იმაში, რომ რაც ჩვენ წინაპართ, გამოუკვლეკიათ, უცვნიათ, შეუტყვიათ ის უნდა ვიცოდეთ, ის უნდა შევიტყუთ, ე. ი. უნდა ვისწავლოთ, ის რაც

იმათ კანონები აღმოუჩენიათ, ის, რაც იმათ მიზეზები აუღსნიათ, რომ წმინდა, ნამდვილი საგნის მსჯელობა გეჭონდეს. ჩვენი ყურნალების მოკალეობა ის განლაკთ, რომ ის აღსნილი და გამოკვლეული კანონები და მიზეზნი გვაცნობონ ჩვენ, რომ ჩვენც გავგებსნას გონება, ჩვენც დავინახოთ რამე. თორემ ეს მილორდინიონი, ეს მხეცური შურის გება, ჩვენს გონებას არც ერთს ცოცხალს აზრს, არც ერთს ჭეშმარიტებას არ შემატებს. უნდა გვიშველონ შევიტყოთ ის, რაც ჩვენამდინა ყოფილა ის რაც აღმოუჩენიათ, რაკი გვეცოდინება, მაშინ ჩვენ თითონ უნდა შეუდგეთ იმის აღმოჩენას, იმის ახსნას, რის ახსნაც იმათ ვერ მოუსწვრიათ ეს ჩვენი ვალდებულება განლაკთ ჩვენი შთამომავლობის წინაშე.

— დამატა, სოფრიდონ, შენ რომ თქვი რაც ჩვენ წინაპართ აღმოუჩენიათ ის უნდა ვაცოდეთო, ამასუდ ერთი რამ მინდა მოგახსენო: ესლანდელი ხალხი, რომ ემდურის, რომ ჩვენ წინაპართ არათერი სწავლა არ დაგვიტოვესო? ამასუდ რას იტყვი?

— მე მოგახსენებთ განა ჩვენ ქართველების წინაპარებზედა? ჩვენი წინაპარნი ისინი არიან ვინც ჩვენზედ წინა ყოფილან; მე ეს სიტყვა ამ აზრით მოგახსენეთ. რაც შეეხება იმასუდ, რომ ესლანდელი ხალხი ემდურება ჩვენ მამა-პაპათ, ამასა მოგახსენებთ, რომ ძალიანა ჭსტდებიან. კაცს რაც შეუძლიან და როგორც გარემოება ხელს მოუწყობს ის და ისე უნდა მოჭსთხლო. შემტდარია, ის, ვინც ჩვენ მამა-პაპათ მძინარეებს და ზარმატებს ეძახის, ეგ სახელი იქნება ჩვენვე დაგვექვას უფრო სამართლიანათაცა. ჩვენი წინაპარნი ქართველნი იუვენ ისეთნი, როგორიც უნდოდა იმ დროს: მტრისა და მოყურის დამხვედრნი. გარშამო ესკიათ მტრები და ჩვენს მტრედსავით ეს მშვენიერი ხალხი თავის მშვენიერი მიწა წყლითა იყო ქრისტიანობის მახარობელად მაჭმადიანობით მოდებულ მტრებთა — შორის. მაშინდელი ქართველისათვის რჩი გზა იყო: ან ქრისტიანობა, ან არა და ვაჟ-კაცური სიკვდილი იმავე ქრისტიანობისათვის, ან ქართველობა, ან არა ხელის პირზედ გულის შეთლა.

რომ იმათ ქრისტიანობაც და ქართველობაც ჩვენ შეურყეველად გადმოგვცეს, ამას დღევანდელი დღე გვიმტკიცებს. უბედურებს მარჯვენა ხელი მოცლილიც არა ჰქონდათ, რომ პირველადი რიგისათ გადაეწერათ, იმ მარჯვენითა დღე და ღამ ხმალი და თოფი ეჭირათ და სად ეცლებოდათ მწიგნობრობისათვის და სწავლისათვის? წელანაც მოგახსენეთ გარშემო მტრები ეხვით, მტერს გაძლოდა, მიღება და დახვედრა უნდოდა. ეძინათო! . . . მამული, ჩვენი სამშობლო ქვეყანა შეიმაგრეს და ჩვენ სამკვიდროდ გადმოგვცეს, ქრისტიანობა, ჩვენი რჯული, ჩვენი საწმინოება დაგვიცეს, მაშინ როდესაც ათასი ემტერებოდა რჯულსაც და მამულსაც. შეტი რა უნდათ? შეილია რომ სამართად გავიდოდნა ბრძოლის მინდობრედ მამის ძეგლებს ზედ წააწყდება და ხან დააკვდებოდა კიდევ. ამ უოფაში დალიეს ჩვენ მამა-პაპათა თავისი მოსისხლე დღენი. გონებისათვის ეცალათლა რომ შეეძინათ რამე, მაშინ, როცა დღე და ღამ იმის ფიქრში იყვნენ სიტყვებზე როგორ დავიცვათო? მშვიდობიანობა, მოცალეობა არის მიწა, რომელზედაც ამოვა ხოლმე მეცნიერების, სწავლის ლიტერატურის ხე და ნაყოფი.

აკი როცა მშვიდობიანობა და მოცალეობა ჰქონიათ უსწავლიათ კიდევ, უწიერთ და გონების გასასხნელად ცდილან. საჯეროა, რომ ბევრი ნაწერი გვექონია, მაგრამ ჩვენამდინ ფრად მტრე რიცხვმა მოახწია; იმ ომის ცეტხლში, დაწვამში და დაბუგვამში აშკარაა ვერ მოუარა ხალხმა და ყველაფერი დაიკარგა, ისე რომ კვალიც აღარ დარჩა. თუ კი მომატებულმა ნაწილმა თავად აზნაურებმა ის ვერ მოახერხა, რომ შეენახა მეფის სიგელი თავად აზნაურობის ღირსებას და მამულებს ე. ი. ცხოვრების სახსარს აძლევდა, სად შეეძლოთ შეენახათ ზოგიერთი თხზულება, რომელიც იმათ არ მიჭეტებდა ლუკმა პურსაცა და რომელიც ღროს გასატარებლად მიახინდათ.

— ეგა თქვი და ეგა ბრძანე, ჩემო სთვირიდონ, რის ლიტერატურა? რაც მე უწინდელი დროება მახსოვს, რა, საშინელება იყო. ვერც კი მოვიკვცამდით ხოლმე პურის ჭამის დროსა; ისე ვიყავით

ხელზე ჩაკუნტულები, ერთს ხელში თოფი გვეჭირა და მეორე ხელში გოგონი.

— დიად, მხოლოდ მშვიდობიანობის დროს შეიძლება მწიკლთ-
ბაცა. საქართველოსა ჭქონდა ერთი დროება, თამარ-დედოფლის დრო-
სა. მხოლოდ იმან გახსნა საბერძნეთის გზა, და ამ გზაზე გამე-
იარეს მშვიდობიანად იმ მსწავლულმა ხალხმა, რომლების სახელე-
ბიც ეხლა ჩვენ ვიცით. მათგანი ერთი უბერძნელესი მანათობელი ა-
რის შოთთა წესთაველი. ჩვენა გვაქვს ცოტადენი ცნობა ზოგი-
ერთ თხზულებებიდან, რომ იმ თამარ მეფის საუკუნეში, ქართ-
ველებს სულაც არა სძინებიათ; ისინი მაშინვე დიდის სიყვარულით
შეუდგნენ სწავლასა: და ჩვენ შეგვიძლიან ვითუქროთ, რომ იმ დრო-
ებიდან აქამომდე, რომ არ შეწყვეტილიყო ახალი დაწყობილი სწავ-
ლა ამ ექვს საუკუნეში იქნება საქართველოში ყოფილიყო ისეთი
განვრცელებული სწავლა და ხელოვნება, რომა ემჯობინებია იმ ხალ-
ხის სწავლისათვის, რომელნიც ეხლა არიან განთქმულნი. მაგრამ თა-
მარ-დედოფლის მიტოვების შემდგომ ლანგ-თემურმა და სხვა მრავ-
ალმა მატყადანიებმა აიხრეს საქართველო და ამ გვარად გაჭქრა სა-
ქართველოს ლიტერატურა თვისსაკე დასაწყისში. ამ ჩვენს საუკუ-
ნეში არის მშვიდობიანობა; მაშასადამე არის დროება ლიტერატურისა,
სწავლისა და ხელოვნებისა, რომელიცა ადამიანმა საზოგადოანად უნდა
მოიხმაროს. და ამის მიზეზით შეუძლიანთ ჩვენ დაგვედურონ, მე-
ტადრე მომავალი შთამომავლობა, თუ ჩვენ არა თერს არ მოუმი-
ზადებთ, რადგანაც ამისი შეძლება გვაქვს და გარემოებაც ხელს
გვიწყობს.

ამ უამად მრავალნი სწერენ, რაც მოხვდებათ, ვითხულობენ, ყვე-
ლანი ლაზარაკობენ ლიტერატურაზედა, მომატებულად ზოგნიანზე;
ყველანი სჯიან, ბასობენ, მაგრამ მხოლოდ შინაურულად, თავ-თა-
ვის სახლებში, და არა საქვეყნად. აი ნახვენ ჩვენი შთამომავლნი
რას სალიტერატურო განძებს დაუტოვებთ ჩვენ იმათა! უნდა ვაღ-
ვიაროთ რომა შინაურული ლაქლასისა და ლაზარაკის მეტი არაფერ-

რი არა გამოგვიყავს რა ხელიდგანა უკელას მათგანსა ე ი. მკითხვე-
 ლებსა, მწერლებსა და მობაძსეებსა აქვსთ თავისი საკუთარი მიზენი;
 ზოგი — კითხულობს ჟურნალსა იმისთვის, რომა შეეჩილობაში და-
 იწყებენ ხოლმე ღაზაჩასა და სირცხვილი იქნება, რომ არ იცოდეს
 რა და რა ეწერა ამა და ამ ნომრის ცისკარში; ზოგი კითხულობს
 იმისათვის, რომ განვიცხოს ჟურნალი, აი რეგორც მე და შენა,
 თადეოზ; ზოგი კი იმისათვის კითხულობს, რომ გაიგოს რამე
 ახალი ამბავი, ანუ ძველი, კარგი და მშვენიერი; კითხულობს გულ-
 მოდგინებითა, სიამოვნებითა, თუ შეხვდა რამე სასიამოვნო; ამ მე-
 სამე ხარისხის მკითხველებს ეკუთვნიან ქართველი ქალები, მომა-
 ტებულად ის ქართველი ახალ-გაზდა ქალები, რომელთაც არ იციან
 რუსული კითხვა; დიდება და პატივის-ცემა ეკუთვნის იმ ქალებსა,
 ამისათვის, რომა რუსული კითხვის მცოდნეები არც რუსულს კით-
 ხულობენ და არც ქართულსა, რადგანაც ქართულის კითხვას თა-
 კილობენ, და რუსული თუმცა ამას უკელაზედ ვერ ვიტ-
 ვუთ, განა არ არიან იმათშიაცა რუსული ლიტერატურის მიმდევ-
 ნნი, მაგრამ რომ დაუთვალეთ სამას ქალში ერთი აღმოჩნდება.
 ქართულის მკითხველნი კი ბევრნი არიან, რომ სწორედ ვიანგარი-
 შოთ, იქნება, საქართველოში ქალი წერა-კითხვის მცოდნე მეტი
 აღმოჩნდეს ვიდრე კაცი; მეტადრე სოფლებში. რომელსთავადისა და
 აზნაურშიდლის რჯახში ნახამთ ქალსა, რომელმაც არ იცოდეს წე-
 რა და კითხვა, თუ კი ქქონია, თუ გინდ უმცირესი, ღონისძიება
 სწავლისა. მრავალს იზრუნით წერა კითხვის მცოდნე გლეხი-კაცის
 გასათხოვარ გოგოსა, იმ სოფელში, სადაც სცხოვრებენ თავად-აზ-
 ნაურის ქალები; იმათ აქვსთ ხოლმე ყოველთვის სურვილი გოგო-
 ების სწავლისა, არ ეტყვიან უარსა თუ გლეხი-კაცმა მოატყალა თა-
 ვისი შვილი. სადიდებელნი და პატივ-საცემნი არიან ის მასწავლებელი
 ქალები, რომ თავისი ცოდნა არა შურთ მოუვასისათვის და რაც
 იციან უანგაროდ ასწავლიან; მაგრამ ქართველ უმაწვილ ხალხზე, და ვერც
 ბერი კაცებზე, ვერ ვიტყვით ამასა ისინი თავის შვილებსა და ძმებ-

საც არ უღებენ ყურსა, არამც თუ სხვისას მოჭვიდონ ხელი. ქალების სწავლა, მე კგონებ, რომა ქართლში უფრო გავრცელებული იუკეს ვიდრე სხვაგან სადმე; ბევრისაგან გამიგონია, აჭარაშიაც თითქმის ყოველი ქალი თურმე ქართული ასოებით თათრულ სიტყვებსა ჭსწერს; მე ამასე, ჩემო თადეოზ ვერ დაგარწმუნებთ, რადგანაც მე თვითონ არ მინახამს; მაშინ როდესაც რომა ქართლში მე თვითონ მქონია შემთხვევა და მინახამს ზოგიერთ სოფლებში მდივანბეგის მოწერილი ბრძანება მიეტანათ ახალი მოყვანილი პატარძლისათვისა წასაკითხავად.

— ეგ დიად, დასაჯერია, ჩემო სოფიკიდონ, ქალებს უფრო აქვთ მოცალეობა სწავლისათვისა, ვიდრე კაცებსა; ძველათაც აგრე იყო; კაცები თოფ-იარაღს მიკდეკდით ხოლმე და ქალები შინ ისხდნენ, წიგნებსა კითხულობდნენ და სწავლაში იყვნენ. —

— დიად, იმას მოგახსენებდი, რომა ძრეულ არის განშირებულ კითხვა წერის სურვილი. ბევრს უყვარს წერა, ზოგნი თავის ნაწერს აბეჭდინებენ, ზოგნი კი ვერა ბედევენ ხოლმე. მომატებულს ნაწილს ჩვენში კაცსა თუ ქალსა ლექსის წერა უფრო უყვარს. შრომა აგრე რიგად არ უყვართ, მეტადრე ხნიერ ხალხსა. ლექსით მთხზველს დიდი პატივი აქვსთ, ორიოდე ლექსი რომ დასწეროს ვინმე მაშინკე, ლექსების მოყვარულები უწოდებენ: დიდ პოეტად. დიდი ღირსება არის პოეტობა ჩემო თადეოზ, გაშინჯეთ სხვა ხალხის ლიტერატურა და სცნობთ, რომა ძრეულ იშვიათია პოეტი. ჩვენში კი პოეტები მრავალნი არიან და პოეტის ნიჭი კი ცოტასა აქვს. რისაგან არის ესა? მე კგონებ ამისი მიზეზი ის არის, რომა ყოველი ლექსი წამკითხველსა პოეზიას ჭგონია და დამწერს პოეტს ეძახის.

— მართლა, სოფიკიდონ, ძალიან ხშირად მესმის ეგ სიტყვა და არ ვიცი კია რასა ნიშნამს. არც არავისთვის მიკითხამს, ამისხუნე გეთაყვა, რა არის პოეზია; ჩვენ უწინდელს დროში კარგად მოგესხენებათ არა ვხმარობდით მაგ სიტყვასა; და ახალი შემოღებუ-

დი სიტუაცია არის და ვერ გავიგე ვინ არის ნიშნამ?

—აჰ, ჩემო თადეოზ, ძალიან ძნელია მაგისი ახსნა, ძალიან ძნელი საქმე უამრავიკვეთით და არ ვიცი როგორ აღვირულოთ ვე თქვენი თხოვნა. ვე არისა და სამის სიტუაციით არ აიღსნება, მაგას მოუნდება დიდი ბაასი. ვე რომ გვეითხნათ გიორგი თუმანოვისათვის, ის მსწრაფად მოგახსენებდა მაგის ვასუხსა, თუ გინდ, ლექსათაც დაგიწერდა მაგის ახსნას; ზ მე ვი მიჭირს ძალიანა. მე დაწმუნებული ვარ, ჩემო თადეოზ, რომ თქვენა დიდი მამთმენი ბრძანებით და მოთმინებით დაუგდებთ ჩემს ლაზარაკს უუჩსა; და ამისათვის მე თქვენ გადმოგიტარებნით ბელისკის თხოვლებიდან ერთ სტატიასა პოეზიაზე, საიდანაც შეგიძლიანთ გაიგოთ რა არის, პოეზია, თუ ხეიანათ ვასრულე მთარგმნელის ხელობა. ბელისკი ამბობს:

«უკვლანი ლაზარაკობენ პოეზიაზე, უკვლანი თხოვულობენ პოეზიასა. რომ გავშინჯოთ, ამ სიტუაციას ისეთი ცხადი და აღხსნილი მნიშვნელობა აქვს, როგორცა, მაგალითებრ, სიტუაციას ვუჩსა, ან ვიდევ მომატებულად-სიტუაციას ფუჩსა. მაგრამ მხოლოდ მაშინ, როდესაც არნი ერთი ერთმანეთში დაიწყობენ ბაასსა და სჯასა იმაზედა, რომა რას ვნიშნავს სიტუაცია «პოეზია», მაშინ განსჯაში გამოდის, რომა ერთი წყალს ეძახის პოეზიასა და მეორე—ტეტხლსა. რა იქმნებოდა მაშინ, როდესაც რომ იმათ, ვისაც პოეზია უუვართ, დაეწყოთ ლაზარაკი თავისს საუვარელს საგანზე! ის იქმნებოდა სწორეთ ნამდვილი სურათი ბაბილონიის ენების არევისა! მართალიც არის: თუ ვი ამ სიტუაციის მნიშვნელობის ახსნა ძნელი არის მეცნიერების ენითა, მაშა სადამე უფრო ძნელი იქმნება იმის მნიშვნელობის ვილოკავად აღხსნა სამარადისო საუკუელთაუო ენითა, ისე, რომ უკუელთათვის ერთ-ნაირად მისახვედრი იყოს. თუ გინდ მოვახერხოთ ესა, თქვენ დააკმაყოფილებთ განა იმ ხალხსა, რომელნიც თქვენის თვალთ უუურებენ საგანსა, ან თქვენსავით არიან შეგნებულნი? მართლაც, თუ ვი მე ზომიერი და გარითმული სტრქიქ-

ნები, რომელშიაც კეთილ-ზნობითი და კეთილ-მოქმედებითი აზრის, მგონია ზოგისა, მას რომელიც დამარწმუნებთ მე იმასვე, რომა ზოგისა აზრის ქმნილება, მხატვრობა სიცოცხლის გამოჩინებისა? — თუ კი მე ზეგარდამო-შთაგონება მგონია ზნობითი სიმთვრალე, თითქო ბანგი დაუღვივიაო, ან ღვინისაგან შებრუნულაო, გრძნობის აღტაცება, გულის-ვნების ცხელება, რომელიცა მოუწოდებელ, უნიჭო ზოგისა გამოახატვინებინებენ საგანსა რაღაც უგუნური ბრწიანითა, აღაპარაკებენ ველურის ჭ ძალ-დატანებული აღნაქესებით (ფრასებით), მიგრესილ-მოგრესილი ამბის თქმითა, ჩვეულებრივს სიტყვებს მიატყმინებენ ძალდატანებულ მნიშვნელობასა: მას რომელიც ჩამაგონებთ მე თქვენა, რომა «ზეგარდამო-შთაგონება» (вдохновение) აზრის ის წუთის ყოფა, რომელსაც სული ცხადად და ნათლათა ხედავს; აზრის მშვიდი, მაგრამ ღრმა განხილვა სიცოცხლის საიდუმლოებისა, რომა იგი, თითქო მისნური კვერთხით გამოიყვანს გრძნობის მიუწოდებელი წარტოლებისაგან (отвлеченности), აზრსა, ნათელს სახესა, სავსეს სიცოცხლითა და ღრმა მნიშვნელობითა, და ჩვენს გარეშე მეოფს მოქმედებას, ცხოვრებას, ხშირად ბნელსა და გაუწყობელს, გამოახენს ნათლად და თანხმობით წყობილად? ზოგისა და სწავლას ერთი და იგივე აზრის, თუ რომ სწავლაში არ ჩავაგდებთ მხოლოდ ერთს ცოდნის სქემასა, არამედ შეგნებას მათში მიმაღულის აზრებისას. ზოგისა და სწავლა ერთი ჭ იგივე აზრის, თუ სწავლაში ჩავაგდებთ მთელს სისრულეს ჩვენი სულის აზრებისას, რომელიც გამოითქმის «მეხსიერებითა» და არა მხოლოდ ერთისა რომელსამე ჩვენი სულის ნიჭიერებასა. ამ შემთხვევაში ზოგისა და სწავლა მძაფრის სამძღვრით განეყოფებიან იმასა, რასაც ვეძახით «ნამდვილ» (точные науки) მეცნიერებასა, რომელიცა განმსჯელობისა და იქნება თვალ-წინ წარმოდგენის მეტსა არათურს მოითხოვს ადამიანისაგანა. შეიძლება იყოს ძრეულ ჭკვიანი კაცი და არ ესმოდეს ზოგისა, ეჩვენოს ფუჭად, რითუმების რახარუხად, რომელიც შესაქცევარია უსაქმო და ჭკუამოკლე ხალხისათვისა; მაგრამ არ შეიძლება იყოს ისეთი ჭკვიანი კაცი, რომელიც ვერ მიხვდეს, მაგალითებრ

მათემატიკის მნიშვნელობასა, და დიდის მოწადინებობითა და ჯათობითა იმის სწავლაში დიდად თუ მცირედ არ მიეცეს წარმატებასა. შეიძლება, რომ იყოს ისეთი ჭკვიანი კაცი, ასე გაშინჯე ძალიან ჭკვიანი კაციცა, და ისკი არ ესმოდეს რა არის კარგი, «ილიადაში», «მაკბეტში» ან ჰუშკინის ლირიკულს ლექსთ-თხზულებაში; მაგრამ არ შეიძლება იყოს ჭკვიანი კაცი, რომელიც ვერ მახვდეს, რომა ორჯელ ორი არის ოთხი ან ორი ქეშეო ხაზი (параллельныя линии) არ ოდეს არ შეხვდებიან ერთმანერთსა, თუ გინდ დაუსრულებლად დააკელო. ცხადია, რომა სიტყვა «ნამდვილი» ჭეშმარიტება ამბობს იმ ჭეშმარიტებაზედა, რომელიც თავლითა სჩანს და მიუციალებლად არის, და არც შეიძლება იმასე არ დათანხმდეს არც ერთი კაცი ქვეყანაზე, თუ რომ იმას აქვს კეთილ-განმსჯელობა, რომელიც არის კაცსა და პირუტყვთა შორის უპირველესი განმასხვავებელი მიზეზი. ამ შემთხვევაში უმაღლესი მეცნიერება ე. ი. ფილოსოფია და პოეზია — განვიმეორებ — ორივე ერთნი არიან: ერთიცა და მეორეცა ერთნაირად მოშორებობთ არიან იმაზე, რასაც კი აქვს თქმცა მცირედი შეხედულება «სინამდვილისა». მაგრამა, როდესაც ხელოვნებითი თხზულების საგანის მიხედვრასე, ან სხვა და სხვა ნაირს დარწმუნებაზე და კილოზე მოხდება ცილობა, მაშინ მხოლოდ გულის ხმიერი ადამიანი, როგორათაც სხვა ყოველ უაღრესს საქმეშიაცა, მიხვდება ერთობის მძლეობასა (торжество единства). რომელიცა მით უმაღლესია და განმმეხავი «სინამდვილის» მძლეობაზედა, რამდენითაც გარეგანი შეხედულებით ძნელად ასახსნელია და ძნელად მისაწდომელია გონებისათვის საგანი ხელოვნებისა. აღურიცხველმა დროებამ, რომელმაც განაქრო დედა-მიწის ზურგზე საბერძნეთის რესპუბლიკები, გამოიტანა სახელები: გომერისა, გეზიოდისა, ესხილისა, სოფოკლისა, პინდარისა, ანაკრეონისა, — და ესლაც უკელანი, რომელნიც თავის თავსა რაცხვენ ნიჭიერების მქონებლებში, ხალისით თუ უხალისოდ, მაინც კიდევ განკვირებულნი არიან ამ სახელებისაგანა. უსრდელნი, რომელნიც პირ-დაღებულები უყურებენ ხოლმე შექსპირის დრამებსა და თავის გუნებაში ამჯობინე-

ბუნ იმათა ფუტკ ვადევილებსა, ხმა-მაღლა აქებენ შექსპირსა და სწეინთ
 თუ იმას დაადარეს ვინმე. მაგრამ ეს არის დროების საქმე
 ჩვენში ზუშკინი გაძოხნდა იმ დროს, როდესაც კლასიკური შეტ-
 ბორება იყო და როგორათაც კეთილად და აღესიანად დაუხვდნენ
 იმასა ყმაწვილი ხალხნი, ისე შურით და პირქუშად მიიღო ძველ-
 მა ხალხმა, მეტადრე საქვეუროდ გამოსულმა პოეტებმა, ლიტერატ-
 ტორებმა და იმ დროების მეტყველებმა. მაგრამ ჭეშმარიტებამ გა-
 იმარჯვია, — და თუმცა გაჩნდა არეული ზრიალი და გაცხარებული
 ბაზისი, მაგრამ საზოგადო აზრმა (мнение) მაშინვე აღამაღლა სა-
 ხელი ახალ-გაზდა პოეტისა უმაღლეს ყველა პოეტებზედ, იმის წი-
 ნად და იმის დროს შურობზე.

არ შეუძლიან ყველას, და არც ყველას უნდა ესმოდეს მშვენი-
 ერება; ის ესმისთ მხოლოდ მცირედ რიცხვს, ზოგიერთს ამოჩიუ-
 ულებს, — და ამათგანა ცნობულობენ სხვანიცა. ვინც, თვისის ბუნებით,
 არის სული სულიანკან მოკლენილი, — იმას დაბადებიდგან აქეს ნე-
 ბა თანა-ზიარ იყოს ყოველი სულის ნიჭისა, რომელსაც ვერ მის-
 წვდება მისი ხორცი და ხორციელი სული ე. ი. გონება. კაცი ყო-
 ველ ცხოველზედ გონებით არის ამალლებული; მაგრამ მხოლოდ მე-
 ცნიერება შექქმნის იმას აღმატებულ კაცად. გონება ფებს ვერ გა-
 დასდგამს «ნამდვილ» სწავლას იქით, და არც ესმის არათუერი რაც
 გამოვა «სარგებლობისა» და «საზრდო საცხოვრებელის» ვიწრო წრეს
 გარეთა; მეცნიერება კი მისწვდება, ხელს მოხვევს სივრცით უსამზღვ-
 რო სფერას, რომელიც ვერ გამოიცდება და ვერც იხილება, შექ-
 ქმნის ცხადად ზე გონებისათვის მიუწდომელსა — თვალთ სახილა-
 ვად — ცნობაში მოუყვანებელსა. — «ხელმოკლება ეკუთვნის ამ შექ-
 მნის სფერას, რომელიც მისახვედრია მხოლოდ მეცნიერებისათვის,
 მესნიერებისათვის — და ამისათვის პოეზიის მნიშვნელობა არ შე-
 იძლება ისწავლოს აღამიანმა ისრე, როგორათაც არ შეიძლება ის-
 წავლოს ლექსების დაწერა. მშვენიერებისა რისამე გულში ჩარ-
 ჩენა არის თავის და გვარად ნიჭი: იგი არ მიიღება არც სწავ-
 ლით, არც განათლებით, არც გაკარგვიშებით, ეძლევა მხოლოდ ბუნ-

ნებით. ჰოეზიის მიხედვით ანის სულის საქმე, და მაგ საქმის აღ-
მოჩენა დამალულია ადამიანის ბუნებაში. ვიტყვით, რომ ადამი-
ანის ბუნება ანის აღორცილებელად მრავალ ნაირი, განსხვავებული, ზე-
წარმოადგენს უხომოდ გრძელ კიბეს მრავლისაგან უმრავლესის ს-
ფერებით — ქვედაგან ღვით, ზედაგან ქვეით, იმის და კვალად, რომ-
ელის დასაწყისიდანაც დაუწყებ უწყობას. ჰოეზია თავდაპირველად
შიიღება გულთ და შემდგომ იმისაგან გარდამიქცემა თავს. ამის-
თვის ვისი გულიც ბუნებით მოუხეშავია და უგრძობელი მშვენი-
ერების გულში ჩანერგვისათვის, (მთელი) — შემოახვიეთ იმას გარე-
შემო სიურბიდგანვე ქმნილება, თხზულება ხელოვნებისა, ელახარა-
კეთ იმას მთელ სიტუაციაში ჰოეზიასე, — ის შეიძინებს მხოლოდ
იმისი ფორმის, გარეგანის ვარჯიშსა, და დაეხვევა იმისს გარეგანი
შესვლადობის განსვასა; მაგრამ ქმნილებისა, თხზულების საგანი
დაჩვენა იმისთვის მარადის საიდუმლოდ, ასე, რომ ეტყვიტ არ ექ-
ნება იმაზედ, რომ საგანი იქ არის. იმისთანანი, რომელნიც თვი-
სის ბუნებით ჰოეზიას ვერ იგულისხმებენ, უფრო მრავალნი არიან
ქვეყანასე, ვიდრე ისინი ვისაც ბუნებისაგან მინიჭებული აქვთ მშვე-
ნიერებისადმი მიდრეკილება. რის მიზეზით არის ეს ასრე? — იმ
მიზეზითვე, რომელის მიზეზითაც ხელოვანთა რიცხვი შეუფარდება
მდაბიო ხალხსა როგორათაც ერთი ერთ-მილლიონსა.»

აქ ჩემო თადეოზ! უნდა გადავხედე 253-ს გვერდზედა, ამი-
სათვის რომ წინ დამხდვას რა ჩინებული ლექსი, რომლების გად-
მოთარგმნა მე არ შემიძლიან, რადგანაც მე ზე ლექსთ-თხზულების ნი-
ჭი გამწერალები ვართ. ამ გადახტომით იქმნება ცოცხალად ზე-
რიც შეიცვალოს, მაგრამ რა გაწყობა, ძრეულ ცუდად გადმოთარგ-
მნას თავის დანებება სჯობია.

«ზე ესრედ, დავსტოვოთ იქით უველანი, ვინც მშვენიერებას ემ-
ტერებიან. დავივიწყოთ ხელოვნების საქმეში ხალხის გულ-გრილ-
ობა, და ნურც შეგვეშინდება, რომა ზოგნი ჩვენ ზეწარს ვერ მიხ-
ვდებიან, ზოგნი არ შეგვექმნიებიან თანახმანი, და სხვანი სასაცი-
ლოთაც აგვიტდებენ — და დაუბრუნდეთ საგანსა, რომლითაც დავი-

უფო სტატია: რა არის პოეზია? მხოლოდ ჭაბუკს, რომელსაც სის-
ხლი უღუღს და რომელიც არ არის გამომცდილი სიტყვების გან-
საცდელში, მხოლოდ იმ ჭაბუკს შეშვენის რომ ქქონდეს კეთილ-
შობილური, მაგრამ ძნელად აღსასრულებელი სურვილი, — რათა და-
ჯეროს მთელი ქვეყანა მასზე, რასედაც თვითონ ის დაწმუნებუ-
ლია, და ამ განძრახვით, ერთ ნაირს ენით და ერთ ნაირს სი-
ფიტებით ელაპარაკოს ყველას იმასზე, რაც მისახვედრია მხოლოდ ზო-
გიერთისათვის; მხოლოდ ჭაბუკს შეშვენის, სწინდეს რომა ზოგს
არ ესმისთ ისა, რაც არა აქვსთ მინიჭებული, და არც საჭიროა
მათთვის, რომ ესმოდესთ . . . ჩვენ ვილაპარაკოთ უოკულთათვის,
უთხრათ ყველას, მაგრამ იმედი გქქონდეს მხოლოდ ზოგიერთისა-
გან პასუხის გებისა . . . და რა? განა დიდი ბედნიერება არ ა-
რის, რომ გაკავშირდეთ ზოგიერთს მიძინებულს სულში უმალესი
ჭაბუკი? განა დიდი ბედნიერება არ არის რომა დაუბადოთ თან-
მგრძნობელობა იმ გულში, რომელსაც ჩვენ არას დროს არ ვიც-
ნობდით და ვერც გავიცნობთ, რომელიცა იქნება, სტერეოტებს შორს
ჩვენზე ამ ქვეყნის სადმე კუნჭულში, მაგრამ რომლის გულსაც ჩვე-
ნი სიტუკა დაწყებინებს ძველას ჩვენის გულის თანახმად; და საზო-
გადო კაცობრიობის სასარგებლოდ, აღვიარებინებს თვისსა და ჩვენ
შორის სულთ ნათესაობასა, იმის სახსოვრად, რომ სულმა გა-
მარჯვას სივრცის და დროების შეკრულობასედა!

მაშ რა არის პოეზია? — კითხულობთ თქვენს სურვილით, რომ
გაიგონოთ ახსნა თქვენთვის სანუკვარი საგანისა, თუ იქმნება, მცბი-
ერულად გინდოდეთ შეუვანება ჩვენი შეკრთომასში მათ, რომ ნახოთ
ჩვენი უღონობა ამა უაღრესის და ძნელი საგანის ახსნაში. . . ან ერთი
იქნება ან მეორე, მაგრამ ორივე ჩვენთვის სულ ერთია; ჯერ, ვიდრე ჩვენ
გიპასუხებდეთ, გკითხამთ თქვენცა, თავის და კვალად. ბრძანეთ: რა
დავარქვით იმას, რა განსხვავებაც არის კაცის პირის სახესა და წმინ-
და სანთლის ფიგურას შორის, რომელიცა რამდენადაც დიდის ოს-
ტატობით არის გაკეთებული, რამდენადაც უფრო და უფრო ჭკაკს
ცოცხალი კაცის პირის სახესა, — მით უმეტესად და უმეტესად გვი-

ზიზღება? მიბრძანეთ: რა განსხვავებაა ცოცხალი კაცის პირის სხესა და მიცვალებულის პირის სხესა შორის? — ნაკვთი ხომ ერთნაირად სწორება ერთშია ც და მეორეშია ცა, ერთი და იგივე ასოა, ერთ ნაირი მათი თანხმობაა, ერთ ნაირი გაწყობილებაა ასოებისა? რისაგან არის, რომა ეს თვალები ისრე ანათებენ, ისრე სამსენი არიან ჭაზრით და ჭკვიით, რომა თქვენ ატყობთ რაღაც ჭაზრისა, რომა მათ უნდათ გითხრან რაღაც გულისათა და სატროიასა; და ისინი კი — ისრე ჩამქრალნი, მინის მსგავსნი! . . . ცხადი საქმეა: პირველში არის სიტყვულა და მეორეში კი არა. მაგრამ ეს «სიტყვულა» რაღა არის? ჩვენ ვიცით კანონი ადამიანის სხეულისა, ვიცით, რომა სიტყვულა კაცისა არის მისს აგებულებაში, ვიცით, რომა სიტყვულა განუმორებელად თან დასდევს სისხლის ბრუნვასა ძარღვებში, და განჭქრება იმ წამსვე როდესაც გათავდება სისხლის ბრუნვა; მაგრამ ისიც ვიცით, რომა ჩვენი აგებულება არ არის ოწინარი (მაშინა), რომელიც მოიმატება და დადგება საათივით რომელისამე ჭაზრავით. რამდენსაც ღრმად დაუწიებთ მუნასა აგებულების საიდუმლოსა, — იმდენად უფრო და უფრო დაუმორღებოთ იმასა, მით უმეტესად მიუწომელი იქმნება ის ჩვეთვისა. მაგრამ ცოცხლებშია ც არიან მკვდრები, ისრე როგორათაც ცოცხლებიც არიან მკვდრებში, ამისთვის რომა რაც სიტყვულა ცხოველისათვის ის სიკვდილია ადამიანისათვის; რაც სიტყვულა იროკუზისათვის (*) ის სიკვდილია ევროპეისათვის; რაც სიტყვულა მსოფლიოის საჭიროებისა და სარგებლობის მონისათვის, რომელიც მომატებულს ველარასა ხედამს საზრდოსა და ჯიბის საჭიროების დაკმაყოფილებისა ან მტირე ამოდ დიდების გარდა, — ის სიკვდილია გონიერისა და მგრძნობელა კაცისათვის. რაც გონებაში არის ის გამოინატება ნაკვთით (ფორმით): შეხედეთ როგორი პირუტყვის ცხვირპირი აქვს იმ კაცსა, ნამძინარევი და მღვრიე თვალები საზიზღარის შეხედულობით, — სქელი, ძლივს ქმინამს, ეს არის ეს-

(*) ველური, ხალხია, სრულად მიუმხვდარი და კაცზედ დაშორებული გონებია.

ლა მამღრისად ნასადილევი, — და შეხედეთ რა ნაირის სისხამით უბრალებენ შავი თვალები იმ გამხდარსა, თერ ნაკლულს კაცსა, რა ნაირი მოძრაობა აქვს იმის სახესა, რამდენი მხურვალებაა იმის ხმაში! მართალია თუ არა რომა, პირველი მკვდარია; მეორე — სავსეს სიტოცხლითა? მაგრამ სიტოცხლე თვისის გამოჩინებით დაუსრულებლად სხვა და სხვა ნაირია. ფოცხვერი სავსეს სიტოცხლით გუხე, მაგრამ იმის სიტოცხლე ნამდვილი ცხოველურია; იმისი მაღორძინებელი არის მხურვალე სისხლი, უხვად სავსე ძარღვები ელექტროთი. ესრედ ზოგიერთს აღმიანშიაცა ბევრია სიტოცხლე, მაგრამ ის სიტოცხლე მიუცილებლად ვერ დაგიმანებთ თვისის მოხიბლვით»

«დახ, სიტოცხლე ის არ არის, რომა ამდენ და ამდენი წელიწადი სვა დ ჭამო, იცოდვილო ჩინებისა და ფულისათვის, და თავისუფალ დროს ხოცო ბუხები, სთვლიმო და ითამაშო ქალადი: ამისთანა სიტოცხლე უსამაგელესია ყოველს სიკვდილზე, და ამისთანა კაცი უმცირესია ყოველს პირუტყვზე, ამისათვის რომა პირუტყვი, თავის მიდრეკილების მოჩილა, სრულიად ხმალობს იმ დონის ძიებასა, რაც მიუნიჭებია მისთვის ბუნებასა საცხოვრებელად, და მოურიდებლად აღსრულებს თვისს მნიშვნელობასა. სიტოცხლე არის — გრძნობელობა და განსჯა, ტანჯვა და ნეტარება; ყოველი სხვა ნაირი სიტოცხლე არის სიკვდილი. და რამდენსაც მომატებულს სავანს მისწვდება ჩვენი გრძნობა და ჭაზრი, რამდენსაც მომატებულად და ღრმად შეუძლიან ჩვენს ნიჭსა ტანჯვისა და ნეტარების გრძნობა, იმდენად მომატებულად ვცოცხალვართ: ერთი წამი ამისთანა სიტოცხლისა უმჯობესია, ვიდრე ასი წლის სიტოცხლე, გატარებული საზიზღარ თვლემასში, უბრალო მოქმედებაში, უსავნოდ დროების გატარებაში. ტანჯვის ნიჭი გვითხრობს ნიჭს ნეტარებისასა, და ვისაც არ უნახავს ტანჯვა, იმან არც ნეტარება იცის, ვისაც არ უტირნია, ვერ გაიხარებს»

კადვიდეთ კიდევ, ჩემო თადეოზ, მეორე გვერდზე და აქ კიდევ დაკტოკოთ რჩიოდ ლექსი.

« ბუნებას და თვითივე კაცს გარდა, არის კიდევ საზოგადოება და კაცობრიობა. რაც უნდა უხვი და მდიდარი იყოს შიგნეული სიტოცხლე კაცისა, რაც უნდა მხქეთარე წყაროსაგებ სტემდეს გარეთ, და რაც უნდა ზვირთით გადმოდიოდეს ნაზიწზე, — ის არ არის სრული, თუ რომ არ მიითვისა იმან ის რაც სასარგებლოა იმის გარეშე მეოთ ქვეყანისა, საზოგადოებისა და კაცობრიობისათვის. სრულსა და კარგად მეოთ ბუნების კაცსა მძიმედ აწევს გულსა სვე სამშობლო მამულისა; ყოველ კეთილ-შობილ ადამიანს ღრმად ესმის თავისიანობა, რომ ის არის სისხლით და ხორციით ნათესავი მამულისა, სისხლითა და ხორციით მიკავშირებული სამშობლო მამულთან. საზოგადოება არის რაღაც ცოცხალი და შენაწევრებული, ერთი მრთელი, რომელსაც აქვს ღრმება თავისი გაზრდისა, ღრმება კარგად მეოთობისა და ავად-მეოთობისა, ღრმება თავისი ტანჯვისა და მხიარულებისა, და აქვს თავისი მიქცევა და მოქცევა ან სასიკვდილოდ ან სასიტოცხლოდ. ცოცხალ კაცს თავის სულში, თავის გულში და სისხლში აქვს სიტოცხლე საზოგადოებისა: ის ავად განდება საზოგადოების ავად-მეოთობით, იტანჯება იმისი ტანჯვით, ნეტარებს მისი ბედნიერებით, თავისი თავისა და თავის საკუთარ გარემობას გარეშე მეოთისათვის. რასაკვირველია ამ შემთხვევაში, საზოგადოება გამოაჩთმევს იმას თავის ხაზსა, მოაშორებს თავსა თავის საქმესა ზოგიერთს მის სიტოცხლის ყაში, მაგრამ არ დაიმონებს სრულიად და განსაკუთრებით. სამშობლო ქვეყნის სიყვარული (патриотизм) უნდა გამოდიოდეს, კაცობრიობის სიყვარულიდან ისრე, რომოერთაც ნაწილი მრთელისაგან. სამშობლო მამულის სიყვარული არის ისა, რომა გულთ გინდოდეს ნახო რაც კაცობრიობას გონებაში გამოუხატავს აღსრულებაში იყო მყოფანილი და შენის ძალისა, შეძლებისა კვალად შეულოდე მის აღსრულებასა. თუ ასრე არა, ჰატორიტობა (მამულის მოყვარება) იქმნება ის, რომ უყვარდეს თავისი მხოლოდ იმისათვის, რომა თავისი და ეჯავრებოდეს ყოველისთვის სხვისა, მხოლოდ ამისათვის რომა სხვისა არის, და ვინ იტის

რას ნაიჭად უჭიან და მოსწონს თავისი უმგზავსობა და სახიჩრო-
ბა. ანგლიელი მონიერის რამანი «ჭაჭი ბაბა» არის წარჩინებული
და ნამდვილი სურათი ამ გვარის ჰატრიოტობისა (მამეულის მოყვა-
რებისა). აღამიანის ბუნებას აქვს თვისება, რომ უყვარდეს ყოველი
ფერი მისი მახლობელი, მისი სისხლით და ხორციით ნათესავი; მა-
გრამ ეს სიყვარული ჰირუტუვთაც აქვსთ. მაშასადამე, კაცის სიყვა-
რული უნდა იყოს უმაღლესი. ეს კაცობრიული სიყვარულის აღმა-
ტეხულება ცხოველის სიყვარულზე არის მეხსიერებისაგან, რომე-
ლიცა ხორციელებსა და მგრძობულობასა განანათლებს სულით, და ეს
სული არის საზოგადო. მეფე პეტრე ჰირულის მაგალითი, რომე-
ლიც ამბობდა თავის ღვიძლ შვილზე, უკეთესიაო სხვისა იყოს და
კარგო, ვიდრე ჩემი და ავიო, — ყველაზედ უკეთესად აცხადებს და
ამართლებს ჩვენს ჭაზრსა. რასაკვირველია, კერძობიდან შეუძლე-
ბელია დაიდვას კანონი საზოგადოებისათვის, მაგრამ შეიძლება ამ
შეუარდებით კერძობითიდან ავსნათ საზოგადო. შეიძლება გძულ-
დეს ღვიძლი ძმა, თუ ცუდი კაცია, მაგრამ არ შეიძლება არ გიყ-
ვარდეს სამშობლო ქვეყანა, რომელიც უნდა იყოს: მხოლოდ ეს
სიყვარული არ უნდა იყოს მკვდარი კმაყოფილება (*), ცოცხალი
სურვილი უნდა იყოს, რომ ყოველისთვის მოვიდეს სისრულეში,
უკეთესობაში; ერთის სიტყვით — სამშობლო ქვეყნის სიყვარული
უნდა გამომდინარეობდეს კაცობრიობის სიყვარულიდან.

«და აი ჩვენ ვსთქვით სიტყვებზე ყოველისთვის, რაც გვქონ-
და სათქმელი მაზე, და თუმცა ამის გამო, თითქო, დაუმორღით
ჩვენს საგანსა, მაგრამ მართლა კი მხოლოდ მიუახლოვდით მის
ახსნასა ».

სფირიდონ ჩიტორელიძე.

(*) ესე იგი არ უნდა ჭსთქვას, როდონდ ქართული ყურნალი კი
იბეჭდებოდეს და რომელიც უნდა იყოსო.

ს ს ა რ ტ უ ლ ა .

უფალ რედაქტორო!

ბერს— მე და თქვენ რომ ვიცით— იმისთანა ხალხს ძალიან უკვირს, რომ, როცა თქვენზედ გამოილაშქრებს ხალხე ყურმასვილა და ენა ჩუხუნი ვილაცა ქერელი ბექა, თქვენი « მოამბე » ხმას არა მსტემს და შორილამ უცინის დუღულის თოფით შეიარაღებულს « ცისკრის » მხედარს— ბექასა. მე ვიცი თქვენი ხმის ამოუღებლობის მიზეზი: არ გინდათ თავი გაუყადროთ იმისთანა სულელებს, რომლისაგანაც, ჩვენი მღაბიო ანდაზის ძალით, არა უნდა იწყინოს რა კაცმა. მე ძალიან კარგად ვიცი, რომ ის თავზედ ხელაღებული ქერელი ბექა მახვს, რომელსაც, ამისთანაებში გაწურთვნილი, « ცისკარი » მოამბეს უკებს. თუ ვინიცობაა თქვენმა ყურნალმა ხმა გაჭსცა და ბექასთან ლაპარაკი არ ითაკილა, თითონ ცისკრის პატივცემული რედაქტორი მასხარად აიგდებს თქვენს « მოამბესა. » — « ავი ვამბობდი— დაიძახებს განარებული რედაქტორი: ავი ვამბობდი « მოამბესა » მტერი დარბაისლობა და თავისი პატივი არა აქვს, შეთქი! ახა რომელი დარბაისელი და თავის თავის პატივისმცემელი პატი თავს გაუყადრებს და გაულაპარაკებს ჩემგან მოწყვეულ ქერელს ბექასა! . . ძლივს მახეში არ გავაბი ჩვენი მოამბე! სახელი და დიდება ჩემს ოსტატობასა!»

ცისკრის უოკლად პატრივტემული რედაქტორი მართალია, თუ მართლა ქერელს ბექას მახეთა ხმარობს; არც თქვენა ხართ მტყუანნი, რომ ამ მიზეზით თქვენი «მომამბე» თავილობს ბექასთან ლაპარაკსა. მაგრამ ზოგი თვითონ ქერელი ბექას უყურეთ რა უოფაშია! . . . მას აქედ, რაც მარტის სტატია დაწერა, დონჯს აღარ იშორებს, სინარულით ლამის ფეხზედ აღარ დადგეს. — «ჭი! — განჯივის ბაქია ბექა: ჭი! ჩავახუმე «მომამბე», თუ არა! . . . ენა კი ჩაუყარდათ იმ წყეულ თერგდალეულებსა და! შიშით ხმა კი ვეღარ ამოუღიათ! რა მოგახსენოს ამ უხეირო ბექამა!» და სხ.

ზომას რომ არ გადააცილონ სინარული «ცისკრის» დაწბისეღმა რედაქტორმა და მისმა აიარმა ქარიანმა ბექამ, მე მინდა ისე ოხუჯობით გადავამტკრიო ის ღობე, რომლის იქიღამაც დამალულია ბექა და კენჭებს ისგრის და უკვირს კიდეც რატომ ამ კენჭებით ქვეყანა არ ირყუაო. იმასთან სურვილზნად ლაპარაკს თავილობს თქვენი «მომამბე», მართალიც არის, — ამიტომაც მე ვისურვე ისე სხარტულა ოხუჯობით იმის მეცნიერების წარმოდგენა, იმის მასხარად აგდება. ხუმრობა გაშვებით და, ბატონო, ისეთის თავმოწონებით მოაქვს თავი, ისეთის გაბედვით ლაპარაკობს ფილოსოფიაზედ, პოეზიაზედ, ამერიკაზედ, საბერძნეთზედ, რატაცტის გამოცვლაზედ, რომ ღმობიერ ცისკრის მკითხველებს მართალი ეგონებათ, რომ ორში თუ სამში ისიც ბრძენთ უოფილა. მეტის მეტია, ბატონო! მეტად გადნიერად კუნტრუმობს საზოგადოების წინაშე — აქაო და ქართულები გაუნათლებულნი არიანო და ტყუილს კერ შემატყობენო, მოჭყოლია, ბატონო, დღე ღამედ გამოჭყავს და ღამე დღე თა (*), — ჩვენი საზოგადოება იმისი გამათელი ხომ არ არის, რომ

(*) სულ ციფიერებით დაკუმტვიტებ, რომ ჩვენი მარდი ბექა ოღონდ კი «მომამბეს» უმტროს და საქვეყნოდ ტყუილს არ ითავილებს. აი მაგალითი: ის ღვარძლიანი ბექა ივნისის სტატიაში მგონია «თავხედის» სახელითა (რომ არ ეთქო თავხედი ვარო, ისე კი არ ვიცოდიო, რომ თავხედი) «თავხედის» სახელითა რაღაც შურიანის სინა-

როგორც უნდა ისე აყაროს და ხელში ათამაშოს.

მე, უფ. რედაქტორო, ერთხელაც წარმოგიდგინეთ ქერეჯი ბექას-ზედ კრიტიკა და უკან დამიბრუნეთ, ჩვენა - გეთქოთ - ქერელი ბექას-თან სასაუბრო არც გვაქვსო და არც თავის დღეში გვექნებაო. ეგ მართალია, მაგრამ ეს პატარა სტატია კი უნდა დამიბეჭდოთ, თუნდა ბოლოს მოაქციეთ, მითამ და მოამბეს სულ არც კი ეკუთვნის და მაშინ ყურნაღისათვის სათაკილო სრულობით აღარ იქნება. აი რისთვის მინდა, რომ ეს სტატია დაბეჭდილი იყოს: ეს სტატია უფრო საყვირებს ბაქია ბექასა და მაშინ სრულიად ის ბექა ჩვენ რულით ატყუებს თავის მკითხველებს, რომ «მოამბე» დაჭლექდაო. მართალია, «მოამბე» დაწვრილდა, მაგრამ მაინც კიდევ ცისკარზედ ბევრით მეტია, თუმცა მაისის «მოამბე» ცისკარზედ პატარა კი ჩანს. მე ძალად შევადარე ცისკრის იანკრის წიგნი - იმოდენა ხომ ჯერ თავის სიტყვებში არ გამოსულა ცისკარი - იანკრის ცისკარი შევადარე მაისის მოამბესთან, რომელიც ეველასზედ პატარა ნომერია მთელ მოამბის ნომრებში, - და აიჩა გამოვიდა: იანკრის ცისკარი, ის დიდი და უშეკვებელი იანკრის ცისკარი, იმ პაწაწა დაჭლექებულ მაისის მოამბეზედ მარტო ხუთმეტ და ნახევარ ფურცლით არის მეტი. მაისის მოამბეში არის 161,600 ასო, იანკრის ცისკარში კი 193,294 ე. ი. 31,694 ასოთი ანუ ხუთმეტ ნახევარ ფურცლით მეტია სხვა ცისკრის ნომრები კი - ნამეტნავად მარტივად დღე-ისამდე იმ პაწაწა მაისის მოამბეზედ - 35,872 ასოთი, ანუ თვრამეტ ფურცლით-ნაკლებია. ქერელი მარტო ბექავ! რომელი დაჭლექდა ცისკარი, თუ მოამბე? ცისკარი რომ გაბერილია და თავს ატყუებს, ამითი რა? წყალმანკის მქონე ჯან მრთელი გგონია, რადგანაც გაბერილია და გარედამ პირსმელი კი და შიგნით ჯანით სავსე - ჭლექი? ერთი მინდა გკითხო: რად ატყუებ ხალხს? ცისკრის რედაქტორია, რომ ერთი ოზმა ცარიელი ქალაქი შეახვიოს მწვანე უდაში და დიდის ასობით «ცისკარი» დააწეროს, მაგითი თავი რად მოგაქვს? მკითხველები ცარიელ ქალაქს კი არ ყიდულობენ თქვენგანა, დაბეჭ-

წინ გადაიშლება. გაკაზმასებული მოჭყეება ბოდვას, მითამ და კრიტიკასა ჭსწერს—მოჭყეება ბოდვას და იმ ბოდვაში ასეთს მტკეერს აყენებს, რომ თვალები აებმის და ის სხელოვანი ცისკრის ფალსიანი წამოჭყერას თავის სტატისსეე ფეხს და უიწასუდ გადაიულის. არც დავა და არც დარას. სხარტებაში არა სწერია:

დიღს ყურნალსა გთხორენ. თქვენ რომ ყურნალი ისე ფარლალად ბეჭდოთ, რომ სტრქონებ შუა ქერელი ბექა თავისუფლად გამკრეს და გამომკრეს და გვერდების გარეშემო არშიესუდ ურმის გატარება შეიძლებოდეს—ეგ ხომ თვალით მაქციობასა და მკითხველის მოტყუებას, ჩემო ქერელო ბექავ! მოამბემ კი, რომ არც ითვალთმაქციოს და არც მკითხველი ატყუოს და ისე თვალად ცოტა და საქმით კი თქვენსედ მეტი ბეჭდოს—იმაში შენ მეტი ვინ უნდა შერცხვეს, აკუია ბექავ! თუნდ ეგ არ იყოს: ეს ცისკარიც და მოამბეც ხომ ეველას ხელთა აქვს, სტრქონში ასობის და გვერდში სტრქონების დათვლის მეტი ხომ არ უნდა კაცს, რომ შენ ტყუილში დაგიჭირონ. ამ დაჭერისა არ გეშინოდან? ბარქაღას შენს კაცობასა, თუ არა გეშინებია! არა თუ ღმერთი გწამს, რად სხარე ეგ შენგან შობილი ჭორი შენს მკითხველებსა? რომ მითამდა ბედური კედებაო და მე მჩხება ბურთი და მოედანიო—ეს უნდა გეთქვას მაგ ტყუილითა თუ? არა, შენისთანაები «მოამბეს» ვერ დამარხვენ. შენ, ძმაო, ერთდუ «ცისკარი» არ ჩააგდო მოამბისათვის გათხრიღს ორმეში. შენი მეგობრობა იმას ხეიწს არ დააყრის. გახსოვს ის ზღაპარი კაცი და დათვი რომ დაძმობილდნენ? დათვიმ, რომ თავის მძინარე მეგობარ კაცს თავში ღოღი დაარტყა, ბუზი აუფრინოკო. მე ვიცი თუ შენ ცისკარს თავი არ დაგანებებინეს, შენც ამ დღეს მიაყენებ, თუ დღეგრემლი ხარ. რატაცრიოდ ღაპარაკობ, ამერიკისაკენ გაიგუნტრუშებ ხოლმე და იმოდენა კი არ იცი, რომ რაც კაცი დაგვირღა, იმასედ მეტს ვერ მოჭსთხოვ: მოამბის რედაქცია შეიდიღამ ათ თაბახამდე დაგვირღა, მანისამდი ათამდინა ჭბეჭდდა და მეტსაცა, ეხლა შეიდი გამოჭსტა—ეგ გაგინარ-

«სიტყვამან შენმან გამოგაჩინოს შენ.» იქამდინ მივიყვანოთ, რომ ის ვაკტიტინოთ და მაშინ სიტყვამან მისმან გამოგვიჩინოს იგი» და გამოგვიჩინეს კიდევცა, ღმერთი რჯულები. ბაქია რომ გონიერებას ვატარაობითვე არ გადახვეულიყოს მაგ განძრახვას მიმიხვედებოდა, მაგრამ რადგანაც გადახვეულია მაგას ვერ მიხვედა და გულზედ მოსული მამაცი გაჭსტენავს დუდგულას თოფსა, თავის კრიტიკის ფურცლებს ახჯრადისხამს და გამოვა მოედანზედ; მოჭყუება თავისე მურად თოფის სრულას ღ ჯირითს, ამ ვარჯიშობაში სრულის სამკაულით და ხერხით დაენახება თავის საყვარელს ცისკრის მკითხველებს თავისი პროექტი (1), თავისი პუბლიცისტი (2), თავისი

და? მტრობა რა ცოტასა ჭსჯერდება ხოლმე, დღე ღამედ ნუ გამოგყავს, ნუ და ნუ!..

(1) მგონი მრავალ ვარჯიშს ანტონ ფურცელაძე პროექტიც არის: იხილეთ იმისი ლექსი რომელსაც აკ. წერეთელს უძღვნის და რომელშიაც ცხორების ტალღა ამ უბედურს აქანებს. ვერ გაუგია: ცხორების ტალღა კი არ აქანებს, არამედ ის ქარია, რომელიც ბექას ერთი მხრით უბერამს.

(2) მგონი ანტონ ფურცელაძე იგივე მრავალ ვარჯიშს პუბლიცისტიც არის: იხილეთ იმისი რესპუბლიკაზედ და კონსტიტუციაზედ სჯა; იმისი «ხმავანი» სამჯავროზედ ბაასი; იხილეთ იმისი სხვა და სხვა ამბები, რომლებსაც სიზმარში ხედავს და თუ სიზმარმა უღალატა თითონ მოაჭოროებს და ენას მიუტანს ცისკრის რედაქციას, რომელიც ერთგულობისათვის შუბლზედ ხელს გადუსვავს ხოლმე; იხილეთ ის სტატია, რომელშიაც თავის მკითხველებს ჩვენი ბექა ახარებს, რომ ნიხარების რატაცციის სამინისტრო დაეცაო. აი, უფალო ფურცელაძე, რა ოსტატი ბძანებულხარო! აბა ჩვენ მკითხველებს, როდის ეწყინათ რატაცციის მინისტრობა, რომ იმისი მინისტრობიდან გადდგომას განარებოდით! მაგრამ რა? ეც სიტყვა «მიხარების» პუბლიცისტის მანერას, ვარჯია რომ მიუბამავს.

კრიტიკოსი (3), თავისი მოზღაპრე (4) ზ ბოლოს თავისი «თავსე-
დი» (5), რომელსაც ამოუკითხავს ოხუჯობა რუსულ ჟურნალში,
(Искра) და იმოდენა მოხერხება კი არა ჰქონია, რომ ნაქურდა-
დი ცხენისათვის კუდი რიგინად მაინც გაეკრიჭა, რომ არ ეც-
ნოთ, და ისე გადმოეღო თქვენს საქართველოს მოამბეზედ.

რედაქტორი და მისი ჩაინდი — ბაქია

(სტენა წარმოადგენს ქართული ტახტით მოართულს ოთახსა,
ბედელზედ ჰკიდია ირმის რქა, ზედ აწეკია: ჭიანჭრი, თარი და ჩონ-
გური. ამ რქის ზემოდამ ვარაყიან ქალაღზედ დიდ ჩარჩოში გაკეთე-
ბული სხვილის ოქროს ასოებით დაბეჭდილია ის სახელგანთი ივ-
კერესელიძის მანიფესტი გახელებთან, დაწერილი «ყამსა სიზმარში

(3) მგონი ანტონ ფურცელაძე იგივე მრავალ გვაროვანი კრიტიკოსიც
არის, იმიტომ-რომ უფ. ან ფურცელაძე და ქერელი ბექა ერთი და
იგივე ნიუთები არიან. იქნება დროს უხუმრია ზ სამასსაროდ ერ-
თი და იმავე ნიუთისათვის სხვა და სხვა სახელები უწოდებია. დრომ
ბეკრი ამისთანა ხუმრობა იცის, აი მაგალითად: თვითან ანტონ ფურ-
ცელაძის მოუღენა ხუმრობა არ არის, მა რა ეშმაკია!

(4) ანტონ ფურცელაძე იგივე მრავალ გვაროვანი მოზღაპრეც
არის: იხილეთ, მის კრიტიკულ სტატიებ გარდა, მისი «იმერული
ლეკენდა», მისი ზღაპარი რუსთაველზედ და იმის ცოლზედ.

(5) ანტონ ფურცელაძე იგივე მრავალ გვაროვანი მგონი «თავსე-
დი» არის: იხილეთ სულ ყველა სტატიები რაც თავის სიცოცხლეში და-
უწერია, თუ თავსედზედ უარესიც არ იყო; იხილეთ ივნისის სტა-
ტია. მე ესე მგონია იმიტომ, რომ უფ. ანტონ ფურცელაძე მარ-
თლა «თავსედია», მეორედ, იმიტომ რომ ივნისის «თავსედი» და ან-
ტონ ფურცელაძე თავსედობაში ერთი ერთმანეთს არ დაუკარდე-
ბიან.

შეფობისა მასისა (*).» ერთ მხრივ ამ მანიფესტს უკიდია სურათი, ზედდახატულია, რომ თაგვს უთხრია და კატა გამოუთხრია. ამ სურათს ზედ აწერია: «ეს სურათი აღლეგორიულად წარმოადგენს ერთის სახელგანთის წინდის—ქერელი ბექის მღვთმარეობას.» მეორე სურათი

(*) 1860 წ. ნოემბრის ცისკარში ცისკრის რედაქტორს სიზმარში თავის თავი შეჴედ დასმული ენახა. აი თუ ჴყუილია, იმისი მანიფესტი კახელებთან, დაბეჭდილი ნოემბრის ცისკარში 1860 წ.

«ჩვენო სასიქადულნო და საყვარელნო კახელნო (1)! მე ვიყავ თქვენს კურთხეულს კახეთში (2) წარსულს თვეს, რომლის განმავალბაში მიჩვენეთ ყოვლის მხრივ შემწეობა ჩოგორტ მე, აგრეთვე ჩვენს სამშობლოს ღიტყვარტურას; მე ვიყავ კახოსის სგნით დაფუძნებულს თქვენ მდიდარს მხარესედ (3), სადაცა ერთ გულთ იმის შვილი-შვილთ, არ დაუკარგავთ ძველი ჩვეულება, ძველადგანვე შემოსული და სამკვიდროდ გადმოცემული პურადობა და სინარულით სტუმართ მიღება. ამ გვარ თქვენის სასიქადულნო ჩვეულებისათვის (4), ამ გვარ თქვენის ჩემდამო პატივის ტემის, კეთილად მიღების და ყოვლის შესანიშნავ საგანთ ჩვენებისათვის (5) მოგახსენებთ უღრმესის გულით ჩემს (6) უუგულითადეს მადლობას.

(1) მეფური კილოც რომ აულია! «ჩვენო კახელნო . . . როგორია ! . .

(2) ნეტავი კახეთს!

(3) კიდე იმეორებს, რომ მე მანდ ვიყავიო, ჰსჩანს დიდ მუნათს ადებს კახეთსა, რომ იკადრა და ნახა კახეთი. ნეტავი კახეთს! . .

(4) მადლობას უცხადებს ჩვენი სურტ-მეფე. აბა თუ არ მეფე ვინ გაკადნიერდება ისე, რომ მადლობა დაბეჭდილი ქალღლით გამოუცხადოს მთელს კახეთის ხალხსა ისიც ძველის ჩვეულების დაცვისათვის აბა ივ. კერესელიძე რა მადლობის მოქმელია, თხვენა ჭირიმეთ!

(5) დახე, მთელი კახელები თანა ხლებია ჭ უჩვენებიათ შესანიშნავი საგნები, მეფეა, რა რა არი.

(6) დახე «ჩემს»! ნეტავი კახეთს!

რათი წარმოდგენს თერგსა ბღვინვარეს, ერთს ქართულ სტუდენტს
კისერი წაუწვდია და თერგსა სვავს. ქერელი ბექა მიჭზარვია, ბუჩ-
ქებში ამომჯდარა და იმ თერგდალეულსა ზურის მარცვლებს ესვრის
და თან იძახის: ჭი! მტკერი გი ავადინე აქაურობასდა.

ტახტზედ წამოწოლილია რედაქტორი, თავის მანიფესტს უუერებს
და ნებივრობს. თავს ადგა თავისი რაინდი საომარის ტანსამოსით.
ერთ ხელში უჭირავს «მოამბე», მეორე ხელით დუდგულის თოფ-
ზედ დაუუდებულა, კალთები აუკეცნია – ერთის სიტყვით მამ გადახ-
დილობა ეტყობა. როცა «მოამბეს» შესვდავს გბილებს აკრატუნებს
და ემუქრება, როცა რედაქტორის მანიფესტს მაშინ სიამოვნებით
ღიმილობს.)

რ ე დ ა ქ ტ ო რ ი (მოიხედავს ბაქიასაკენ ჭმთქმნარებით
ეტყვის).

რას იტყვი ახალსა, ჩემო უკანასკნელო ნუგეშო!

ბ ა ქ ი ა .

თქვენს სიტყვებს და იმ წყეული «მოამბის» დამიწებასა.

რ ე დ ა ქ ტ ო რ ი .

ეგ სალამი ხომ ჩვენში ჩვეულებაა, შენ ახალი თქვი რამ.

თქვენის, ყოვლად სხანატრელის ძველის ჩვეულების მტკიცედ ჭ
შეურყევლად დაცვის გუღმხურვალედ მსურველი ივ. კერესელიძე (7).

(7) ვერა ხედავთ, სწორედ მეფური ხელის მოწერა არ არის? ეუბნება რომ
თქვენი ჩვეულების შეურყევლად დაცვის სურვილი მაქვსო. მეტი ბედნიერება ლა
უნდა კახელებს, რომ იმათ ჩვეულების დაცვის სურვილი აქვსა ივ. კერესელიძე-
სა, ეგ რომ არ იყოს შენი მტერი! ... ესლა ვილას შეუძლიან კახელების ჩვე-
ულება დაარღვიოს, რადგანაც ივ. კერესელიძეს იმათ ჩვეულების დაცვის სურვი-
ლია ქვს.

ბ ა ქ ი ა (გასწორდება ზ ღონჯს შემოიყრის).

«საქართველოს მოამბე»-ზედ იერიში მივიტანე მარტში და ივნისში რუსულ ჟურნალს «ისკრას» რომ ყუმბარები მოვზარე ჰატარა ზოგიერთგან გადავაკეთე და მივასარე მოამბეს.

რ ე დ ა ქ ტ რ ი (ლიმილით).

მერე ?

ბ ა ქ ი ა .

მოამბის მტკვლები ჯერ მაინც და მაინც ხმას არ იღებენ.

რ ე დ ა ქ .

მე ძალიან მეფიქრება, ჩემო ბაქიავ ! რა ვიცი ? ის წვეული თერგ-დალეულები შენ არ იცი რა ხალხია ! თუ ერთი ხელი შემოგვიბრუნეს, კუდით ქვას გვასრონინებენ.

ბ ა ქ ი ა (თავ მოწონებით).

ისე ბძანებთ, თითქო არ მიტნობდოდ რა ვატი ვარ: ჩემისთანა ვატს — მოდი ისე გააბრეყე მოამბის მტკვლები, რომ თავი გაუყადრონ და ხმა გაჭსტენ ! თქვენგან არ მიკვირს !

რ ე დ ა ქ .

მაშ, ჩემო ერთგულო ბოძო , დაჩუმდი. თუ ეგეტ იცი, რას წაჭსწვდები ხოლმე იმათ. ხომ ხედამ ზედაც არ გიყურებენ.

ბ ა ქ ი ა .

კიდეტ ებ გახლავს კარგი და ! რად დაკრუმდე ? ისინი ჩემთან ბრძოლას თავილობენ და ხმას არ იღებენ ზ ჩვენ საყვარელ ჟურნალის მკითხველებს კი ჭკონიათ, რომ მე ისინი შევასინე, ხმა გააკამენდინე ზ ჩვენ მკითხველების თვალში გამარჯვებული ვერხებით ამ რიგად. ცუდია, თუ ?

რ ე ღ ა ქ ტ ო რ ი (დაღონებით).

გარკია, მაგრამ მე ერთისა მეშინიან: ვაი თუ თერგ დაღუღუ-
ბს გაუწერეთ ღმერთი, ერთი თავსედ ხელი აიღონ ბ შენთან ღა-
ჰარკი არ ითავიღონ, მეც ხომ შენთან მეც თან გამიტანენ.

ბ ა ქ ი ა .

რგორ, ბატონო!

რ ე ღ ა ქ .

აი ისა, რომ რაც მე ბ შენ ძმარ, ცოდვები ჩავკვიდენია, მოგ-
ვიკრეფენ და სულ შესამად ამოგვადენენ! შენ არ იცი რა დაუნდო-
ბელი ხალხია ის თერგელები!..

ბ ა ქ ი ა .

რა ცოდვები? მე არ მახსოვს.

რ ე ღ ა ქ .

ახა ჩვენი ცოდვები შენ რად გეხსოვება! თუნდ განსვადეს, შენ
ისეთი ერთგული ხარ, რომ ძალად დაივიწყებ. აი რგორც ის დაი-
ვიწყე, რომ მინამ მოამბე გამოვიდოდა, სულ ელანძღამდით მო-
ამბესა და შენ კი წაუკედრე მოამბეს: ახა რადის ელანძღამდით
აკი თავის მკითხველებს ვახარეთ ერთხელ, რომ მოამბე გამო-
დისო. ის კი არა თუ ეკ ერთხელ ცბიერობით ვახარეთ და წინა თვე-
ებში კი მრავალ ჯერს გულწრფელობით ელანძღეთ. აი თუნდა ვაშინვე
ჩვენი ნომრები ახრილიდამ რგორმხამდინ, თუ ნომრამდინ 1862
წლისა. ეს, რასაკვირველია, რგორც შეჭურის შეს ერთგულობას
დაივიწყე. ეგრეთი უნდა კაცი, ჩემო ბაქიავ! მე არ უნდა გამ-
სტე. მაგრამ ის წყეული თერგ დაღუღულები შესავით ერთგულნი
ხომ არ არიან, რომ ჩვენი ცუდი დაივიწყონ. სულ ერთი ერთმა-
ნეთხედ ზედ შეგვიკეტენ!

ბ ა ქ ი ა . (ქებით გაამაყებული).

ახა რა ცოდვები, მიბძანეთ.

რ ე დ ა ქ .

განა ერთი და ორი, ათასი, ჩვენ საუბედუროდ. აი თუნდა 1859 აგტომბრის თუ ნოემბრის უუნაღში—ეს ოსური მინდობა კრიტიკის მნიშვნელობა ისე ამესხნა, რომ ქვა გამესეთქა — მასინ ხომ პოეტი ვიყავ?—, მაგრამ აი რა წამოვრეშე: «კრიტიკა ანის პატივი ღიტირატურულ ხნულისათვის, მეთქი.

ბ ა ქ ი ა .

კვ პლატონის მჭკვრ-მეტყველობაა სწორედ, მანდ ცუდი რა ანის.

რ ე დ ა ქ .

შენ კვრე გგონია, ჩემო ერთგულე ბაქია, იმიტომ რომ ვიყვარვარ, თორემ აქ კარგი არა ანის რა. პატივი, ჩემო ძმარ, ამ შემთხვევაში ნებსა ჭკვიან მდაბიურად. აბა კრიტიკა ნებსა? «ხნული» რომ არ წამომცდენოდ, მასინ იქნება ვერ მიხვედრილიყვნენ, რომ მე კრიტიკა და ნებსა ერთი და იგივე მგონია. მართალია, შენ ჩემის მეგობრობის გამო, შენის კრიტიკებით გულმოდგინეთ მესმარები, რომ საქმითაც კრიტიკა ნებსად ვახვენოთ, მაგრამ იქნება ჩვენი მოყვარული ხალხი ვი მოტყუვდეს ამით, თორემ ის შეჩვენებული თერგდალეულები არ მოტყუვდებიან.

ბ ა ქ ი ა .

მავისთანაები იმით ვი ცოტა აქვთ! . .

რ ე დ ა ქ .

აბა ?

ბ ა ქ ი ა .

მიპონო?!

რ ე დ ა ქ .

კვ აღარ მოგონო იმ წყეულებს თორემ ჩვენვე ჩავგვეთვლება ცოდვად.

ბ ა ქ ი ა .

რეგონ ?

რ ე ღ ა ქ .

აი ისე, რომ თუ ეგ მიმინოს შემთხვევა ფრანციტულმა ყურ-
ნაღმა «Memorial d' Amien» ღიწს საცნობლად დაინახა და რუსულ-
მა გაზეთმა (*) გაღიბეჭდა, ჭსჩანს მაგაში არის რამე. თუ შენი გო-
ნება ვერ მიჭსწვდა, იტყვიან ჩვენი მეტრები—ჩვენი რა ბრალაო.

ბ ა ქ ი ა .

მე იცით, რას ვეტყვი მაგასედ? თქვენ უნდა იცოდეთ მე-
ტი, რომ მე ავტორიტეტები არ მიუგარს. რა ვუყოთ, რომ რა-
ღაც მოწიულმა და რუსულმა გაზეთმა ღიწს საცნობლად დაინახა!
მე ჩემი...

რ ე ღ ა ქ .

დაიცა თუ ღმერთი გწამს «ავტორიტეტები» რომელი გუნბულის
ხალხია .

ბ ა ქ ი ა .

არ ვიცი თქვენმა მზემ! რა ვიცი ესლანდელ რუსულ წიგნებ-
ში კი სულ მაგრე ამბობენ : «ავტორიტეტები აღარ უნდა იუვენ-
ნო.» მეც იქიღამ ვიცი რომ ამისთანა შემთხვევაში ხმარობენ
ხოლმე და მეცა კხმარობ იმათის ბაძით. ეგ ხალხი უთუოდ ა-
მერიკაში უნდა ჭსცხოკრებდეს, დიდი ღვარძლიანი ხალხი უნ-
და იყოს რომ უკელანი ამბობენ, აღარ უნდა იუვენო; უკელას იმა-
თი ამოწყვეტა უნდა.

რ ე ღ ა ქ .

ეგრე უნდა იყოს. მაგრამ მე კიდევ იმ მიმინოსთან ვარ. იმ
მიმინოს,—შენ რომ დაჭსტინი—როგორცა ჩანს იმ გამოცხადე-
ბიღამ, რამოდღაც ცამეტო წელიწადი უცხოკრია. არა, თუ ღმერთი გწამს
საკვირველი არ არი! ესლა მაგდონს კაციც ძლივს ცხოკრებს და!
არა თქვი საკვირველი არ არი! თქვი, აქ ხომ არავინ არ არის უცხო.

(*) Очерки.

ბ ა ქ ი ა .

(აქედ იქით იყურება, ხომ არაგინ არისო ჭ რომ დაინახა ის იმერელი ბიჭი, რომელიც დატინგით იმის გონის ცხენს ატარებდა? მივიდა ჭ რედაქტორს ჩაქსჩურჩულა ყურში.)

სსკვირველია, მუ და ხეშმა ღმერთმა!

რ ე ღ ა ქ . (შითამ არ ესმის).

თუ საკვირველია, ვაშ წაღად დაჭსტინი მოამბესა, რომ ეგ იშვიათი ამბავი თაგის მკითხველებს შეატყობინა? მართალია, რომ არ შეატყობინებინა მკითხველები ბუკის არ დაჭკარგავდნენ, მაგრამ რაკი შეატყობინა — აქ სასატილო არა არის რა: იშვიათი ამბავი უკუდასთვის საცნობელია.

ბ ა ქ ი ა .

ეგ მართალია, მაგრამ აბა «მოამბეს» რაკონ მოუწონო რამე, — ეგ ხომ თქვენი რაკონობა იქნება. თქვენ არ მიბძანეთ, რომ ცხვირის დატეპინებასუდ, რომ «მოამბემ» ღვთის წყალობაც გითხრას რაკი აადინო! მუ თქვენიც მიკვირს რომ იმათ ამართლებ. აბა გინ თქვენ და გინ იმათი გამართლება!

რ ე ღ ა ქ . (თავმოწონებით).

რა ღმერთი გაგიწერა, რით წვერ მიტანი: რასაც შინ შენთან ვიტყვი, იმას განა გარეთ სხვასთანაც ვიტყვი? ისინი, მართალია, ბუკში მართლნი არიან, მაგრამ აბა ან ერთხელ მითქვამს საქვეუნად იმათი სიმართლე? აბა განა ღმერთი ისე გამიწერება, რომ ჩვენის ყურნაღის მკითხველებს იმათი სიმართლე გაგაკვებინო, — ეგ ხომ ჩვენი თაგის დალატი იქნება. აი ღმერთმა ნუ აჩვენოთ თურგდალეულებს ის დღე!

ბ ა ქ ი ა . (აღტაცებით).

რაჭ, თქვენი ჭირიშე, თქვენი! გიდეც იმიტომ თითქმის ყოველს წელნიადს ყურნაღის ახალს გამოცემასუდ ქვეყანას ეუბნებოდით, რომ ახლად ჩვენ თავ მოწონებით გაღვიარებთ, რომ ღირსებად უნდა

ჩაკვეთვალს: ამდენს დაბრკოლებათან სასო წარუკვეთელობა, დადგრომილობა, სიმტკიცე, მხნეობა, რომელთაც გამოგვიყვანეს თითქმის მძლეველად და მიგვასწავინეს ჩვენდა წინადადებულს საგანმდღი (*).» მართალიც არის: ასეთი მტკიცე და დადგრომილი ყოფილხართ, რომ ერთი იოტის რდენა თქვენგან თერგ დალუღების ქება არ წავცდენიათ. დიდება თქვენს სიმტკიცეს, დადგრომილობას და თქვენს წინადადებულს საგანსა»

რ ე დ ა ქ . (თავ მოწონებით).

მაშ რა გგონია! ვაჲ, რომ რაღაც ჩვენი ყურნალი მარტო იყო — ან, რა ნეტარი დრო იყო! — მაშინ, რომ მე პირში ლაგამი ამომედო ეს-ლას მე რა მიჭირდა. მაგრამ რა ვიცოდი, რომ ღმერთი ჩემზედ ისე ხელს აიღებდა, რომ «მომამბესაც» გაახენდა ჩემდა საუბედუროდ. რომ მცოდნოდა, რაც არ ვიცოდი იმაზედ მე წერას არ დავიწყობდი. 1857 მაისის ყურნალში ის რაღაც ეშმაკად გუდიანი ვარსკვლავზედ დავიწყე წერა, ახა ვინ მე და ვინ ვარსკვლავთ-მრიცხველობა! მაგრამ არა, ბატონო, თავის გამოჩენა მინდოდა. მე შეგონა, რომ გუდიანი ვარსკვლავი ქვეყნის დასასრულს მოასწავებს შეთქი. თუმცა ასტრონომი არავო, ბაზინე წინააღმდეგს ამტკიცებდნენ, მაგრამ მე ვი მაინც წამოვრეშე «ეს (მითამ იმითი) ხუმრობანი არა თუ არა გვიმტკიცებენ» (**). შეთქი. ახლას მე რომ მჯეროდა, რომ გუდიანი ვარსკვლავი ქვეყნას ჩაჭყლავს მიგვიჩნდა რომ კვრე გულგრილათა ვართ და ვამბობდი იმ რხურ სტატიაში: «ათასი წლისწინად ამ გვარს საგანს გონაა ჩვენი წინაპარნი ესრედ გულგრილად არ უყურებდნენ სოფლის დასასრულის მოახლოებასა, როგორც ჩვენ, რომელნიცა უყრადლებას არცვი მივაქცევთ და უოველნი ჩვენ საქმეს ვასრულებთ უზრუნველად. მართლად, რომ არაჩაი მიზეზი არა აქვს ჯერედ სოფლის დასრულებას (ხედავ, ჩემო ბაქიავ, რა ლოდიკას!). ვნახოთ რა იქნება 13 ივნისს! (***)» 13 ივნისი

(*) 1858, იანვრის თვის წიგნი

(**) 1857, მაისის თვის, წიგნი გვერდი 51.

(***) იხილეთ 1857 მაისის თვის წიგნი, 51 გვერდი.

გავიდა, მაგრამ ქვეყანა ისევ ქვეყანად დარჩა. კარგია, რომ მაშინ-
ვე ჩემი ვარსკვლავით მრიტხველობა მასხარად არ აიგდეს და ქვე-
ნის სასატილოდ არ გამხადეს! ახა ვინ მე და ვინ არავის, ბაბინეს
აზრსედ თქმა, რომ «ეს ხუმრობა არას ფერს არას გვიმტკიცებს
მეთქი! იმ ოხერს წელიწადს და იმ უბედურს თვეს განა მარტო
ვარსკვლავით მრიტხველობაში შევცდი, კიდევ ცოტა რამეშია. მა-
შინ გამოვაცხადე რომ ვეფხვის ტყაოსანს ვბეჭდავ მეთქი, «დაწვე-
ბაში ჩაუბრუნეთ სურათი მთხურველისა შოთა რუსთაველისა» მე-
თქი. რადგანაც «წიგნი—ეწერასამ გამოცხადებაში—უნდა დაიბეჭდოს
რიტხვისა მეტრამა წიგნის მსუიდეკლის მსურველთა ამისათვის კით-
ხვით, რათა გამოუცხადებდნენ უფალნი მსურველნი რედაქციასა ჭვირ-
ველადვე (ე. ი. წინადავე) წარმოადგენდნენ შესახვედრს ფასსა (*).

ბ ა ქ ი ა .

მანდ რა განლავს ცუდი?

რ ე დ ა ქ .

ისა, ჩემო საუკარელო ბაქიაკ, რომ მას აქედ ექვსი წელიწადი
გავიდა და არც ვეფხვის ტყაოსანი დაბეჭდავ და არც რუსთაველის
სახე. ეგონებთ, რომ ფულები რადგანაც წინადავე მოითხოვან, იქ-
ნება (?) მიიღო კიდევც და დაზიარებული კი არ აასრულან.

ბ ა ქ ი ა .

თუნდ რომ ფულიც მიგელოთ,—მე ცუდს არას ვხედავ. აი
თქვენზე სიტყვებით გაგამართლებთ თქვენ: «იცით, რომ ყოველს
საგანს (თუ სულიერს) ღონის ძიება უნდა (**)

», თქვენ ამ სიტყვების
წინააღმდეგ არ მოქცეულხართ: კაცსაც ცხოვრების ღონის ძიება უნდა.

რ ე დ ა ქ .

კარგი ახლა რაც იყო, იყო: ყოფილს არა ეშველებარს. (ჩა-
ფიქრდება, და ღრმა ფიქრებიდამ, რომ გამოვა იტყვის) ჩემ სი-

(*) იხილეთ 1857 მაისის თვის წიგნი 52 გვერდი.

(**) იხილეთ ოკტომბრის წიგნი 1859, გვერდი 184.

ცოცხლეში ბევრი შეცდომები ჩამიდგინა. 1861 წ. მგონი ივნისის
 ნომერში მკითხველებს უმტკიცებდი, რომ ამერიკა მეთქვსმეტე სა-
 უკუნეში გამოახინეს მეთქი, თურმე ნუ იტყვიოთ—ეგ წყეული ამ-
 ბავი მესუთმეტე საუკუნეში ყოფილა. შე რავიცოდი! მთელი ერ-
 თის საუკუნით ვიტყუე. სულ მჭევრ მეტყუელობას, რომ
 ვხელობდი აბა იმის ბრალის ესა აი! იმისი არ იყოს, რომ იმავე
 ნომერში ვამტკიცებდი, რომ ქართველები ზირუტუეები ვართ მეთ-
 ქი. აი ის რხერი სიტყვები: «ჯერ ჩვენი სიტყვიერება არ დაფუძ-
 ნებულა» მეთქი. მე რე რეგორდაც იარმუკასედ ძველ წიგნებს ვე-
 ძებდი, რომ—რეგორდაც «შვილი უმანკობისა» ისე ვთარგმნო ზ ჩემ
 სახელად გამოვქსტე; ძველი წიგნებიდან ამოღებულს უფრო ძნე-
 ლად შეიტყობენ მეთქი. ახლა რომ ვეძებდი, ერთი რიტორიკა ძვე-
 ლი რალადა შემხვდა; გადავშალე და წავიკითხე, რომ «სიტყვიერება» ჯერ
 სიტყვის ნიჭსა ჰქვიან, მე რე მთელ იმ სიტყვებს, რამელიც ენაში იხმა-
 რებიან. გამოდის, რომ ჩვენი სიტყვიერება არ დაფუძნებულაო რომ
 სთქვას, მითამ გითქვამს სიტყვები არ დაფუძნებია, სიტყვის ნიჭი არა
 გვაქვსო ესე იგი ზირუტუეები ვართო. ჩემო დედა ბოძო ბაქიაკ! გეს-
 მის რა წამომიჩოშამს!

ბ ა ქ ი ა . (ნუგეშა ჰსცემს).

არ ცოდნა, არ ცოდვასო, ნათქვამია. მაგასედ რათა ჰსწუნართ.
 თუნდ ეგ არ იყოს, ნეტავი თქვენ, ბატონო რედაქტორო, რომ
 მაგისთანაებს აჭყოლიხართ. ჩვენი მკითხველები ხომ იცით ისე-
 თი გულკეთილები არიან, რომ მაგისთანაებს არ გამოუდგებიან
 მაგისთანებს რომ გამოუდგენ ხომ მე და თქვენ გასაკალი აღარ
 გვექნება, ჩვენი თუარ ხმალი უნდა დაგაწყოთ და შინ მშვიდობით წა-
 ვიდეთ. ჯერ ლუთის მადლით ისინი იქამდინ არ მიხწეულან, რომ
 ეგენები ჩაიდინონ,—და თუ მე თქვენ მეუღლებით ცოცხალი და მე ვი-
 დე თქვენა—იმედია, რომ ვერც მიახწევენ ეგრე მალე იქამდინა.

რ ე დ ა ქ .

რასაკვირველია,—ეგ ჰეშმარტი ჰსთქვი, მაგრამ მე მაინც გირ-

ჩვე თხზილად იყო. შენ უფრო ბუნდათა ჰსწერე, საცა გონება ან მიგიწოდეს ბევრი წერტილები დასვი—იტყვიან ლიბერალით, თორემ გაგპენტამენ, დემოკრატი-რუსული გაგპენტამენ.

ბ ა ქ ი ა (თავმოწონებით).

შე ჯერ უჩინათა ვარ.

რ ე დ ა ქ .

რადღა უჩინათა ხარ, რომ მარტის კრიტიკაში ნ. ბარათაშვილის ლექსსა მშიერი მივარდი, გუგონსა ღობილ შეჭამანდი დაგხედებოდა ბ იმის მაგიერ რომ მშვენიერი ლექსი დაგხვდა—ახა მშიერს რა გელექსებოდა—გაკავასდი ბ დაწვეუ ვიწილი, რომ მადა გამიღვიძარ ბ გუჭი კი ვერ გამიძღარ. პოეზიას ღობილ შეჭამანდის ქოთანი ხომ არ არის, რომ ღობილ გასვლიზარ! მითამ შენი ლექსი, ჩემო ბაქაივ, ბარათაშვილი რომ გადმოგიღია იმაზედ უკეთესია! შენ ცოტა ენა შეიკავე, თორემ შე ხეიარს არ დამაყრი.

ბ ა ქ ი ა .

ბატონო რედაქტორო! იქნება მიწერებით!... ახლა დავიბედე ისე უთავბოლოდ ამისთვის რად უნდა გამიწერეთ? თუნდ ეგ არ იყოს ხომ შე და თქვენ შეგვიფიცნია, რომ მინამ პირში სული გვიდგას მოამბე უნდა ვლანძღოთ! კლანჭი რომ გეჩაფერს გამოკვარ ეგ მოუგონე, რომ ღობილ შეჭამანდი არ არის შეთქი ნ. ბარათაშვილის ლექსშია. ჩვენი ყურნალის მკითხველებს კი ჰსჯერათ რომ ლექსი კაცს გუჭს უნდა უძღობდესო.—და თქვენ მეტი რა გინდათ. თუნდ მოამბე კი ვლანძღოთ და იმათთვის სულ ერთია ვინდა ტყუილი თქვი, ვინდა მართალი. თუნდ ეს შეჭამე, რომ მოამბე საძაგელი რამ არის, რადგანაც თივის, პესეს, პურსა და ღვინოს არ გვიგზავნის, თქო. მოდავე ვინ არის? ვინადაღე ჩვენს მკითხველებს! დემოკრატი იმას მოიკითხამენ თივისა და პესის გაგზავნა ყურნალისა რა საქმეაო. იმათ რასაც ჩვენ ვეუბნებით, იმას იჯერებენ. პირმოთხეობაში კი ნუ ჩამომაწმევთ და თქვენ დიდი ღვაწლი დასდეთ საქართველოსა, დიდი პატრიოტიზმსა გამოიჩინეთ. შეიდი წელიწადი სულ იმ მეტადინეობაში დააღამეთ, რომ მკითხველი

აზრს, აზრინობას, ჭკვას გადაახვივით, თორემ თქვენი მტერი ჩვენს საქმე იქნებოდა! . . . დაკვირვებულად. ვინ არ იცის აზრინობა, აზრის ჩხრეკა, სჯა რა მანებელია ქვეყნისათვის და ნამეტნავად ჩვენის ყურნალისთვის. აბა თქვენვე იფიქრეთ ჩვენმა მკითხველმა მე და თქვენ რომ აზრები გაგვიჩხრიკოს და აზრების სჯაში შევიდეს რა ხეიარს დაგვაყრის! ტყვილად კი არა ჭსწერდით ხელმე, რომ ჩვენი ყურნალი ჯერ უსუსური ბაშვიარ, აზრს ნუ მოსთხოვით. თმ! დიდი შორმხედველობა გქონიათ! აბა რა იცოდით, რომ მე მოედანზედ გამოვალ უაზროდ? ეგ თქვენმა გენიამ გიწინასწარმეტყველად და მკითხველებსაც ისე ჭკონია, რომ ჩვენი ყურნალი მართლად და ბაშვიარ, ის კი არა თუ მე და თქვენ თმაში ჭკლარა გამოგვრევიარ. მაგრამ ჩვენ რა? იმათ კი ისე ჭკონიათ და! აზრს ისინი ჩვენ არ მოგვთხოვენ, და დაგვრჩა მე და თქვენ ბურთი და მოედანი. ეხლად, ბატონო რედაქტორო, ჩვენ მეტადინეობა უნდა ვიხმაროთ, რომ მაგ თვალთმაქციობილამ მკითხველი არ გამოგაუვანოთ, თორემ ჩვენი საქმე წახდა. უნდა ვეტადნოთ, რომ ანათური ჩავაგონოთ, სიტყვისამებრ თქვენისა «ეს ისეთი საუკუნეა, რომელცა არა მოითხოვს რაიმე ჩავგონებასა (*),» რომ დღე დამედ ვაჩვენოთ ჭ დამე დღედ. დმერთი რჯული და თქვენ მზესა ვფიცავ, რომ ყველა ფერს დაგვიჯერებენ. თქვენის შვილის წლის დავწლი უნაყოფოდ არ დაიკარგა მკითხველთათვის, იმათ ეხლად ისე ჭკონიათ, რომ რაც სხვისთვის დღეა, ის ჩვენთვის დამეა, თეთრი-შავია, შავი-თეთრი. აი ეგრე «მიანწიეთ, ძლევა მოსილო, თქვენდა წინადადებულს საგნამდი, რეგორცა თქვით

(*) 1858 ნოემბრის ნომერი გვერდი 2, ქვევილამ მეოთხე სტროქონი. ესე ვრცლად და გარკვევით იმიტომ ვაჩვენებთ, რომ მართლა ნახოთ, რომ რედაქტორის «წინადადებული საგანი» ის არის რომ არავის არა ჩავგონოს რა. როგორ მოგწონთ? მაშ, მკითხველებო, რა უნდა ქმნათ? მაშ თქვენ ჩავგონეთ მაინცა. მაგრამ რად უნდა, აი 1859 ოკტომბრის ნომერში ამბობს რედაქტორი, რომ «მკითხველნო! ყოველი იმედი წარმატებისა და ამ სახით გამოცემისა თქვენზედ არის დამოკიდებულიო.» მაშ რა გინდათ, მკითხველნო, ყურნალის წარმატების იმედს თქვენ განვევთ ვისერზედ. თითონვე გეუბნებათ ჩემი რძელი ნუ გექნებათო. როგორია ძ . . .

1858 იანვრის თვის ნომერში. მეც — თქვენი უმეცრესი მონა — შავ გზასვედ ვადგივარ. აი მარტის კრიტიკაში ის მართლაც მშვენიერი ნ. ბარათაშვილის ლექსი მე ცუდად დავანახვე მკითხველსა, გამოგილანძლეთ — ღობილ არ მოგვიხარშა მეოქი. გამოგილანძლეთ ილ. ჭავჭავაძე — კაცის შებრალებასვედ რათა ჰსწერს მეოქი. თუ უნდა ჩვენ შეგვიბრალოს, კაცს რა შებრალება უნდა? მეორედაც გამოგილანძლეთ ილ. ჭავჭავაძე ის წაღაცა რომ თქვა კაცი არავინ არისო, რომ თქვენი ვანდოგო, გრძნობა განუზიარო — ამასვედ კარგად მივარტყი. მას? რად ამყობს! მე კაცი არა ვარ, თქვენ ძლევა მოსილ რედაქტორო, კაცი არ ბძანდებით, მა რა ეშმაკი ხართ. მითამ და იმის მეტი პატრიოტი არავინ არის! თქვენ განა პატრიოტი არა ხართ? მას რა იყო, რომ თქვენ უუზნაღში იმდენჯერ ეფიცებოდით მკითხველებს, რომ პატრიოტი ვარო! აი მტრობა ეს არის ჭ! რომ ჩვენს სიკეთეს ვერა ხედევენ! გამოგილანძლეთ თქვენი მტერი თ. გ. ერისთავი, რა ვიცი რაები არ დაურეშე მითამ მესმის რამე და ვლახარაკობ. იმასაც მიუწვდი. ესლას მკითხვით რათაო? იმიტომ რომ ჩვენი ცისკრის მკითხველები იტყვიან: «Ай Моська знает она слыла, что лает на слова» (*). ისეთი დაუტრიალდი, ისეთი დაუტრიალდი, რომ ციბრუტი, ან ბზრიალა გეგონებოდით. აი ოფული წურწურით ჩამომდის. მომიტყვეთ რჩი კაცი გი ვაქე: გ. თულა შვილი და გ. ჩიქოვანი.

რ ე ღ ა ქ. (რისხვით).

რად აქე? ვინ გეხვეწებოდა. ჯადო გიყო მოამბემ, თუ რა ღმერთი გაგიწერა? შენ არ იცი, რომ რუსთაველიც, რომ საფლავიდან ადგეს და მოამბეს დაეხმაროს ისიც უხდა ღანძლო.

ბ ა ქ ი ა . (შემკრთალი).

მანპატივეთ. დღეის იქით თუ თქვენი ბრძანებისამებრ არ მოგიტყე, უზიარებლად მომიკალით. ესლას გი ნება მიბოძეთ თავი გა-

(*) დახე, ჰსჩანს გოშია დონიფრი არისო, რომ სპილოსაცა ჰყეფავსო.

ვიმარტლღ. ისინი რომ ვაქე, ყური მოეჭკარ, რომ თერგ დალეუ-
 ლები არა ყოფილან, თორემ რად ვაქებდი. ისინი ჩვენი საყ-
 ვარელი მტკვარ დალეულები არიან, ის მტკვარი დაუღუკიასი, რომ-
 შელიც თქვენ ისე მშვენიერად აღწერეთ რომცა ჯერ კიდევ პოეტო-
 ბასედ ხელი არ აგეღოთ. ახა ღობილ შეჭამანდი ის განსლდათ აი,
 ნივრით შენელებული! . . . ღოღო შეჭამანდის სუნი ასდიღდა! ლექ-
 სებშიაც კი გეტუობათ, რომ პატრიოტი ხართ: ღოღო შეჭამან-
 ხომ წმინდა ქართულია—იმის სუნიც კი თან აიყოღეთ. უჭ! სედ
 ვიყავ, მაშინ, რომ არ დავიძახე: გუჭი გამიძღო შეთქი! . . .

რ ე დ ა ქ . (თავმოწონებით ჭ ამაყად).

კარგი, ჩემ ქებას თავი დაანებე, თორემ გგონებათ შეფერე-
 ბილ. შენ ის ვითხარ, სხვა ფრიგ ჩვენ მკითხველებს რომღარ აუ-
 ბი თვალი.

ბ ა ქ ი ა .

აი ღვთის წყალობა თქვენს გქონდეთ! მოყუევი, პატრონო, ეს
 «ხუდოყნიკი» შეთქი, ეს «ფილდოსოფია», ეს «პოეზია» სულ ასეთი
 სიტყვები ვიხმარე, რომ არც მე გამეგება, ჩვენ მკითხველს კი, რა-
 საკვირველია, გგონება, რომ მე ბრძენი ვარ. გადაურე გადმოურე,
 ვუვიროდი რომ ამ «პოეზიაში» ფილდოსოფია არ არის შეთქი,
 ფილდოსოფია პოეზიას მიუახლოვ, პოეზია ფილდოსოფიას შეუკეთე,
 ასეთი მტკერი ავადინე — თქვენ არ მაშიგვდებით — რომ მეც თითონ
 თვალები აშება, მკითხველს ხომ უარესი მოუვიდღდა.

რ ე დ ა ქ .

ეგ ვერ მოგსულა კარგად შენ არ იცი რომ ფილდოსოფია ფი-
 ლდოსოფიას და პოეზია პოეზიას!

ბ ა ქ ი ა (შეშინებული).

როგორ, თქვენი ჭირიშე.

რ ე დ ა ქ .

მაშ გრ, ხარათაშვილის სტატია არ წავიკითხავს? იმ გრ. ბარა-

თაშვილისა, რომელმაც დაარღვია თილოსოფიაც და ზოეზიაც და
 რჩივეს თავის სამძღვარი დაუდო.

ბ ა ქ ი ა . (ღმინაშავეს ვით).

აჩა, ბატონო! მაშატიკეთ.

რ ე დ ა ქ !

იქა ჭსწეჩია, რომ «კაცი ბოროტია» — რომ ჭსთქვან — «თილოს-
 სოფიას იქნებან» და «კაცი ბოროტია რომორც გველი» — ესე რომ
 ჭსთქვან — «ზოეზიას იქნებან (*)» ამის შემდეგ რომორც გაბედე,
 რომ ეს რჩი სხვა და სხვა ნაირი საგანი ჭრინტელსავით ერთი
 ერთმანეთში აურჩივე? ჭა! რომორც გაბედე!

ბ ა ქ ი ა .

იმასთვის გაბედე, თქვენი ჭირივე, რომ მკითხველისათვის
 თვალები უნდა აშეხა.

რ ე დ ა ქ . (თითო ეხლა გამოფინიზლდა).

ჩემო ბაქიაგ! ჩემო ნუგეშო დედა-ბოძო! ბეჩავ! შენა ხარ?...
 აი დასწეველას დმერთმა, მე მეგონა, რომ მოამბეს ვებასებო
 შეთქი. ხომ არ გამოგლანძღე? რა ვიცი მოამბე მეგონე და იქნე-
 ბა წამცდა რამე.

ბ ა ქ ი ა . (გახარებული).

აჩა თუჩი წაგცდენიათ, რომ წაგცდენოდათ აქ არ გახლავარ
 გავიკებდი.

რ ე დ ა ქ .

მანც და მანც ბოდიშის მოსახდელად მე შენ ერთი ლექსი
 უნდა გიძღვნა, ჩემო ერთგულო! აი მიუურე ზეგარდამო შთავონება
 მამდის (მართლა, თვალებს აბრიალებს, თმას იწეწს, სალოკავს თითს
 ბაქიასაკენ იშეკრს, მეორე ხელით კი მუშტს საქართველოს მო-
 აშხის რედაქციას უღერებს).

(*) 1861 წ. ცისკარი, ნომერი არ მახსოვს, მგონი მაისისა იყო.

ბ ა ქ ი ა .

ბძანეთ შენი ჭირიძე ! ერთი სიბერის დროს თქვენის ლექსით კიდევ დაუტკბეთ ყური თქვენი ყურნალის მკითხველებსა. «მოამბემ» ჩაბ უნდა იურთყინოს, მაინც კიდევ «ახალსა ნამუდრავალსა ბერის ჭსჯობის ჩანხალი ».

რ ე ღ ა ქ .

(ლაიწეობს.ბაქიას ჯერ კი შეეშინდებ,ა მე-რე კი სასოებით დაუწყებს ყურებას თავის რედაქტორის ღალაღებას ზ თანაც ტუჩს ილოკს ზ ნერწყვი მოსდის, რადგანაც რედაქტორის ყოველი სიტყვა ღობიოში ამოვლებული ლუკმა ჰგონია.)

აბა ყური დამიგდე.

«ვაი ცისკრის დრონი ნაქებნი მტკბარად
წარვილტუნენ, განჭქრენ სიზმებრივ ჩქარად,

მე იგივე ვარ მარად და მარად.

«ცისკრისა» გარდა «მოამბეტ» გაჩნდა
არ გიგვირთ მხედავთ კვლავცა სულ მდგარად !

მე იგივე ვარ მარად და მარად.

გლახ ბედისგან ეგრედ დასჯილი

მე ჩემს ბაქიას ვუწოდე ფარად

მე კი იგივე ვარ მარად და მარად.

იგიცა იბრძვის, თუმცა ბევრს ცრუობს

მაგრამ მეც ერთ დროს ვიყავ ამ გვარად

ესლაც იგივე ვარ მარად და მარად.

მას ვრქვა: ჩვენს მკითხველს აუბი თვალი

თორემ «მოამბე» ჩვენ გვჯობს აშკარად

მე იგივე ვარ მარად და მარად.

თუმცა მას ჩემებრ თავში უბზუის

მაგრამ კი იბრძვის ბძანების გვარად

მე იგივე ვარ მარად და მარად.

ჟერ მარტო ვიყავი რაებს ვხადოდი
 აწ ბაქიატ მყავსტი ავი მასხარად

მეტ იგივე ვარ მარად და მარად.

ზოგი აწ ნახე, ჩემო მკითხველო!

თვალთ მაქტიობას მოკვებოთ რა გვარად.

მე იგივე ვარ მარად და მარად.

მე ხალხს ვარწმუნებ ყოველ წელს რომა

ახალ გზას ვადგები მყარად

მეკი იგივე ვარ მარად და მარად.

მეტა მიჯერებს ჩემი მკითხველი

ვიბრალვებ მკითხველს შერების შემცლარად

მე იგივე ვარ მარად და მარად.

ახა ვინ მე და ვინ ახალი გზა

შენგან არ მიკვირს: გჯერა ნეტა რად?

მე ხომ იგივე ვარ მარად და მარად.

ერთ ვერ გაიგეთ: არ ვსდევ ყაბითა ტვლას!..

მე ისევე ის ვარ მარად და მარად!»

რეგოროსია?

ბ ა ქ ი ა.

დაახ ჩინებულა. მაგრამ მე გი მასხარად რომ არ გეხსენიები—
 ნეთ უფრო თქვენი სახელის დიქსი იქნებოდა.

რ ე დ ა ქ.

ახლა, შე დალოცვილო, არ გინდა, რომ ჩემ სიტყვებში ერთ-
 თი მართალი სიტყვა მაინცა მათქმევიინო! . . .

ბ ა ქ ი ა.

ნება თქვენი. თუ თქვენს ჩუქულებას უღალატებთ, მე არა შეთ-
 ქმის რა.

რ ე დ ა ქ .

ესლა კი მშვიდობით. ეს კი უნდა იცოდეს, რომ შენი მახვილი ყური მოამბის რედაქციის კედელს არ უნდა მოაშორე, წაე შეიტყუე, ამბავი მომიტანე. მეტე—მე და შენ რომ ვიცით—ისე გადაკვეთეთ და ჩვენი მკითხველები გაგახარეთ. გესმის თუ არა? ჭო, მართლა! ივნისის იერიშის ამბავი, რომ ვერ მიაშბე.

ბ ა ქ ი ა . (გასწორდება ზ კისერს მოიღერებს).

მიმინოსი ხომ იცით. ეგ ერთი ყუმბარა, მეორედ კი ორი ყუმბარა ერთად ვესროლე. ერთი, რომელიც ტრედიაციისკენ იყო გატენილი და ყიფიანს შიგ-გულის ფიტარში დაუნიშნე, მაგრამ ის წყეული უკან დატრიალდა და მეცე მამხვდა; მეორე სუმატაკით გატენილი იყო. ჭკვჭკვამეს შუბლში დაუნიშნე და ისიც უკანვე დატრიალდა, მეცა თავში და მას აქედ ისე დაკრეტიანდი, რომ «თავხედი» გახვდი.

რ ე დ ა ქ .

დაჭრილობისათვის ჯილდოს მოგცემ, ნუ გეშინიან. შენ სხვა თქვი, რა მოხდა?

ბ ა ქ ი ა .

მეტე ხომ მოგესხენებათ რაღაცეები მოუგონე მოამბეს, რომ ეგება ქართულებმა იმაზედ ხელი აიღონ მეტე. ხანა ვთქვი: მოამბე ყრყინებს მეტე, ხან ვთქვი სიზმარი ნახა მეტე, რა ვიცი ხომ მოგესხენებათ—ჭოჩის ამბავი. მართლა კინალამ არ დამავიწყდა: გუშინ სიზმარი ვნახე, რომ იმ შეჩვენებულ მოამბეს სიზმარი უნახავს, ვითომც თქვენ შემოგეწყეთ თქვენი შვილის წლის ყურნალები ზ ისე იფუგით ნაკტიკებზედ და მიცურავდით მტკვარში. მეც თურმე ჩანგალზედ გამომხული ნაკტიკის უკან ავთრეკოდი და წყალში ვფორთხავლობდი. ამისას რას გვიბძანებთ? გამოუცხადეთ ჩვენ მკითხველებს თუ არა?

რ ე დ ა ქ .

რათ? შენა ნახე სიზმარი, რომ მოამბეს მაგისტანა სიზმარი უნახავს?

ბ ა ქ ი ა . (თავმოწონებით)

ახა მე ვნახე აი! რას გვიბძანებთ გამოუცხადოთ?

რ ე ღ ა ქ . (უბოლოდ სალოკავ თითს მიიღებს ზ ღრმა ფიქრ-
ში შედის.)

ახა. ჯერ მოვიცადოთ შენი მეორე სიზმარი რას იტყვის.

ბ ა ქ ი ა .

რა მოცდა უნდა: წინადავე მოგახსენებ რასაც იტყვის.

რ ე ღ ა ქ .

ნუ მასხარაობ! ახა რა იცო სიზმარში რას ნახავ?

ბ ა ქ ი ა .

რომ არ ვიცი, განა ვერ მოვიგონებ. აი ივინში, რომ დავწერე
მთაბეს სიზმარი უნახავს მეტქი, რომ ჩვენს ყუჩნაღს ხელის მომ-
წერი არ ეყოლება, მაგრამ მგონი თითონვე აუცხადდეს მეტქი —
ისე ჩემთავად არ მოვიგონე! ეგრე რომ არა უოფილიყო, მთაბე
თავის სიზმარს მე რად მეტყოდა? მაგასაც ისე მოვიგონებ რა?
მე ცოცხალი გუვანდეთ, თორემ ბევრს მაგისთანებსა ნახამთ ჩემგან.

რ ე ღ ა ქ .

მაშ კარგი, ჩემო გულისთადო მეგობარო, ბაქიავე! წადი, შინ
მოიფიქრე, რომ თუ რამ მავიგონო, კარგი რამ იყოს, გესმის თუ
არა? ისე ჩვენი მოსაწონი.

ბ ა ქ ი ა . (თავს უკრავს).

ადვილი სამსახურია! ხელში რომ მთაბე მიჭირავს ამისას რას
მიბძანებ?

რ ე ღ ა ქ .

ცოცხლში დაწვი ებ შეჩვენებული ება. (ბაქია ჯერ წინაღით შეა-
დგება, რომ პირველიჯავრი ამოიყაროს და მეორე გულ მოდგინება
ახვენოს რედაქტორს, მერე ანთებულ ბუხარში შეკვდება უმწეო
მთაბესს.)

(გათავდა.) გ. ჩ.

რომაელთა და სპარსებთა შორის ლაშქრობა და იმისი გავლენა საქართველოზედ.

ტირიდატის სომხეთის მეფედ ღანიშენა. — განთავისუფლება სომხეთისა. — ტირი-
დატის შემოსევა საქართველოში. — ქართველებისა და სპარსების შეერთება და ტი-
რიდატის სომხეთიდან განდევნა — რომაელთა და სპარსებთა შორის ლაშქრობა
სომხეთის გულისათვის. — ნაზიზისის შერიგება.

ამასობაში რომელსაც საქართველო, თვით ქართველებისავე მოწ-
მობით, იყო ბედნიერი თავისი მდგომარეობითა, მაშინ იმისი მე-
ზობლად მდებარე ქვეყანას, სომხეთსა ნახევარსა უკუნი ედვა კისერ-
ზე უცხო ქვეყნის უდიდი და რთვოვრც სხვა რომის აღმოსავლუ-
თის მარტები, ისე ესეც იყო ცილობის საგანად რომაელთა და სპარ-
სებს შორის. თუმცა აგრედიანისა, პრობისა და კარას ლაშქრობამ
ძლიერ შეარყია სპარსების შემძლებულობა და სასსანების დაუმარ-
ცხებლობის აზრი, მაგრამ ველარ შეიძლეს აღდგინება სომხეთის
თვით-მთავრობისა (ავტონომიისა). ბოლქს დიოკლეტიან იმპერატო-
რმა, დაათვას სამსახური და მრავალ ჯერ გამოცდილი ერთგუ-
ლება მეფის შვილის ტირიდატისა, და მე 287 წელნიადში, მისცა
იმას ინკესტიტურა (ფიქმანი) სომხეთის სახელმწიფოზედა და გა-
მოგზავნა აღმოსავლეთისაკენ.

იმისი მოსვლა სომხეთშია, რომელიც გულისათვის სინარულით
შიილეს, იმისი ნიშანი იყო, რომ ერთობ შეჭურვილიყვნენ თავის
თავისუფლების და თავის მეფეების საეკიდრო უფლების და-
საცუელად. რთვოვრც მოვარდნილმა ნიაღვარმა იმან ისე დაარღვია
ურკული დაბრკოლება და რადგანაც სპარსებმა ვერ შეძლეს იმისი
წინააღმდეგობა სწრაფად გააქცენ. სომხეთის თავად-აზნაურნი მიწ-
ბოდნენ ტირიდატის დროშის ქვეშ შესაგრძობლად და იმისი დი-

დების მატებელი, უკეთესი თავის სამსახურსა. რამდენსავე ხანს ბედის — წერა ტირიდატსა ისე ხელს უწყობდა, რომ აწამც თუ გამორჩევა სომხეთიდან თავისი სახლისა და ხალხის მტრები, აწამედ შურის-ძიების გულის-ვნებით ანთებულნი, შეესია ასირიასა. მაგრამ მტრის ხანში ბარამ პირველმა რომელიც ხელმწიფობდა სპარსეთში მე 276 წლიდან მე 29 წლამდე (40), მათგან ომისაკენ სურვილი ძალი და ღონე და ტირიდატი იძულებულ იქმნა დაეტოვებინა სომხეთი და ხელ-შეორედ შეიპარებოდა იმპერატორების სასახლეს (41). ქართული მატანი ამ საქმის წარმოებას უმატებს ამასაც, რომ რომელიც ტირიდატი დაშვიდრდა სომხეთში, მასინ რომის ჯარის შემწეობით, შემოესია საქართველოს, ჭურვილისთერი ტიხებსა და ქალაქებს გარდა, სადაც გამაგრდა ქართული ხალხი, ააოხრა. ამის სამაგიეროდ მირიანმა, სპარსების შემწეობით, ისეკ იმისავე მსგავსად მაგიერი გადუხადა სომხეთსა. ამგვარად მტრებს ამ მეფეთა იყო გაუწყობელი იქამდისინ, ვიდრე მირიანა სპარსების მოწვევით არ მიემხრო სპარსებსა და საზოგადო ღონით არ განდევნეს ტირიდატი სომხეთიდან.

ტირიდატის თანაგრძნობამ, სომხეთის განთავისუფლების საზღვრებამა და შიშმა, რომელიცა ქქონდა ნარცესის დაუბრკოლებელი გამარჯვებისაგან, აიძულა დაეკუთვნა, რომ დაეწყო ბრძოლა სპარსეთისათვის. დაიღო რა ღრუბით ბინა ანტიოქში, იმან მე 296 შელიწადში გაგზავნა თავისი ჯარი, თავისი გულადი ამხანაგის, ტეზარ გალერის წინამძღოლობითა ბარამ III შემკვიდრის ნარცესის საბრძოლად (42). მაგრამ ეს ლაშქრობა დაწეობილი მუსოხრამიდიდან იყო ფრად უხერხული, ასე, რომ რომის სპარსლარი, რომელთანაც იყო ტირიდატიცა, გადაჩხა გამოქცევით, ჭდასტოვა მომატებული ნაწილი ჯარი უბედურების მსხვერპლად დიოკლეტიანი აწამც თუ შეკრთა ამითი, აწამედ შეჭრობა თავისა სამ-

(40) Ivis Dub. l'univers, la Perse p. 312 et 313.

(41) Gibbon; ch. XIII.

(42) ნარცესი მეფობდა 294—302 წ. Ivis Dub. p. 313.

სახური ჯარის კაცნი. მიანდო იმათი წინამძღოლობა იმავე გალერსა და უბრძანა გაკლა სომხეთსედა, რომის ჯარის პატრიუსა და უწინდელი თავისი დიდების აღსადგინებლად. გალერმა კარგად მოიხმარა სომხეთის საზოგადო და თავ-გამოდებული შემწეობა, და დაეცა სპარსეთის ბანაკსა, სადაც იყო ნარტეზი, არივა იგი, დაჭრილი ხელმწიფე კი გაიტყა მიდიის მინდვრებში, გალერს კი ხელში დაუგდო თავისი ცოლ შვილი და ურდცხვი საუნჯე.

ამ ჩინებული გამარჯვების ბოლო შედეგება, იყო სადაც სპარსებმა და რომაელებმა დასდვეს პირობა ნაზიბისის ქალაქში. უმთავრესი პირობა ამ შედეგებისა იყო: პირველი, აღდგენა სომხეთის სახელმწიფოსი ტერიტორიის მართებლობასა ქვეშე და იმის შთამამაკალთა და შეორე: გადაცემა იმპერატორისაგან უფლებისა, რომელითაცა ნიშნავდა საქართველოს მეფესა, რომელსედაცა დიდად იყო დამოკიდებული შემძლებლობა და სიმკვიდრე რომის მიწობებისა აზიაში (43).

X.

საქმენი საქართველოს შესახებნი ნაზიბისის შედეგებიდან ქრისტიანობის მიღებამდინ.

დამტკიცება შედეგებისა საქართველოსა და სომხეთს შორის ამ ქვეყნების მეფეთა დამოუკიდებლობით.— გაყოფა სამთავროებისა იმათსა და იმათ ნათესავებთა შორის.— ერთი ერთმანეთის შემწეობა მირიანისა და ტერიტორიისა მთის ხალხისა და სპარსების ბრძოლაში.

საქართველოს მატრიანეში აღწერილი საქმენი, რომელიც წინა თავში მოვიხსენიეთ, ამოდენად ეთანხმება რომაელების მწერლების აღწერილებასა, რამდენადაც ჩვეულებრივად, არის ხელმე კხ.

(43) Gibbon. hist. de l'emp. rom. ch. XIII.

დაც უთანხმობა იქონია მეომართა ხალხთა იმის გადაწყვეტილებას ჩვენებაში; მაგრამ ერთი ეს არის მხოლოდ საკვირველი, რომ, სადაც უნდა ხმალებული სახელი დიოკლეტიანისა, ყველგან ამ იმპერატორს უწოდებენ კონსტანტინედ, აგრეთვე რომელთაც მე VIII თავში სათქმელის მაგიერად არის ნახმარები სახელი იმის მამის არდშირისა. მაგრამ რომ შეუთარღოთ ერთი ერთმანეთსედ ზედ-მაყოლა და მიმზგავსება საქმეთა, რომ მივიღოთ მოსაზრებაში საზოგადოდ მიღებული ხრონოლოგია, ეს სურვილისთქვი ადვილად გასწორდება. ამ გვარად ქართულს მატრიანეში, რომ დაწვრილებითი ამბავია იმ საქმეებისა, რომელიც უფრო საქართველოს შეეხებინა, ვიდრე სხვა ქვეყანასა და რომელზედაც სხვა ქვეყნის ისტორიას არას ამბობს, ისდაწვრილებითი ამბავი მეტად თუ ნაკლებ ღირსია, რომ დავიჯეროთ რომდენამე ხარისხამდე.

ეს მატრიანე გვიმწიბვებს, რომა სპარსების დამარცხების შემდგომ, იმპერატორმა მიქიანის თვით დაიმორჩილა და მოკრიბებისა და აღმოსავლეთით მშვიდობიანობის დასამკვიდრებელად, წაიყვანა იმისი შვილი ბაქარი რომში ამანათად ზ მიქიანის კი თვით ტირიდატთან მოყვრობით, დააკავშირა: შეერთა იმის მეორე შვილს რეკსა სომხეთის ხელმწიფის ქალი, სალომე. სამძღვრებზე რომ არა ყოფილიყო დაკა ამ რ ხელმწიფეთა შორის, ამისათვის გარდუწყობტა, რომა მამული არეზის აუზისა უნდა ყოფილიყო გუთუნალება სომხეთის ხელმწიფისა და მამულები, რომელიცა მტკვარს და იმის ჩართულ წყლებს ეჭირათ, ის მიქიანისა, და ამისაკე მოგლობელობაში დაადო საქართველოს დასავლეთი ენგურის წყლამდინ. მიკვანმაც თავის მხრით კახეთი მისცა თავის შვილსა, ტირიდატის სიძეს რეკსა სამთავროდ, და სივრცე ხუნანის ციხიდან ბარდოს ქალაქამდინ კი, ეხლანდელი განჯის მინდორი, — მიტცა თავის სიძეს სპარსეთის მეფის ნათესავსა — თეროზსა.

ეს დაწვრილებით ნათქვამი ამბავი ჩვენ საწმუნო გვგონია, ამისათვის რომა ეს სრულიად დიოკლეტიანის ფიქს ეთანხმება, რომელსაც ძალიან უყვარდა სომხეთის მეფე ტირიდატი, დაწმუნ-

ნებული იყო იმის წინაშე ერთგულებასე და შექმნა სტოდნოდა, წინა მიწიანისა და ტირიდატის თან ხმობისათვის მოყვრული კაკ- შირი უფრო მკვიდრი იქმნებოდა, ვიდრე ძალ-დატანებულ — ზო- ლიტეკური.

ეს ფიქრი სწორე ზე მართალი გამოდგა: დასამტკიცებელი საბუ- თი გულითადი მეგობრობისა, რომელიცა ქონდათ ერთმანერთ შორის მიწიანისა და ტირიდატის იმას შემდგომ, არის სომხების შემატანებთან ნათქვამი ამბავი, რომა რომდესაც ტირიდატი წა- ვიდა წინა კონსტანტინე იმპერატორის სანახავად, მაშინ მოე- წია ჩიკრიკი მიწიანისა გზასე და შეატყობინა, რომა ჩრდილოეთის ხალხი, სპარსეთის ხელმწიფის საფორ 1 -საგან დაწიგებულნი, მოე- სიენ მიწიანისა, მივიდნენ კოჩანამდინ, ერთი წილი ხალხი იქ მცხოვ- რებელი გასწვიტეს, და ერთი წილი წაიყვანეს ტუვედ. ტირიდატი მაშინვე დაბრუნდა და გაგზავნა მიწიანთან მისაშველებელი ჯა- რი, და შემდგომ თვითონ წავიდა ჩრდილოეთის ხალხის სასჯელის დასასრულებელად. თავის წიგსე, რომდესაც ტირიდატმა დაუწყო ბრძოლა სპარსეთსა, მაშინ მიწიანმა იმის ჯარს მიუმატა თავისიცა და თითონ მიიღო წინამძღოლობა სომხეთის ჯარის ერთს ნაწილ- ზედა.

დასკვნა საქართველოს ძველი ისტორიისა.

ამ საქმეების ამით ვათავებთ საქართველოს ძველ ისტო- რიას, რომელიც შეიცავს გერმანო-თავიანისცემის საწმუნოების დროსა საქართველოში. შემდგომის ჩვენის წერილების რვეულით დავიწ- ყობთ საშუალო საუკუნეების ისტორიას. ძველი ისტორიის სამძღ-

ვრად ჩვენ ქრისტიანობის მიღება ავარჩიეთ. საწმენოება (რელი-
გია) მართავს ყოველ იმ ხალხის შინაგან ცხოვრებასა, რომლის გა-
ნათლება და ონეობითი განვითარება იქამდინ არ მიხწეულა, რომ
შეჭსძლებოდათ მათ განთა სურვილის და მოქმედების მართვა. სხვა
და სხვა საწმენოების მცნებამ: ეგვიპტისამ, ზოროასტრისამ, სა-
ბერძნეთისამ იქამდინ შეარყიეს სათითაოდ ერთმანერთის ღირსება,
რომ ქართველებსა გაქრისტიანებადინ თაკის დღეში არა ჰქონდათ
გადაკეთილი სისტემა რჯულთა მცნებისა (вѣровѣние). საწმენ-
ოება, რომ მიკვიდრი არ იყო, ამის გამო საქართველოს ბუნებას
ყოველთვისა ჰქონდა ძლიერი ზედ-მოქმედება ადამიანის გამონატუ-
ლობაზედ და გულის ზრახვაზედ, საიდგანაც ამაოდ-მოწმენოება
შეიქმნა ბოლოს უზიარატეს მცნებად, რომელსაც აღვიარებდნენ დარ-
ბაისელნი მოხუცნიცა. რომაელთა ჰქონიათ მისვლა-მოსვლა საქართვე-
ლოსთანა და რამოდენად ხშირი ყოფილა ეს მისვლა-მოსვლა შეი-
ძლება ვცნათ მრავალ რიცხვი სიტუებითა ლათინურის ძირით, რომ-
ელნიც იხმარებინ ქართულს ენაში. მაგრამ ეს დაახლოება დაარს-
და ციცერონის თახამედროების დროსა, როცა ყველგან რომაე-
ლებსა განათლების მეოხებით გული აცრუებული ჰქონდათ წარმართ
რჯულთა-მცნებისადმი, რომელსაც როგორც შლოსსური ამბობს,
უფრო პოეტური არა ჰქონდა მაშასადამე რომაელთა არ შეეძლოთ
მაშინ მიეცათ ქართველებისათვის გადაკეთილი, განსაზღვრული
საწმენოება. და ესრედ იმ დროს, როცა კანონი, მეცნიერება და
ხელოვნება რომის იმპერიის მოჩილს ხალხსა აძლევდა გადაკეთილს
გვარს ცხოვრებისას, — საქართველოსა, რომელსაც გაქრისტიანებად-
ინ საწმენოებაც არა ჰქონდა განსაზღვრული, არ შეიძლება, რომ
ჰქონდეს ძველი პრაგმატიული ისტორია სრულიად ისეთი რომ კმა-
საყოფელი იყოს.

მაგრამ მაინც და მაინც საქართველოს ძველს ისტორიას აქვს
ორი ხიჩი ინტერესი: ერთი ისა, რომ ძველი ისტორია აღმოგ-
ვიჩენს იმ მნიშვნელობას, რომელიცა ჰქონია საქართველოს ძველის

ქვეყნებისათვის და მეორე იგი აღვიწერს ძველთა საქმეთა, რომელნიც საინტერესო არიან გერძო აზრის მიხედვით.

ძველს საქვეყნო ისტორიაში საქართველოსა ჭქონდა დიდი მნიშვნელობა ეტნოლოგიურისა, კაჭრობისა და სამხედრო—პოლიტიკურის მიხედვითა.

იმისი ადგილ-მდებარეობა არის სარეცელი კაცოა-ნათესაობისა ანუ მდებარეობს იმის მახლობელ მესობადად.

გამოკვლევა საქართველოში პირველ-მცხოვრებლებისა გამოახენს დასაწყისს მრავალი ხალხისა, რომელნიც ყოფილან უწინ და არიან ეხლაცა.

საქართველო, რომელიც რიონისა და მტკვრის მდინარეებითა და ორის ისეთის ზღვითა, რომელთ ნაწილები სწვდებოდა თურიად შორს მდებარე ქვეყნებსა და ორის მთას კარების ხმელეთის გზათა, იყო შემმაერთებელი ორის ქვეყნის ნაწილისა, აზიისა და ევროპისა. ამ გვარმა იმისმა სახერხო მდებარეობამ მალე მიაქცია აღმოსავლეთის და დასავლეთის მოქმედ ხალხის ყურადღებას. საქართველო შეიქმნა საშუალ-მწერტილო ადგილად ძველის საქვეყნო კაჭრობისათვის.

საქართველოს ხელმწიფეებთ, რომელთაცა ჭქონდათ თავის სამთავრობოლოში მთის გასავალი კარებები, თავის ნებაზედ გააღებდნენ და მიხურამდნენ. იმათზედ იყო დამოკიდებული დაბარება კაკასის მთის ხალხისა, და შესევა იმათი ეოგრატიისა და ტიგრის მინდორებში, და ამისათვის სიგრძე ამ ორთა წყალთა შუა ირაცხებოდა მარად უამს ხან დავისკარედ და ხან სადავოდ მტირე აზიისა და სპარსეთის მთავრობებთან შორის. კიროსიდგან დაწყებული დიოკლეტიანამდინ, კერც ერთმა ძველებურმა ბრძოლით დამპყრობელთაგანმა ვერ გადმოდგა თუხი ამ სამძღვარს აქეთა, ვიდრე არ ეცდებოდნენ საქართველოს დამორჩილებასა. სპარსებისა და რომაელთათვის არ იყო ადვილი იმათი დამოხება.

ვერძეთი ახრით საქართველოს ძველი ისტორიის უნდა იყოს
 საინტერესო რეგულაცია ისეთი ხალხის ისტორიის დასაწყისი, რე-
 მულისადა თუმცა რიცხვი სულისა ვერ უწყეს მიღწიონამდინ, მა-
 გრამ ქქონდა ისეთი შეძლება მსკინვარედ ბრძოლისა მრავალ საუ-
 კუნოებათა, განმამაკლუბაში და მრავალ ხალხთან მაგრამ დაიცვა თა-
 ვისი კი ხალხობა

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა .

ცისკრის რედაქტორმა ივლისის ნომერში დაბეჭდა ჭკუჭკუაძის წიგნი ჩემთან მოწერილი, მითომ იმისათვის, რომ ვახვენოვო ჭკუჭკუაძე ერთს აზრზედ აწა დგასო. მე როგორც ამ საქმეში გარეული პირი მოვალე ვარ ეს საქმე როგორც იყო ისე შევატეო-ბინო სასოგადლობას, რომლის მოტეუებასაც ამ შემთხვევაში არ მოერიდა პატივცემული ცისკრის რედაქტორი.

უფ. ცისკ. რედაქტორო! ეგ წიგნი ჩემთან იყო მოწერილი და თქვენ რა უფლება გაქვთ, რომ სხვისგან და სხვასთან მოწერილს წიგნსა დაუკითხავათ ბეჭდამთ? ჯერ თქვენთანაც რომ უფილიყო მოწერილი მაშინაც უდილობა და მართებულობა ნებას არ მოგცემდათ დამწერის დაუკითხავთ დაგებეჭდათ. ძალიან ცუდი ჩვეულება გქონიათ, თუ როცა გაგიჭირდებათ ხოლმე მაგ გვარ უმართებულო საქმეს იღებთ. მაგ წიგნით უნდა გეგუებინათ, რომ ჭკუჭკუაძე ერთს აზრზედ აწა დგასო, რადგანაც მაშინ მოლასებს აქებდაო და ესლა კი ამაგებსო მაგრამ ჩვენ მაგ წიგნით უფრო მართლად და საბუთიანათ იმას ვახვენებთ, რომ მოპირდაპირეს სახეებლად თქვენ აწა ღონის-ძიებას არ მოერიდებით ხოლმე, თუნდა მოტეუებასაც იკადრებთ. მაგ წიგნის თარიღი, რომ გამომცხადებინათ, მაშინ თქვენი ჩილის შეწამება თავის თავად დაიბეჭდებოდა, ამას მიმხვდარხართ, რომ თარიღი წინგთან არ დაგიბეჭდიათ. თქვენ ძალიან კარგად იცით, რომ მოლასების სახელითა ბეჭდი სხვა და სხვა კაცი ჰსწერდა თქვენს ცისკარში. ისიც კარგად იცით, რომ პირველი ორი სტატია ერთი მგონია 1857 დეკემბრ და მეორე 1858 იანვრის ცისკარში მოლასების სახელით რომ დაიბეჭდა, ასეთი კარგნი იყვნენ, რომ მრავალნი მბაძავნი გაჩინეს და იმ მიმბაძავებმა მოლასების სახელით დაიწიეს წერა. იმათში მგონი თითონ თქვენიც ერეებით. მაგრამ ეს მიმბაძავნი იმ პირველ მოლასებესთან გრძელად აწა ღირდნენ, რომელმაც იმ ორ სტატიის შემდეგ ერთი სტრიქონიც აღარ აღიწეს თქვენს ცისკარსა. უფ. ჭკუჭკუაძე იმ პირველს, იმ ორ სტატიის დამწერს აქებს მაგ წიგნით, რომელსაც თქვენ და თქვენი რაზმი ისე უხეიროდ ჰბაძავდა ზეგარე მიზნად კი.

ამას თათონ წიგნის თარღი დაგიმტკიცებთ, ეგ წიგნი პეტერ-
ბურგიდამ მგონი თებერვალში, თუ მარტში არის მოწერილი 1858
წლისას. მაგ დროდინ იმ რს სტაციის დამწერის გარდა სხვა ა-
რავინ იყო მოლაყბე, მაშასადე ეგ ქება მარტო იმას მიეწერება. ის
მართლად საქებაც იყო; სხვანი კი რომელთ შორისაც მგონი თქვენც
ხმანდებოდით, ჭ რომელიც მის შემდეგ წსწოდნენ მოლაყბის სა-
ხელითა ღმერთისა შეენახოს. ჭ თუ უფ, ჭკვჭკვამც ამაგებს ესლა —
იმ პირველი მოლაყბის უხეირო მბამკთა ღიწსად ამაგებს. აქედამ ის
კი არ გამოდის, რომ ჭკვჭკვამც ერთს ასრზედ არა დგას, არამედ ის
გამოდის, რომ ჭკვჭკვამც პირველ მოლაყბის სახელით არ მოტყუე-
ბულა და ყაღბი წმინდა კერცხლად არ მიუღია. თუ იმ პირველი მო-
ლაყბის რს სტაციას, რომელსაც წიგნის თარღით მიეწერება ქება
ღ რომელიცა მართლა ღიწსია ქებისა — თქვენგანი დაიხემებს ვინმე,
ამაშიაც საქვენოთ გაგამხილებთ, რადგანაც იმ მოლაყბის სახელი ჭ
გვარს ვიცით და ამ უამად კი ნება არა გვაქეს, რომ გამოვაცხა-
დოთ, — და თუ ძალას დაგვატანთ, იმასაც გამოვაცხადებთ.

ახლა მკითხველო, თქვენვე იგულისხმეთ რა საგანგებო ღონის
ძევა უხმარია ტისკრის პატრიარქულს რედაქტორს, რომ ჭკვჭკვამ-
ცს აწნოს.

ერთ კუთხეში დედა-მიწასე დედა, და ისე განბული და მოკუნტული იყო, როგორც შეშინებული ჰატარა გოშია.

პოლიციის მოსამსახურემ მოიტანა ანთებული სანთელი და სტოლზედ დასდგა. ჟაკერი დაჯდა, ჯიბიდან ერთი თახახი ლერბის ქაღალდი ამოიღო და წერა დაუწყო.

ფანტინასთან საზოგადო დედა-კაცები სრულიად პოლიციის ბძანების ხელ ქვეშ არიან. პოლიცია იმათ, როგორც უნდა ისე მოექცევა, დასჯის, როგორც ფიქრში მოუვა და მოინდომებს; თავის განხილვით აუკრძალავს და თავის ნებით წაართმევს იმ ორ სამწუხარო საგანს, რომლებსაც ისინი ეძახიან «ხელობას და თავისუფლებას».

ესა ჟაკერი მსაჯულის სიმართლით იყო; სახეზე აღეგება არ ეცნეოდა, მაგრამ ძალიან ღრმად იყო ჩათვიქრებული. ეს სჯიდა და ასამართლებდა. ფანტინას ქცევაში ის დიდ დანაშაულს ხედავდა და რაკდენსაც ღრმად სჯიდა იმის საქმეს, იმდენი უფრო გულში იმაზე ჟაკერი ემატებოდა. ასე ფიქრობდა, ამ დედა-კაცმა ჩემ წინ მთელი საზოგადოება გააუპატიურაო, რადგანაც ბამატაბუა მებატონე და საზოგადოების მწევრიაო! მე რე ვინ გააუპატიურა? საზოგადო ღირებუმა დედა-კაცაო!

ჟაკერი ჩუმათა სწერდა.

როცა დაასრულა ჭ, იმ განახენს ხელი მოაწერა, დაქვედა, ერთ პოლიციის სერჟანტს მისცა და უთხრა:

—სამი კაცი გაიყოლე და ეს დედა-კაცი ციხეში წაიყვანეთ.

მე რე ფანტინას მიუბრუნდა და უთხრა:

—შენ ექვსი თვე ციხეში იჯდები, ეს არის შენი სასჯელი.

საწოდავი კანკალმა აიტანა.

—ექვსი თვე! ექვსი თვე! ციხეში! ფანტინამ დაიკიულა: მთელი ექვსი თვე სამუშაო იქ დღეში შვიდი სუ უნდა ავიღო! ჩემ კოზეტას რა ეშველება? მოგიკვდი შვილო! უფ. შედამხედველო, უფ. ჟაკერო! ტენარდიებისა მე ჟერ ასი ფრანკი კალი მმართებს, უფ. ჟაკერო, თქვენ ესეც იცით თუ არა? ისინი ჩემ ქალს ინახა-მენ.

დაჩოქილი ასე ეუბნებოდა; მერე ისევ ჩოქით იმ ტალახიან ფილაქანზე მიცოცდა ზედამხედველთან და ეკედრებოდა:

— უფალო ჟაკერო! ფანტინამ უთხრა: მე გთხოვთ მანვაციოთ და შემიბრალეთ! გარწმუნებთ, რომ მე დამნაშავე არა ვარ. თქვენ რომ თავ და პირველად იქ ბძანებულყავით და გენახათ რომელი იყო საქმე, ესაა ამას არ იქმოდით! ღმერთსა ვფიცავ, რომ მე დანაშაული ამაში არა მაქვს. იმ კაცმა, ბატონმა რომელსაც მე სრულებით არ ვიცნობ და პირველი ნახვა იყო, იმან მე წელში ერთი მუჭა თოვლი ჩამაყარა. განა იმათ უფლება აქვსთ, რომ ჩვენ ზურგში თოვლი გვაყარონ, როცა ჩვენთვის ჩუმად მივდივართ ქუჩაში და არავის არას ვერჩით? ამასე მე ავინთე. განა თქვენ თითონ არ მაცნევთ, რომ მე ცოტა შეუძლოთა ვარ? ამისა გარდა, ის მე გადამიკიდა და დამცინოდა: «შენ სასიზღარო ხარო! შე უკბილო!» მე უმისოთაც ვიცი, რომ მე კბილები არა მაქვს. მე იმას ხმას არა ვცემდი, არას ვეუბნებოდი და ზღადაობით ვიყავ: მე გულში ვიფიქრე: «ეს კაცი მე დამცინის და ამითი შეექცევა». სწორეთ ამ დროს, ერთიც ვნახე ზურგში თოვლი ჩამაყარა. უფალო ჟაკერო, ჩემო პოლიციის კეთილო ზედამხედველო, განა აქ არავინ არის, რომელსაც ეს ეკელა ენახოს, დამემწმოს და დაგიმტკიცოსთ, რომ მე მართალს ვამბობ? იქნება მე დამნაშავე იმითი ვარ, რომ მოთმინებიდამ გაკედი და გაჟვარდი. მაგრამ თქვენ ხომ იცით, თუ რომელი ძნელია გაჟვარების დროს თავის შეკვება? მე დანაშაული მაქვს, რომ იმ ახალ გაცდა კაცს შლიაზა დაუმტკრიე. ის რატომ წავიდა? მე იმას ბოდიშს მოვთხოვდი. რა! ღმერთო ჩემო, იმისგნით მოტეკების თხოვნა, ჩემთვის არა ფერია, ძნელი არ არის. უფ. ჟაკერო, ამ ხელად, ეს ერთხელ შემიბრალეთ. გამიგონეთ, ჟერ თქვენ არ იცით, რომ საზურგობილეში ტუსალებს სამუშაო ფასს დღეში შვიდ სუს მეტს არ აძლევენ, მართალია, ამაში მთავრობა არ არის გასამტყუნარა, მაგრამ, მაინც სამუშაო ფასს დღეში შვიდ სუს მეტ ვერ ვიშოვნი; ახა თქვენ წარმოდგინეთ, რომ თუ მე ას ფრანკს არ გაუგზავნი, ჩემ უმაწვილს მომიტევენ. ღმერთო ჩემო!

მე ხომ იმას ჩემთან ვერ შევინახავ. განა მე არ მესმის, რომ სა-
ძაგულ და ცუდ საქმეს ვჩადი! ჩემო სანატრულო კოზეტოვ!
ჩემო ანგელოზო! შე საცოდავო, შენ რა გეშეკლება? მე თქვენ
მართლს გეტყვით, ცოლ-ქმარი ტენარდები მეტრასტინები არიან,
გლეხები, იმათ ლაპარაკი და შებრალება არ იციან, იმათთვის მარ-
ტო ფულების საჭირო. ღვთის გულისათვის! ციხეში ნუ დამამ-
წყვდევთ! ხო შეიტყეთ, ჩემ ყმაწვილს ისინი ხელსა ჰკრამენ და
ყინვა სიცივეში ქუჩაში გააგდებენ და ეტყვიან, გასწი საცა გინდაო.
ჩემი ყმაწვილი მაინც შეიბრალებთ უფ. ჟაკერო, ცოტა მოზდილი
რომ იყოს, იმუშავებდა და ჯანჯანოთ თავს დაიჩხენდა, მაგრამ იმის
ხნოვანობაში ძნელია მუშაობა; ვერ შეუძლიან. გულთ მე ავი დე-
და-კაცი არა ვარ. ამ დღეში და მდგომარეობაში, მე უგვანობამ,
სიმდაბლემ და სიხარბემ არ ჩამაგდო. არყის სმას მე ჯანჯანოთ და
უბედურობით მიყვავ ხელი და შეკეჩვიე. თუმცა არაფი მე არ მიუ-
გარს, მაგრამ მე თავს მიბრუებს და დარდებს მიკარგავს. როცა
მე ბედნიერი ვიყავ, მარტო ჩემი ტანისამოსის შკაფებში, რომ შეგე-
ხედათ, ნახავდით, რომ მე კოხტა და კეკლუტი ვიყავ და არც ური-
გო დედა კაცი. მე ბევრი თეთრეული და ტანისამოსები მქონდა.
უფ. ჟაკერო! გეკედრები, შემიბრალებთ!

ასე გულ-ამოჯდომით ტიროდა, მდულარებას ახეკდა, თან ახეკ-
ლებდა, სულ-ამომავალის ხმით ემუდარებოდა და ჟაკერის კახის კალ-
თას ჰკოცნიდა ამის ხეყნა და მუდარება ჰკასაც კი აატირებდა, რკი-
ნის გულსაც კი მოალობდა და ასძრავდა, მაგრამ ჟაკერის ხის გულს
კი ვერა.

— კარგი! ჟაკერმა უთხრა: მე შენ დიდი ხანია უფრს გიგდებ,
გათავე რაც სათქმელი გქონდა? ესლა წაბძანდი! ექვსი თვე იჯ-
დები საზურობილეში! ვერა ღონის-ძიება შენ კელარ გიშეკლის; არც
არავის შეუძლიან ძალა დამატანოს და ჩემი გასამართლება და სა-
სჯელი შესტკალოს.

ამ სიტყვებით ფანტინა მიხვდა, რომ იმან განაჩენი წაუკითხა. ის
დაეცა და წაიხურჩულა:

— შემიბრალეთ !

ყავერმა ზურგი მიუბრუნა.

საღდათები თანტინას მივარდნენ და ხელები დაუჭირეს.

ამის წინათ რაკდენიმე მინუტით ადრე, ვიდრე კაცი იმ ოთახში შევიდა და დადგა. ემას თვალი აჩაკინ შეასწრო. კარები მიხურა, ზედ მიეყუდა და თანტინას ყავერთან განწირული ხვეწნა და მუდარება სულ შეიტყო.

იმ დროს, როცა საღდათები იმ უბედურს მივარდნენ და ხელები დაუჭირეს, რომელსაც ძირიდან ადგომას არ უნდოდა, ის კაცი ერთი ნახიჯით წინ წადგა და სთქვა:

— გთხოვთ განსარჯოთ და ერთ წამ მომითმინოთ.

ყავერმა შეხედა და უფ. მადლენი იცნა. შლიაზა მოიხადა, რაღაც ნაირად გაჯავრებულის სახით თავი დაუკრა და უთხრა:

— მომიტევეთ, უფ. მერო

ამ სიტყვებზე: «უთალო მერო», თანტინა საოცრად შეიცვალა; უეტრად წელში გაიმართა, როგორც დედა-მიწიდან ამოსულმა მოჩვენებამ, საღდათებს ხელი ჰკრა, პირ და პირ უფ. მადლენთან მივიდა, ღრმად თვალებში დასცქერდა და ჭკუიდან შეშლილსავით დაიკვივლა:

— ჰო ! მამ შენა ხარ უთალი მერი ?

მერე ჩაკასკასა და შიგ პირისახეში შეაფურთხა.

უფ. მადლენმა პირისახე მოიწმინდა და უთხრა:

— ზოლიციის ზედამხედველო ყავერო, ეს დედა-კაცი გაანთავისუფლეთ.

ყავერი თითქმის ჭკუიდან შეიშალა და გაშტერდა, თავის დღეში ეს ამისთანა მდგომარეობაში არ ყოფილიყო, როგორც ესა. საზოგადო ღირებმა დედა-კაცმა მერს პირში შეაფურთხოს, და ის იმ ფურთხს გულ გრილად იწმენდეს და მშვიდობიანად მეუბნებოდეს: «ეს დედა-კაცი გაანთავისუფლეთო»; ყავერი გაოცებულყოფა წაფერი ესმოდა და გამშრალი იდგა.

მადლენის სიტყვებმა არც თანტინა გააოცა ნაკლებ. თავი აიღო,

ბუხერს მოსჭიდა ხელები, ეშინოდა არ წავიქცეო და თავისთვის ჩუ-
მათ დუღუნებდა:

— უნდა განმათავისუფლონ! აქედამ გასვლის ნებას მაძლევინ
ეს ვინა სთქვა? ექვსი თვე ციხეში არ ვიჯდები? არა მჯერა. მე
მგონია კარგა კერ გავიგონე. არა მჯერა, რომ ეს სიტყვები ამ სა-
ზარელ მერს გამოსლოდეს ზიზილამ და ეთქვას! თქვენა სთქვით
განა? ჩემო კეთილო უფ. ყაჟერო? ჩემი განთავისუფლება, მგონია.
თქვენ უბძანეთ, არა? აი რა არი მომითმინეთ, მე თქვენ დაწვ-
რილებით ერთ ამბავს მოგიტხრობთ და თქვენ მაშინ თავს დამანე-
ბებთ. ამ ყველაფრის მიზეზი, მეტადრე ჩემ უბედურობისა, ეს სა-
ზარელი მერია, ეს ბებური საძაგელი მერია. თქვენ წარმოიდგინეთ.
უფ. ყაჟერო, ამ კაცმა თავის ქარხანიდამ გამომაგდო, იმ მიზე-
ზით, რომ იქაურმა დედა-კაცებმა სახელოსნოში ჩემზე ჩაღებინა!
მოსჭიდა და ამხანაც დაიჯერა. ახა, ეს საზარელი საქმე არ არი?
საწყალი ქალი გამომაგდო, რომელიც ნამუსიანათ და პატიოსნათ
კმუშაობდი! ამის შემდეგ ხელ-საქმობით ძალიან ცოტა ფასს ვი-
ღებდი და იმ დღიდან დაიწყო ჩემი უბედურობა. ურიგო არ იქნება,
რომ პოლიციას შედამხედველობა ჰქონდეს და საპურობალის იჯა-
რადარებს დაუშალოს, რომ ისინი საწყალ ხალხს უნკვას და უა-
რალს არ აძლევდნენ. მე ამას ავიხსენით: აი ამ ნაირად ვსთქვით
მე პერანგებსა ვკერავ და ამ ხელ-საქმით დღეში თორმეტ სუს ვი-
ღებ, საპურობილეში ვი უფრო ნაკლებ ფასათ მუშაობენ და უც-
რად ჯათვის ფასი ცხრა სუსე იწევს. ამ ფულით კაცი თავს რა-
გორ დაირჩენს? ძნელია! მაშინ, ვისაც რა შეუძლიან იმასა სხა-
დის. ამისა გარდა მე პატარა ქალიცა მყავს, კოზეტა. მე, ავი დე-
და-კაცი, ჩემ ქალის გულისათვის, იმის მიზეზით ვაკვდი. თქვენ
ქვლას შეიტყუეთ? მიხვდით, თუ რა სიკვამილე ამ საძაგელმა მერმა,
და რომ ეს არის ჩემ უბედურობის თავი მიზეზი? მართალია მე
იმ საღ-გაზდა კაცს, ყავახანის წინ შევავა დაუმტკრიე, ფეხით შე-
კადებ და დაუწულიტე. მაგრამ იმხანაც მე თოვლით მთელი ტანა-
სამოსი წამიხდინა. მერე რა, ჩვენი სიბრძნის ერთად ერთის მეტი ფარ-

ჩის კაბა ხომ არ აქვსთ კარში ჩასაწყობელი. უფ. ყავერე, მე ჩემ სიტყვებში, სიაკე უმიწესოდ არას დროს არ მიქნია, მეწმუნეთ; მე ბევრ დედა-კაცებს ვხედავ, რომლებიც ჩემზე უარესად ავნი ა-
ჩიან, მაგრამ, ჩემზედ კი ბევრით ბედნიერნი უფ. ყავერე, თქვენს
ჭსთქვით, რომ განმათავისუფლან, განა? ჩემ სახლის პატრონსა
დაეჯავარაკეთ, აი ჭკითხეთ, მე ეხლა სახლის ქირას დროზე ვამ-
ლეკ, უკვლანი დამემოწმებიან, რომ მე სამუსიანათა ვცხოვრობ.

მადლენი ფანტინას ძალიან გულ მოდგინებით ყურს უგდებდა. იმის ჯავარაკის დროს, იმან ჯიბეში ხელი ჩაიყო ქისა ამოიღო ჭ
პირი მოხსნა. ქისა ცარიელი იყო. მადლენმა ისევე ჯიბეში შეინახა
და მერე ფანტინას უთხრა:

— თქვენ რამდენი გმართობსთ ვალათ?

ფანტინამ შეხედა და სთქვა:

— განა შე შენ გეჯავარაკები?

მერე სალდათებს მიუბრუნდა და უთხრა:

— ეს მითხარით: თქვენ ხო უკვლამ დაინახეთ, მე რა ამას პირში
ჩავაფურთხე? აქ უყურეთ! აი შე ბებერო ავანაკო! შენ აქ იმ ფიქ-
რით მოსულხარ, და გგონია, რომ მე შემაშინო? შენი არ მეში-
ნიან. მე მარტო უფ. ყავერისა მეშინიან! ჩემ კეთილ უფალი ყა-
ვერისა.

ამ სიტყვების შემდეგ კიდევ პოლიციის ზედამხედველს მიუ-
ბრუნდა.

— რაც გინდა სთქვით, მაგრამ კაცმა საქმე, მაინც სამართლიან-
ხად უნდა დაიჭიროს. მე მესმის, რომ თქვენ მართალი ხართ, უფ.
ზედამხედველო. მართლათაც, აქ საიმისო არა არის რა. ახალგაზ-
და კაცმა დედა-კაცს ეხუმრა და ზურგში ცოტა თოვლი ჩააყარა, ა-
ფიცრებმა იქ ხარხარი დაიწიეს, იმათთვის შექცევას საჭირო ჭ რი-
თივე დროს გატარება, ჩვენც იმათ დროს გატარებისთვის ვართ...
იმ დროს თქვენ იქ მოხვედით, ჩხუბი რომორმე უნდა დაგეწყინა-
რებიანთ და დამნაშავე დედა-კაცი წამოიყვანეთ; მაგრამ, ცოტა ხანს
დაფიქრდით და რადგანაც თქვენ კეთილი სულის ადამიანი ბძანდე-

ბით, ჩემი განთავისუფლება უბძანეთ; ეს ჩემ უმაწვილისათვის უფრო
 რა ჭქმენით, იმიტომ, რომ თუ მე ექვსი თვე ციხეში დაგემწყობ-
 დით, ჩემ შეილისთვის საზრდოს ვეღარ ვიშოვნო. «მარტო ამ
 პირობით, რომ მეორედ მაგისტანსა საქსე აღარ გაბედო, შე საძა-
 გელო!» ამის შემდეგ აღარა ვიქ, უფ. ჟაკერო! ესეა რაც გნება-
 დესთ ის მიყავით, მე ადგილიდამ არ გაკინძრევი. მარტო აი რა
 არი, დღეს მე ისე იმიტომ გაკვირდი და ვუკვირდი, რომ მე ძა-
 ლიან მეწყინა; იმ ახალ-გაზრდისაგან თოვლის ჩაყრას სულაბითაც
 არ მოკვლადი და ამასთანვე, როგორც მოგახსენეთ, ცოტა შეუძ-
 ლათა ვარ, მახველებს, გულ მუცელში თითქო ცეცხლი მეკიდებაო;
 ჭქიმი სულ მეუბნება: «იწამლეთო». აი მაჯა გამიშინჯეთ, ხელი
 მომეცით. ჩუ გეშინიანთ, აი აქ.

ფანტინა აღარა ტირიდა, ხმა დაუწყენარდა, დაუტკბა, ჟაკერის
 ცლანქ ზ სქელ ხელს თავის ნაზ და თეთრ კისერზედ იკრავდა ზ ი-
 მას პირში ღიმილით შეჭსტქერდა.

უეცრად თავის ტანისამოსი გაისწორა, კალთები ჩამოიშო, რა-
 მელიც იმ დროს მუხლებამდის აწია, და კარებთან მივიდა. სალ-
 დათებს შეგობრულად თავი დაუქნია და დაბლის ხმით უთხრა:

— უმაწვილებო, უთაღმა პოლიციის ზედამხედველმა ჩემი გან-
 თავისუფლება და აქედამ გაშვება ბძანა და მე მივდივარ.

ფანტინამ კარების ფრანგულს მოჭკიდა ხელი. ერთი ნაბიჯიც
 რომ გადადგა ქუჩაში იქნებოდა.

იმ დრომდის ჟაკერი გაშეშებული იდგა, კარების გაღებაზე,
 ხმაურობამ გამოათხიზლა. თავი აიღო, სალდათებს ბძანებლობის
 სახით შეხედა და მაღლის ხმით დაუუკირა:

— სერჟანტო! განა ვერა ხედავ, რომ ეგ საძაგელი მიდის? შენ
 ვინ გიბძანა ეგ გაუშოო?

— მე, მაღლენმა უთხრა.

— ჟაკერის ხმაზე, ფანტინა აკანკალდა და კარები ხელიდამ ისე
 გაუშო, როგორც დაჭერილი ქურდი მოზარულს ნიკოებს ხელიდამ

გაჭყრის ხელზე. მადლენის ნათქვამ სიტყვასზე ამან მიიხედა და ამ წამიდან მოკიდებული, ხმა გაკმედილი იდგა, თავისუფლად კელარ სუნთქავდა, და დაუწყო ყურება; იმათ ლაპარაკის დროს, ხან ყავკრს შეჭსტქეროდა და ხან მადლენს

— ყავკრის არევა და გაშოთობა ნათლად უფრო იმიტომ სჩნდა, რომ მერის ნათქვამ სიტყვების შემდეგ, ფანტინას განთავისუფლებასზე, თავი კერ შეიკავა და სერჟანტს დაუყვირა განა ისე აიჩინა და დაავიწყდა, რომ უფ. მერი იქ იყო? ან თიიონ დაწმუნდა, რომ «მთავრობას» იმისთანა ბძანების მიცემა კერ შეეძლო, ზ რომ უფ. მერი, უთუოდ, შესცდა და იმ სიტყვების მაგიერად სხვა რამ უნდა ეთქვა? ან იმ დროს თავისი უფლება იგრძნო, რომ იმ დედა-კაცის განსამართლება იმის, ყავკრის ხელში იყო?

— რაც უნდა ყოფილიყო, მაგრამ, როცა მადლენმა წამოსთქვა სიტყვა: «მე», პოლიციის შედამხედველი ყავკრი, თერ მერთალი, გაცაიებული, გაღურჯებულ ტუჩებით, განწირულ შეხედულობით, სრულიად აშოთობებული, ტანის კანკალით მიუბრუნდა უფ. მერს სახესზე არ შეხედა და, გასაოცარი საქმეა კათიათის ხმით იმას უთხრა:

— უფალ მერო, ეგ შეუძლებელია.

— როგორ? მადლენმა ჰკითხა.

— ამ დედა-კაცმა ერთი მოქალაქე გააუზატურა.

— შედამხედველო, ყავკრო, - მშვიდობიანის და წუნარის ხმით უთხრა მადლენმა, — გამიგონეთ: თქვენ პატროსანი კაცი ხართ და მე არ გამიძნელებს და დიდის კმაყოფილებით ავიხსნით ამ საქმეს. აი როგორ იყო. მეიდანზე მე იმ დროს გამოვიარე, როცა ეს დედა-კაცი თქვენ მიგყავდათ, მეიდნიდამ ხალხი ჯერ კიდევ არ დაშლილიყო, მე დაწვრილებით გამოვიკითხე და ყველა შევიტყე, როგორ მომხდარიყო. იმ საქმეში დამნაშავე ის ახალ-გაზდა ემაწვილი კაცი ყოფილა და პოლიცია, რომ ხეირიანი იყოს, საცა სამართალია ის მოქალაქე უნდა დაეჭირათ და დაემწყუდიათ.

— ყავკრი თავიდან მოჭყვა:

ჟურნალი «საქართველოს მოამბე» თვე ღ თვე გამოვა სივრცით
უვიდ თახანიდამ ათამდე, ანუ 112 გვ.—160 გვერდამდე, თუ შეგვეძლება
ამაზედ მეტიც.

ფასი მთელის წლის ნომრებისა უინ გაგზავნით ერთი თუმანი, გაუგზავნე-
ლად—ცხრა მანეთი.

ხელის მოწერა მიიღება რედაქციაში, რომელიც იმყოფება ცვილისში
კომენდანტის ქუჩაზედ, კნ. სავარსამიძის სახლებში.

ცვილისის გარეე მცხოვრებთა უმოწილესად ვსთხოვთ ამ რუსულ აღრქნით
გამოგზავნონ:

*Въ редакцію грузинскаго журнала
«Грузинскій Вѣстникъ.»*

4

ДОЗВОЛЕНО ЦЕНЗУРОЮ

22 го Августа 1863 года. Г. Тифлисъ.